

ئولىمپىك ھەققىدە ھېكايىلەر

OLYMPIC

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

ئولىمپىك ھەققىدە ھېكايىلەر

تەرجىمە قىلغۇچى: ياسىن سەيىت ئارچىن

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

بۇ كىتاب شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن 2007-يىل 4 ـ ئايدا نەشر قىلىنغان 1 ـ نەشرى 1 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据 新疆青少年出版社 2007 年 4 月第一版第一次印刷本翻译出版。

مەسئۇل مۇھەررلىرى: ئەنۋەر ھەسەن
ئەكبەر تاش
مەسئۇل كوررېكتورى: ئىبادەت ياسىن
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: غالىب شاھ

ئولىمپىك ھەققىدە ھېكايىلەر

تۈزگۈچىلەر: خۇائەيپىڭ، ۋاڭ بو،
ۋاڭ يىدۇ، لى گېڭ
تەرجىمە قىلغۇچى: ياسىن سېيىت ئارچىن

*

شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 2 ـ كوچا 1 ـ قورۇ، پ: 830049)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ يىبەيفېڭ باسما چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1168×850مم، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 5.25
2008 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2008 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
ISBN978-7-5371-5841-1
سانى: 1—3000
باھاسى: 9.00 يۈەن

بېسىلىشتا، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئۇقتۇرۇڭ، تېگىشىپ بېرىمىز

كىرىش سۆز

29 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى 2008-يىلى پايتەختىمىز بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلىدۇ. بۇ مۇسابىقىنىڭ ئېلىمىزدە ئۆتكۈزۈلۈشى ئېلىمىز ئولىمپىك تارىخىدىكى ئابىدە. ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە خەلقىمىز ئەسىرلەردىن بۇيان ۋارىسلىق قىلىپ كېلىۋاتقان مەدەنىيەتنىڭ شانۇ شەۋكىتى ۋە چەكسىز كۈچ - قۇدرىتى دۇنيا خەلقى ئالدىدا نامايىش قىلىنىدۇ، ئادەم ئاساس قىلىنغان ئىدىيە ئەكس ئەتتۈرۈلىدۇ. تەنھەرىكەتچىلەر، سەنئەتكارلار ۋە پىدائىيلار جەم بولغان كاتتا مەرىكە بولىدۇ. ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى كۆرگىلى بېيجىڭغا كەلگەن كىشىلەردە ئېلىمىزدە ئۆتكۈزۈلگەن بۇ مۇسابىقىدىن چوڭقۇر تەسىرات قالىدۇ.

ياش - ئۆسمۈر دوستلارنى ھەم تەنتەربىيە ھەۋەسكارلىرىنى ئولىمپىك توغرىسىدا بەلگىلىك چۈشەنچىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن «ئولىمپىك ھەققىدە ھېكايىلەر» نامىلىق بۇ كىتابنى كۆڭۈل قويۇپ پىلانلاپ تۈزۈپ چىقتۇق. ياش دوستلارنىڭ پۈتۈن دۇنيا كۆز تىكىپ كەلگەن ئولىمپىك ھەرىكىتىگە مۇناسىۋەتلىك تارىخىي بىلىملەردىن ۋە مەدەنىيەتكە دائىر تەمسىللەردىن بىز ئوتتۇرىغا قويغان قاراش ئاساسىدا بىز بىلەن بىرلىكتە خەۋەردار بولۇپ قېلىشىنى ۋە ساخاۋەتلىك ساھىبخانا سۈپىتىدە 2008 - يىلى ئۆتكۈزۈلىدىغان ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى قىزغىن كۈتۈۋېلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ياش دوستلارنىڭ ئولىمپىك ھەرىكىتىنى چۈشىنىپ، ئولىمپىك ھەرىكىتىنى قىزغىن سۆيۈپ ھەم كۈچلۈك قوللاپ، بۇ يولدا ئۆزىنىڭ بىر كىشىلىك ھەسسىسىنى قوشۇشىغا تىلەكداشمىز.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب ئولىمپىك ھەققىدە ھېكايىلەر 1
ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ قىسقىچە تارىخى 1
ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ پېشۋاسى — ۋېلىيام بىننى بوروكس 9
ئولىمپىك ھەرىكىتىنى ئىلگىرى سۈرگۈچى — جون ئانتون سامارانچ 19
ئىككىنچى باب ئولىمپىك روھى31
مۇكەممەللىككە ئىنتىلىش — «بوشلۇقتىكى ئۇچار ئادەم» جوردان 31
فېنلاندىيىلىك «ئۇچار ئادەم» نورمى 41
ئوخۇشسىز ھالەتتە تۇرۇپ پىداكارلىق كۆرسىتىش — مەڭگۇ يېقىلماس بوكس پادىشاھى ئەلى 51
ئومۇمىي ماھارەت باتۇرى سوپۇ 60
ئۆزى ئۈستىدىن غالىب كېلىش — دۇنياۋى تەلۋە «قارا بۆكەن» لودورف 70
ئۈچىنچى باب ئولىمپىك ئوبرازىنىڭ تەرەققىياتى 79
ئولىمپىك ۋە سەنئەت 79
رېفىن ستار ۋە ئۇنىڭ «ئولىمپىيە» ناملىق فىلىمى 79
شى چۈەنكۇن ۋە ئۇنىڭ «ئولىمپىك توكيودا» ناملىق فىلىمى 84
ئولىمپىك ۋە سودا 90

«سودا ئاتىسى» يوبروس 90
TOP پىلانى 96
تۆتىنچى باب ئولىمپىك ۋە تەنھەرىكەت پەن - تېخنىكىسى 102
قىسقىچە چۈشەنچە 102
تەنھەرىكەت كىيىملىرىدىكى پەن - تېخنىكا 105
مەشىق داۋامىدىكى پەن - تېخنىكا 110
بەشىنچى باب ئولىمپىك تىراگىدىيىسى ۋە تراگىدىيىلىك شەخس 114
گېتلىرنىڭ قۇربانى — مۇسابىقىگە قاتنىشالمىغان ئولىمپىك ماھىرى 114
مىيونخېن ۋەقەسى — زامانىمىزدا يۈز بەرگەن ئولىمپىك تارىخىدىكى كىشىنى غەزەپلەندۈرىدىغان تراگىدىيە 118
ئالتىنچى باب ئولىمپىك جۇڭگودا 124
تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈش 125
ئۆلىمىزنىڭ ھەر نۆۋەتلىك يازلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرىدىكى ئىپادىسى 129
ئۆلىمىزنىڭ قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرىدىكى ئىپادىسى 143
ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئىلتىماس سۇنۇش 146
2008 - يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلىدىغان ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ قۇت بەلگىسى — بەختلىك بالىلار ... 151
.....
قوشۇمچە:
ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقە تۈرلىرى 155
يازلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقە تۈرلىرى ... 155
قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقە تۈرلىرى... 159

بىرىنچى باب ئولىمپىك ھەققىدە ھېكايىلەر

ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ قىسقىچە تارىخى

قەدىمىي ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرى يۇنان ئەپسانىلىرى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، باش تەڭرى زېۋىسنىڭ ئەتراپىدىكى ھامىي پەرىشتىلەر تارىختىن بۇيان قى تۇنجى قېتىملىق يورغىلاپ مېڭىش مۇسابىقىسىنى ئۇيۇشتۇرغانىكەن. بەزى ئېيتىشلارغا قارىغاندا، زېۋىس پۈتكۈل دۇنيانى تىزگىنلەپ تۇرغان ئاتىسى — كرونوسنىڭ ئورنىغا چىققانلىقىنى تەبرىكلەش يۇزىسىدىن بۇ پائالىيەتنى ئىجاد قىلغانىكەن.

بۇگۈنكى كۈنگە قەدەر كىشى تارقالغان مۇنداق بىر رىۋايەتمۇ بار. رىۋايەتتە دېيىلىشىچە: ئونومانوسنىڭ ھىپپودامىيە ئىسىملىك ساھىبجامال بىر قىزى بار ئىكەن. كۆيئوغلىنىڭ قولىدا ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقى توغرىسىدا ئونومانوسقا ۋەھىي كېلىدىكەن. شۇڭا ھەرقانداق بىر يىگىتنىڭ قىزىنى ئۆز ئەمرىگە ئېلىشىنى خالىمايدىكەن. ئۇ قىزىغا لايىق چۈشكەن يىگىتلەرنى سىناش ئۈچۈن بىر تۈرلۈك مۇسابىقە پىلانى تۈزۈپ چىققانىكەن. قىزىغا لايىق چۈشكەن يىگىت قوش چاقلىق جەڭ ھارۋىسى مۇسابىقىسىدە پوسىيدۇننىڭ كولىنىستىدىكى نەزىر ـ چىراغ سۈپىسىغا ئونوماوسنىڭ ئالدىدا بىرىپ بولۇش شەرت ئىكەن. مۇسابىقە باشلىنىشتىن ئاۋۋال ئونومانوس زېۋىسقا بىر قوچقارنى سوۋغا قىلىدىكەن، نەزىر ـ چىراغ ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان چاغدا، قىزىغا لايىق چۈشكەن يىگىت ئالدىنئالا ماڭدۇرۇۋېتىلىدىكەن. ئاندىن ئونوما-

نوس ئاتىسى — ئايروس بەرگەن تۇلپار قوشۇلغان جەڭ ھارۋىسى. نى ھەيدەپ يولغا چۇشىدىكەن. ئۇنىڭ جەڭ ھارۋىسىنىڭ ئالدىغا ھەرقانداق جەڭ ھارۋىسى ئۆتەلمەيدىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا مۇسابىقىگە چۇشكەن يىگىت ھېپپودامىيەنى ھارۋىسىغا سېلىۋېلىشى كېرەك ئىكەن. بۇنىڭدا جەڭ ھارۋىسى ئېغىرلىشىپ كېتىدىكەن ھەم يىگىتنىڭمۇ كۆڭلى بۆلۈنۈپ كېتىدىكەن. ئونومانوس قىزىغا لايىق چۇشكەن يىگىتكە يېتىشۋېلىپ، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىدىكەن. باشقا يىگىتلەرنىڭ رايىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن قولىدا جان بەرگەن يىگىتنىڭ كاللىسىنى ساراي دەرۋازىسىغا ئېسىپ قويىدىكەن. قىزىغا لايىق چۇشكەنلەردىن 12 يىگىت مۇسابىقىدە ھاياتىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، پىلوپوس ئىسىملىك بىر يىگىت تەلەي سىناپ باقماقچى بوپتۇ. ھېپپودامىيە بىرلا كۆرۈپ ئۇ يىگىتكە ئاشىق بىقارار بولۇپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېپپودامىيە مىرتىلوسنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرۈپتۇ، ئۇ ئونومانوسنىڭ ھارۋىسىنىڭ كىشى ئىكەن. مىرتىلوس ھېپپودامىيەگە يوشۇرۇن كۆيۈپ يۇرگەچكە، ئۇنىڭغا چىن كۆڭلىدىن ياردەم بېرىدىغان بوپتۇ. ئۇ ئونومانوسنىڭ جەڭ ھارۋىسىنىڭ ئوقىدىكى مىخنى ئېلىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا شامدىن ياسالغان مىخنى سېلىپ، جەڭ ھارۋىسىنى كېرەكسىز قىلىپ قويۇپتۇ. مۇسابىقىدە ئونومانوسنىڭ جەڭ ھارۋىسى چۇۋۇلۇپ كېتىپتۇ. چۇلۇرغا چىرمىلىپ قالغان ئونومانوسنى ئات سۆرەپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. تەنتەربىينىڭ بۇ تۇرى پىلوپوس ھېپپودامىيەنى ئەمرىگە ئالغاندىن كېيىن بارلىققا كەلگەنىكەن.

ئىنسانلارنىڭ يازما تارىخىدا خاتىرىلەنگەن تۇنجى قېتىملىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى مىلادىيىدىن بۇرۇن 776 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن. كۆپىنچە كىشىلەر ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۇنىڭدىنمۇ ئىلگىرى ئۆتكۈزۈلگەن دەپ قارىشىدۇ. مىلادىيىدىن بۇرۇن 776 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن شۇ قېتىم-

لىق مۇسابىقىدە قىسقا ئارىلىققا يۈگۈرۈش ماھىرى — كروينوبوس بىردىنبىر تۇردە چىمپىيون بولغان. شۇ چاغدىكى يۈگۈرۈش يولىنىڭ ئايلانمىسى 192 مېتىر ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن، كروينوبوس تارىختا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ تۇنجى چىمپىيونى بولغان. قەدىمكى زامانداكى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى بارا - بارا تەرەققىي قىلىپ، ھەر تۆت يىلدا بىر قېتىم ئۆتكۈزۈلۈپ تەخمىنەن 1200 يىل داۋاملاشقان. مىلادىيە 393 - يىلى كاتولىك مۇرتى — رىم پادىشاھى دىدئو-دوس I ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ئۆز ھۆكۈمرانلىقىغا سەلبىي تەسىر يەتكۈزۈۋاتقانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، بۇ مۇسابىقىنى توختىتىپ قويغان.

قەدىمكى زامانداكى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقە تۈرلىرىگە ئايالالار قاتناشمىش تۇگۈل، ئۇلارنىڭ مۇسابىقىنى كۆرۈشىگىمۇ يول قويۇلمايتتى. ئەينى چاغدا، مۇسابىقە تۈرلىرى ناھايىتى ئاز ئىدى. يۇنان تىلىدا سۆزلىشىدىغان ھۆرلەرنىڭلا مۇسابىقىگە قاتناشىش سالاھىيىتى بولاتتى. ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ھەمىشە ئولىمپىيىدە ئۆتكۈزۈلەتتى. ئورنى يۆتكەلمەيتتى. ئولىمپىيە يۇنانىنىڭ جەنۇبىي تۈزلەڭلىكىگە، يۇنانداكى بىلو پونىنىس يېرىم ئارىلىنىڭ شىمالىدىكى پىرگىسنىڭ شەرقىگە، ئارفوئوس دەرياسى بىلەن كىلازفوس دەرياسى قوشۇلغان جايدا ئىدى. ئافېناغا 370 كىلومېتىر كېلەتتى. تارىخىي ماتېرىياللاردا خاتىرىلىنىشىچە، تۆمۈر قوراللار دەۋرىدە، دولىسلار ئولىمپىيىدە مۇقەددەس ئىبادەتخانا سالغان. ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى تەڭرى يولىدا ئۆتكۈزۈلگەن نەزر - چىراغ پائالىيىتىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن ئۇيۇشتۇرۇلاتتى. دۇنيا بويىچە ئەڭ قەدىمىي تەنھەرىكەت مەيدانى ئولىمپىيىدە ھېلىمۇ بار. شۇڭا ئولىمپىيە زىۋسقا تېۋىنىدىغان دىنىي مەركەز بولۇپلا قالماي، ئولىمپىك مۇسابىقىسى باشلانغان جاي. ئولىمپىيىدىكى فودياسنىڭ

قولىدىن چىققان زىۋسىنىڭ مۇقەددەس ھەيكىلى دۇنيادىكى يەتتە مۆجىزىنىڭ بىرسى. ئولىمپىيىنىڭ ھاۋاسى يېقىشلىق، مەنزىرە- سى گۈزەل، زەيتۇن، ئارچا ۋە دارچىن دەرەخلىرى ھەممە يەردە كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدۇ. 1896 - يىلىدىن بۇيان، زامانىمىزدە- كى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرى ھەرقايسى دۆلەتلەردە نۆۋەت بويىچە ئۆتكۈزۈلۈپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، تەنھەرىكەت مۇ- سابىقىسى يەنىلا ئولىمپىك نامى بىلەن ئاتىلىپ كەلمەكتە. ھەر نۆۋەتلىك مۇسابىقىنىڭ مۇقەددەس ئوتى ئولىمپىيىدە تۇتاشتۇرۇل- ماقتا.

ئارىدىن تەخمىنەن 1500 يىل ئۆتكەندىن كېيىن، پېتىردې گوبىردام ئىسىملىك فرانسۇز ياش ئولىمپىك ھەرىكىتىنى جانلاند- ۇرۇشقا كىرىشتى. ئۇ 1863 - يىلى پارىژ شەھىرىدە بىر ئاقسۆڭەك ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، 1896 - يىلىدىن 1925- يىلىغىچە خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ رەئىسى بول- دى. گوبىردام ئولىمپىك روھىنى بىر ئۆمۇر تەشەببۇس قىلىپ «زامانىمىزدىكى ئولىمپىك ئاتىسى» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئې- رىشتى. 1913 - يىلى، گوبىردام خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى ئوچۇن گىرب ۋە بايراق لايىھىلىدى. ئۇ 1937 - يىلى 9 - ئاينىڭ 2 - كۈنى شۋېتسارىيىنىڭ جەنۋە شەھىرىدە ئالەمدىن ئۆتتى. ۋەسىيىتىگە ئاساسەن يۈرىكى ئولىمپىك ھەرىكىتى مەيداند- ىغا كەلگەن جاي — ئولىمپىيە كەنتىگە جايلاشقان كورونوس تېغىغا قويۇلدى. گوبىردام خەلقئارالىق مەشھۇر تەنتەربىيە ھەرد- كىتى پائالىيەتچىسى بولۇپلا قالماي، شانلىق مۇۋەپپەقىيەت قازاند- ىغان مائارىپشۇناس ھەم تارىخشۇناس. ئۇ ئۆمرىدە «1870 - يىلىدىن ئاۋۋالقى فرانسىيە تارىخى»، «مائارىپ تۈزۈلمىسىدىكى ئىسلاھات»، «ئەنگلىيە مائارىپى»، «تەنھەرىكەتكە يېتەكچىلىك قىلىش قائىدىلىرى»، «ھەرىكەت پسىخىكىسىدىكى غايە»، «تەن- تەربىيىگە مەدھىيە» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازدى. ئەسەرلىرىنىڭ

ئارىسىدا 1912 - يىلى ئېلان قىلىنغان (شۇ يىلى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ستوكھولىمدا ئۆتكۈزۈلگەنىدى) «تەنتەربىيىگە مەدھىيە» ناملىق ئەسىرى ئەڭ مەشھۇر. مەزكۇر ئەسەر شۇ قېتىملىق مۇسابىقىدە ئالتۇن مېدالغا ئېرىشتى. گوبر-دامىنىڭ نامىدا ئاتىلىپ كېلىۋاتقان كوچا ۋە تەنتەربىيە سارايلىرى فرانسىيىدە هازىرمۇ بار. فرانسىيە ئولىمپىك كومىتېتى زالىغا گوبردامىنىڭ مىس هەيكىلى قويۇلغان. ئۇ 1999 - يىلى 12 - ئاينىڭ 17 - كۈنى «ئولىمپىك ژۇرنىلى» باهالاپ تاللىغان «ئەسىر تەنتەربىيە رەھبىرى» دېگەن نامغا نائىل بولدى. گوبر-دام بۇگۈنكى كۈندىمۇ ئىسلاهاتچى سۈپىتىدە دۇنياۋى مەشھۇر شەخس دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە.

1870 - يىلى فرانسۇزلار پروسىيە - فرانسىيە ئۇرۇشىدا گېرمانىيىنىڭ هۆكۈمرانلىقى ئاستىغا چۈشۈپ قالدى. شۇ چاغدا گوبردام ئەمدىلا 7 ياشقا تولغانىدى. ئۇ فرانسىيىنىڭ مەغلۇبىيىتىنى فرانسۇز ئەسكەرلىرىنىڭ ئاجىزلىقىدىن ئەمەس، بەلكى فرانسۇزلاردىكى هەربىي ئىشلار ئىقتىدارىنىڭ باشقىلارغا يەتمەيدىغانلىقىدىن كۆردى. گوبردام گېرمانىيە، ئەنگلىيە ۋە ئامېرىكا قاتارلىق ئەللەردە ئۆسمۈرلەر تەربىيىسىنى تەكشۈرگەندىن كېيىن، چېنىقىش، ئېنىقراق ئېيتقاندا، ئادەم تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ئارقىلىق قەددى - قامىتى راۋۇرۇس هەم هاياتىي كۈچكە تولغان ئادەم بولالايدىكەن دېگەن قاراشقا كەلدى.

گوبردام تۈرلۈك ئۇسۇللار بىلەن فرانسۇزلارنى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىگە قىزىقتۇرغان بولسىمۇ، كىشىلەرنىڭ قىزغىنلىقىدا كۆرۈنەرلىك كۆتۈرۈلۈش بولمىدى. گوبردام يەنىلا تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. 1892 - يىلى، گوبردام خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى تەسىس قىلىش ئۈچۈن مەخسۇس بىر گۇرۇپپا قۇردى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى 1894 - يىلى پارىژدا قۇرۇلدى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى مۇستەقىل تەشكىلات ئىدى. بۇ

كومىتېت ئولىمپىك ھەرىكىتىگە يېتەكچىلىك قىلىش، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرىنى تەشكىللەش، گوبرداماننىڭ تەنتەربىيە ئىشلىرى ئارقىلىق تىنچلىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئىدىيىسىگە ۋارىسلىق قىلىش ھەم ئۇنى جارى قىلدۇرۇشنى ئۆزىگە ئاساسىي مەقسەت قىلغانىدى. ئىككى يىلدىن كېيىن، زامانىمىز دىكى تۇنجى نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى گرېتسىيىدە ئۆتكۈزۈلدى. شۇنىڭ بىلەن تەنتەربىيە ئەخلاقى، مەدەنىيەت ۋە تىنچلىقنى تەشۋىق قىلىش نىشان قىلىنغان قەدىمىي ئولىمپىك ھەرىكىتى كىشىلەرنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئالدى.

20 ـ ئەسىردە، زامانىمىزدىكى ئولىمپىك ھەرىكىتى ئىنسانىيەتنىڭ ئىلگىرىلەۋاتقانلىقىنى، يەر شارىنىڭ تەرەققىياتىنى ۋە تەرەققىيات جەريانىدا بارلىققا كەلگەن زور ئۆزگىرىشلەرنى ئىسپاتلاپ بەردى. ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىنى باشتىن كەچۈرگەن ئولىمپىك ھەرىكىتى ئىقتىساد گۈللىنىش ھەم خارابلىشىش دەۋرىي قىلىنغان ئىجتىمائىي ئارقا كۆرۈنۈش ئالدىدىمۇ ئۆزىنىڭ سېھرىي كۈچىنى ئىزچىل نامايان قىلىپ كەلدى. رېئاليەت تۇسىنى ئالغان ئەربابلار، باتۇر ئەزىمەتلەر كىشىلەرگە ئانچە تونۇشلۇق بولمىغان تەنھەرىكەتچىلەر ئارىسىدىن مەيدانغا چىقتى. ئولىمپىك ھەرىكىتى ئىنسانىيەتنىڭ غەلىبە، ئازاب ـ ئوقۇبەت، شان ـ شەرەپ ۋە مەغلۇبىيەت قاتارلىق ھېسسىي تۇيغۇلىرى ئىپادىلەنگەن دۇنياۋى سەھنىگە ئايلاندى. شەرەپلىك تەنتەربىيە ھەرىكىتى بىلەن خەلقئارا دوستانە روھ ئەڭ سەلتەنەتلىك دۇنياۋى مەنزىرىنى يارىتتى. بۈگۈنكى كۈندە ئولىمپىك ھەرىكىتى ھەرىكەت ماھارىتى بىلەن مۇسابىقە روھىنى نامايان قىلىدىغان كاتتا مەرىكىگە ئايلاندى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۆز نۆۋىتىدە مىللەتپەرۋەرلىك، سودا ئىشلىرى تەرەققىياتى ۋە سىياسىي مۇددىئانىمۇ ئەكس ئەتتۈرۈپ كەلدى. مەسىلەن، 1936 ـ يىلقى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ناتسىستلار گېرمانىيىسىدە ئۆتكۈزۈلدى.

شۇ قېتىملىق مۇسابىقىدە شىمالىي ياۋروپادىكى مىللەتلەرنىڭ ئىرقىي ئۇستۇنلۇكى بازارغا سېلىندى. شۇغىنىسى، شۇ قېتىملىق مۇسابىقىدە جېش ئوۋنىس ئىسمىلىك نېگىر يېنىك ئاتلېتىكا ماھىرى تۆت ئالتۇن مېدالغا ئېرىشتى. جېش ئوۋنىس گېرمانىيىدە مەيلى نەگىلا بارسۇن، كىشىلەرنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەلا نەتىجىلىرى بىلەن ناتسىستلارنىڭ ئىرقىي ئۇستۇنلۇك نەزەرىيىسىنى بىتچىت قىلدى. 1972 - يىلى، پەلەستىنلىك تېررورچىلار مىيونخېندا ئىسرائىلىيىلىك 11 ما-ھىرنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. بۇ ۋەقە نۇرغۇن ماھىرلارنىڭ ئىپادىسىگە ئېغىر تەسىر يەتكۈزدى. ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى بىر-لەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ بايقۇت قىلىشىغا ئۇچرىدى. ھەت-تا، باشقا سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن توختىتىپ قويۇلدى. ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ باشقا تۈرلىرى ئۆز قەرەلىدە ئۆتكۈ-زۈلگەنلىكتىن، مۇسابىقە يەنىلا خاتىرلىنىپ كەلدى. دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ماھىرلار ئارىسىدىكى ئادىل مۇسا-بىقە كىشىلەرنىڭ قەلبىدىن مەڭگۈ ئورۇن ئالدى.

دەسلەپكى چاغلاردا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇ-سابىقىلىرى ساھىبخانا شەھەرگە ئېغىر ئىقتىسادىي بېسىم بولغا-نىدى. ئەمما، يەر شارى خاراكتېرلىك يارەدەم بېرىش تۈرى ۋە تېلېۋىزىيە - رادىئونى كىرگۈزۈش پىلانى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، ساھىبخانا شەھەر ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئارقىلىق غايەت زور پايدىغا ئېرىشتى. بۈگۈنكى كۈندە، ھەربىر شەھەر مۇشۇنداق تېپىلغۇسىز پۇرسەتكە كۆز تىكمەكتە. ھەرقاي-سى شەھەرلەر ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈش پۇرسىتىنى غەنىيمەت بىلىپ، ئۆزىنىڭ تەنتەربىيە ئىشلىرى جە-ھەتتىكى خەلقئارالىق ئابرۇيىنى كۆچەيتىپ، ئەركىن ھەم شە-ھەرلەشكەن ئىجتىمائىي ئوبرازىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، دۇنيادىكى ھەرقايسى ئەللەر ئارا يېقىندىن گۈللەنگەن سودا ئىشلىرى پائالە-

يىتىنى قانات يايدۇرماقتا.

ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ئالىي نىشانى بىلەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت ئىشلىرى تۈپەيلى مەيدانغا كەلگەن سودا ئىشلىرى ھەم سىياسىي پائالىيەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت - توقۇنۇش قەدىمدىن تارتىپ روشەن بولسىمۇ، بىراق بۇ ھال ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ تەرەققىياتىنى توسالمىدى.

ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ پىشۋاسى — ۋىلىيام بىننى بوروكس

بۇ ھېكايىدە ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ ھەقىقىي پىشۋاسىنىڭ ئىش - ئىزلىرى سۆزلىنىدۇ. بۇ كىشىنىڭ نامىشەرىپى ھەممە ئادەمگە تونۇشلۇق، بۇ زات زامانىمىزدا ئۆتكۈزۈلگەن بىرىنچى قېتىملىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدىن ئاۋۋال ۋاپات بولغان. كىشىنى خۇشال قىلىدىغان ئىش شۇكى، باشقىلار ئۇنىڭدىن ئىلھام ئالدى، ئۇنىڭ ئىدىيىسىنى نۇرلاندۇردى. شۇ ۋەجىدىن زامانىمىزدىكى ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ گۈللىنىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. ئۇنىڭ ئىش - ئىزلىرى ھەققىدە فىلىم ئىشلەندى. مەزكۇر فىلىم توغرىسىدىكى تەشۋىقات ئالامەتلىرىنى ھەممە يەردە كۆرگىلى بولىدۇ.

زامانىمىزدىكى ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ پىشۋاسى ئەنگلىيەلىك، ئۇنىڭ نامىشەرىپى ۋىلىيام بىننى بوروكس، ئۇ ھېچقانداق نام قازانمىغان يېزا دوختۇرى ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاساسلىق زېھنىي كۈچىنى يۇرتىدىكى كەنت ئاھالىلىرىنىڭ ساغلاملىق مەسىلىسىگە قاراتقانىدى. ئۇ دوختۇرلۇق قىلىش داۋامىدا سالامەتلىكنىڭ تولىمۇ مۇھىم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يەتتى. ئۇ مۇشۇنداق ئوي - پىكىرنىڭ تۇرتكىسىدە 1850 - يىلى ئولىمپىك ھەرىكىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش خىزمىتىنى باشلىدى.

ۋىلىيام بىننى بوروكس 1809 - يىلى دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ دۇنياغا كەلگىنىگە ھازىر 200 يىل بولۇپ قالدى. ئۇ ئېرلاندىيىدىكى بىر يېزا بازىرىدا چوڭ بولدى. ماچ ۋېنروك دەپ ئاتىلىدىغان بۇ يېزا بازىرى قاتمۇقات تاغلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى

جەلغىغا جايلاشقانىدى، چوڭ شەھەر — بېرمىنھامغا يېقىن ئىدى. يېزا بازىرىدىكىلەر ئاساسەن دېھقانچىلىق قىلىشاتتى.

ۋېلىيام كىچىك چاغلاردا، يېزا بازىرىدا ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى تۇرماق، ھور بىلەن ماڭىدىغان پويىزمۇ يوق ئىدى. كىشىلەر ئادەتتە ئاتلىق ياكى پىيادە يۈرەتتى. ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرى ئاساسەن ئات بىلەن بولاتتى. دېھقانچىلىق مەيدانلىرىدىكى ئىشچىلار مۇشۇ بازاردا ئولتۇرۇشلۇق ئىدى. بەزىلەرنىڭ كۈنلىرى ئىنتايىن يوقسىزچىلىقتا ئۆتەتتى. دېھقانچىلىقنىڭ ئالدىراش مەزگىللىرىدە ئىش تاپماق ئاسان، باشقا ۋاقىتلاردا قىلغۇدەك ئىشمۇ يوق ئىدى. ۋېلىيامنىڭ ئاتىسى دوختۇر ئىدى. ئۇلارنىڭ تىرىكچىلىكى ھەرھالدا ياخشى ئىدى. قىزىل خىشتىن سېلىنغان ئۆيى ناھايىتى چوڭ ئىدى. ئۇلار يېزىدا بازارغا يېقىن يەردە ئولتۇراتتى. ئۇدۇلىدا چېركاۋ قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. 800 يىللىق تارىخقا ئىگە بۇ چېركاۋ يېزا بازىرىدىكى ئەڭ قەدىمىي قۇرۇلۇش ئىدى. چېركاۋ شۇ يەردىن قېزىپ ئېلىنغان ھاك تېشى بىلەن ئۆرە قىلىنغانىدى. يېزىلىق بازار مەۋرىيىتى بىناسى چېركاۋنىڭ يېنىدا ئىدى. 1577 - يىلى سېلىنغان بۇ بىنا ياغاچ قۇرۇلمىلىق ئىدى. سىرتىغا ئاق بىلەن قارا سىر ئارىلاشتۇرۇلۇشىدىن ھاسىل بولغان سىر بېرىلگەنىدى. كەڭ كەتكەن ئورمانلىق يەرلىكلەرنى يېتەرلىك ياغاچ ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلەيدىغانلىكتىن، يېزا بازىرىدىكى قۇرۇلۇشلار ئاساسەن ياغاچ قۇرۇلمىلىق ئىدى. بازارلىق پارلامېنت ۋە يەرلىك سوت يېزا بازارلىق مەۋرىيەت بىناسىدا ئىدى. مەۋرىيەت بىناسىنىڭ باش تەرىپىدىكى يېغىن زالىنىڭ ئاستى بىر ئېغىزلىق كىچىك كامېر ئىدى. بازارنىڭ قالغان تەرەپلىرى كەتكەن ئوچۇقچىلىق بولۇپ، كىشىلەر تاۋار ئالماشتۇرىدىغان ئورۇن ئىدى.

ئاتىسى ۋېلىيامنى جاھان كېزىشكە رىغبەتلەندۈرەتتى. ۋېلىيام ياش ۋاقتىدا لوندوندىكى سان تامىس دوختۇرخانىسىدا دوختۇر-

لۇقنى ئۆگەندى. پارىژ ۋە ئىتتالىيىلەردە ئۆگىنىشتە بولدى. ئۇ جاھان كېزىپ يۈرگەن چاغلاردا، ئاتىسى كېزىك كېسىلى بىلەن قازا تاپتى. بۇ ناھايىتى ئازابلىق ئىش ئىدى. شۇ چاغدا تېبابەت بۇنداق كېسەلنى داۋالىيالمايتتى. ۋېلىيام يۈرتىغا قايتتى. ئۇنىڭ كېيىنكى ئۆمرى مۇشۇ كېچىك يېزا بازىرىدا ئۆتتى. ئۇ يەرلىك دوختۇر بولۇش سۈپىتى بىلەن كۆپ ۋاقتىنى يەرلىك ئاھالىلەر-نىڭ سالامەتلىك ئەھۋالىنى تەكشۈرۈشكە سەرپ ئەتتى. دېھقانچە-لىق مەيدانلىرىدىكى ھەم كەنتلەردىكى بىمارلارنىڭ كېسىلىنى ئاتلىق يۈرۈپ كۆرەتتى.

ۋېلىيام يېزىلىق بازار مەمۇرىيىتى بىناسى بىلەن چېركاۋ يېنىدىكى ئۆيدە ئولتۇراتتى. يېزا بازىرىدىكى ھەرقانداق بىر كە-شى ئۇنىڭ بىلىمىنى ۋە دۇنياغا بولغان تونۇشىنى ماختىماي تۇرالمايتتى. ئۇ ئۆگىنىش داۋامىدا نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئىگىلە-گەنىدى. ئۇنىڭ بىلىم دائىرىسى يالغۇز تېبابەت بىلەنلا چەكلە-نىپ قالغان ئەمەس ئىدى. ئۇ ئىچكى قۇرۇقلۇقتا ياشاۋاتقان كىشىلەرنى چۈشىنەتتى. ساغلاملىقنىڭ تاماقلىنىش ئادىتىگە باغ-لىق ياكى باغلىق ئەمەسلىكىنى، نامراتلىقنىڭ ساغلاملىق ئۈچۈن ئىنتايىن پايدىسىز ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ۋېلىيام ئۆز ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇپ، ماچ ۋېنروكنى ئاجايىپ باي ماكانغا ئايلاندۇر-دى.

شۇ چاغلاردا ئەنگلىيىدە ئۆزگىرىشلەر كۈن ساناپ يۈز بېرىپ تۇرۇۋاتاتتى. يېزا بازىرىنىڭ يېنىدا يېڭىدىن بارلىققا كەلگەن سانائەتلەشكەن رايونلار كۆپەيدى. بۇ رايونلار سېۋىن دەريا‌سى بويىدا بارا - بارا تەرەققىي قىلىپ، يېراق - يېقىنغا مەشھۇر تۆمۈركان رايونى ۋە تۆمۈر مەھسۇلاتلىرى مەركىزىگە ئايلاندى. 1779 - يىلى، دۇنيا بويىچە تۇنجى پولات قۇرۇلمىلىق كۆۋرۈك — سېۋىن دەريا‌سى كۆۋرۈكى پۈتتى. كۆۋرۈك ئەتراپىدا ماگىزىنلار كۆپەيىپ، سودا - سېتىق ئىشلىرى تەدرىجىي گۈللە-

نىشكە باشلىدى.

بەزىلەر ماچ ۋېنروكىنىڭ ئۆزگىرىشلەر داۋامىدا سودا پائالىيىتىدىن مەھرۇم بولۇپ قېلىپ، يېڭىدىن روناق تاپقان رايونلار يېنىدىكى نامرات كەنتكە ئايلىنىپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلىشتى. ۋېلىيام يېزا بازىرىدا سودا ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن تىرىشتى. ئۇنىڭ ياردىمىدە يېزا يوللىرىنىڭ ئەھۋالى ياخشىلاندى، ماچ ۋېنروكتا تۆمۈر يول ياسالدى ھەم كۆمۈر گازى زاۋۇتى قۇرۇلدى. گازۋاي چىراغلار ئارقىلىق كوچىلار يورۇتۇلدى. كىشىلەر قىشتا كۆمۈر گازى بىلەن ئىسسىنالايدىغان بولۇشتى.

كىشىلەرنىڭ مائارىپىنىڭ ياردىمى بىلەن يېڭى خىرىستىئان ماسلىشالايدىغانلىقى ۋېلىيامغا مەلۇم ئىدى. ۋېلىيام يېزا بازىرىدا كىتاب ئوقۇش كۇرسى ۋە باشقا پەنلەر بويىچە كۇرس ئاچتى. 1850- يىلى، ئۇ ۋېنروك ئولىمپىك كۇرسىنى تەسىس قىلدى. 1850 - يىلى 10 - ئايدا، تۇنجى نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ماچ ۋېنروكتىكى بەيگە مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلدى. مۇسابىقىگە ھەرقانداق ئادەم قاتنىشالايتتى. مۇسابىقىنى نۇرغۇن ئادەم كۆردى. شۇ قېتىملىق تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى. ماچ ۋېنروكتا بۇگۈنكى كۈنگە قەدەر تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرى ئۆتكۈزۈلۈپ كەلمەكتە. ئۇلارنىڭ يەنە بايرىقىمۇ بار.

دېھقانچىلىقنىڭ ئارىسال ۋاقىتلىرىدا كىشىلەر ئارام ئېلىشىدۇ. بەزىدە تەبرىكلەش پائالىيەتلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇشىدۇ. تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ بىرىنچى تۇرى باشلىنىشتىن ئاۋۋال، كىشىلەر يېزا بازىرىنى ئايلىنىپ نامايىش قىلىشتى. نامايىشچىلارنىڭ ئالدىدا مۇزىكا ئەترىتى ماڭاتتى. مۇسابىقە تۇرلىرى كۆپ، جۈملىدىن يەككە ھەم كوللېكتىپ مۇسابىقىلىشىش، پۇتبول ۋە باشقا توپ تۇرلىرىمۇ بار ئىدى. غەلىبە قىلغان كىشى مۇكاپاتلىناتتى. ئىككىنچى نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى

1851 ـ يىلى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ قېتىم مۇسابىقە تۈرلىرى يەنىمۇ كۆپەيدى. بەزى تۈرلەر ھازىرمۇ يولغا قويۇلۇپ كەلمەكتە.

ۋېلىيام ئۆزىنىڭ ساغلاملىق ئىدىيىسىنى ھەربىر ئادەمگە ئېيىتىپ كەلدى. ئۇ تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ قىممىتىنى بىلەتتى. ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، بۇ ئىدىيە ئەنگلىيىنىڭ باشقا شەھەر ۋە يېزا بازارلىرىغا تارقالدى. ۋېلىيام كىتاب ئوقۇش جەريانىدا كۆپلىگەن چەت ئەللىكلەر بىلەن تونۇشتى. ئۇ ئۆزىنىڭ تەتقىقاتىنى ئىدىيىسىدىن چەت ئەللىك دوستلار بىلەن ئورتاقلىشىشنى خالايتتى. دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئاددىي كىشىلەر ئۈچۈن ئۆز ئىدىيىسىنىڭ ناھايىتى مۇھىم ئىكەنلىكى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى.

ئولىمپىك توغرۇلۇق بىرىنچى قېتىملىق پىكىر ئالماشتۇرۇش 1859 ـ يىلى ئىشقا ئاشتى. شۇ يىلى گرېتسىيىلىك جىرىس زاپلاس ئافىنادا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈشنى پىلانلىدى، بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان ۋېلىيام خەت يېزىپ زاپلاسنى ئىلھاملاندۇردى ۋە ئاساسلىق مۇسابىقە تۈرىدە چىمپىيون بولغۇچىنى مۇكاپاتلاش ئۈچۈن ئۇنىڭغا پۇل ئەۋەتتى. ۋېلىيام خېتىدە ۋېنروك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقە تۈرلىرى ئوستىدە تەپسىلىي توختالدى. شۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نۇرغۇن تۈرلەر كېيىن گرېتسىيە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى تۈرلىرىگە كىرگۈزۈلدى.

ۋېلىيامنىڭ ئولىمپىكنى راۋاجلاندۇرۇش ئىدىيىسى ئېرلاندىيىدە ئەۋج ئالدى. 1861 ـ يىلى، ئولىمپىك تەنھەرىكەت پائالىيەتلىرى ئېرلاندىيىگە كەڭ تۈردە تارقالدى. باشقا شەھەر ۋە يېزىلىق بازار ھەم كەنتلەردە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرى ئۆتكۈزۈلىدىغان بولدى. 1865 ـ يىلى، ئەنگلىيە دۆلەتلىك ئولىمپىك بىرلەشمىسى قۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئەنگلىيىدە شەھەر ۋە يېزىلار ئارا ھەر يىلى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇساب-

قىلىرى ئۆتكۈزۈلۈپ تۇردى.

1867 ـ يىلى 6 ـ ئايدا، ۋېنروكتا ئۆتكۈزۈلگەن تەنھەر-
كەت مۇسابىقىسى تارىختىكى ئەڭ مەشھۇر مۇسابىقىلەرنىڭ بىرى
ئىدى، مۇسابىقە مەيدانىدا تۇنجى قېتىم فوتوگرافلار پەيدا بولدى.
ئۇلار تارتقان تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىگە ئائىت ئەڭ دەسلەپكى
سۈرەتلەر بىزگىمۇ تونۇشلۇق، دۆڭدىكى قەدىمىي چاقپەلەك تۇۋ-
گە توپلاشقان كىشىلەر ئارقا كۆرۈنۈش قىلىنغان سۈرەتتە ئەمەل-
دارلار، ماھىرلار ۋە ۋېلىيامۇ بار ئىدى. يېزا بازىرىدىكى مۇشۇ
جاي ھېلىھەم داڭلىق.

ۋېلىيام ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ يالغۇز دۆلەت-
مەنلەرلا كۆڭۈل ئاچىدىغان ئەمەس ئەمەسلىكىنى، ئادەتتىكى كە-
شىلەرگىمۇ مۇۋاپىق كېلىدىغانلىقىنى ئىزچىل تەكىتلەپ كەل-
دى. بۇ پۈتۈنلەي يېڭى قاراش ئىدى. ئەنگلىيىدە تەنتەربىيە
پائالىيەتلىرى ئاساسەن دۆلەتلەر بىلەن ئالىي مەلۇماتلىق كىشە-
لەرنىڭ قولىدا ئىدى. ۋېلىيام پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەرقانداق بىر
مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلارنىڭ، ئۇلار مەيلى نامرات ياكى
دۆلەتمەن بولسۇن، ئوخشاشلا تەنتەربىيە ئارقىلىق چېنىقىشى
كېرەكلىكىنى ئارزۇ قىلاتتى. ۋېنروك ئولىمپىك بىرلەشمىسى
بۇ ھەقتە ئەنگلىيە پارلامېنتىغا ئىلتىماس سۇندى. ئۇلار مۇشۇ
يول ئارقىلىق تەنتەربىيە بىلەن چېنىقىشنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكە-
گە قارىتا كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. تەنتەربىيە بىلەن
چېنىقىشقا ھۆكۈمەتمۇ ئېتىبار بېرىشكە باشلىدى. ۋېلىيام ئالەم-
دىن ئۆتكۈچە، بەدەن چېنىقتۇرۇشنىڭ مۇھىملىقىغا كىشىلەر
بارا ـ بارا ئەھمىيەت بېرىدىغان بولۇشتى.

1871 ـ يىلى، ۋېنروك ئولىمپىك بىرلەشمىسى بىلەن
گرېتسىيە ئولىمپىك بىرلەشمىسىنىڭ مۇناسىۋىتى يەنمۇ قويۇق-
لاشتى. شۇ يىلى، گرېتسىيە پادىشاھى ۋېلىيامغا ئويما نەقىشلىك
لوڭقا ھەدىيە قىلدى. بۇ لوڭقا كېيىن ئەنگلىيە دۆلەتلىك ئولىم-

پىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە بەش تۇرە چىمپىيون بولغۇچىغا بېرىلدى. 1881 ـ يىلى، گرېتسىيە گېزىتلىرىدە دوختۇر ۋېلىيام بوروكسىنىڭ ئىش ـ ئىزلىرى تونۇشتۇرۇلدى. ۋېلىيام ئافېنادا خەلقئارا ئولىمپىك بايرىمى تەسىس قىلىش ئۇمىدىدە گرېتسىيە ھۆكۈمىتىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشىش يولىدا ئىزدىنىپ كېلىۋاتقانلىقى ئىدى. بۇ خەلقئارا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈش نىيىتىدە ھەرىكەت قىلىۋاتقان ۋېلىيام توغرىسىدا تۇنجى قېتىم بېرىلگەن خەۋەر ئىدى.

ۋېلىيام شۇ چاغدا 70 ياشقا كىرگەنىدى. شۇ چاغلاردا، كىشىلەرنىڭ بۇنچىلىك ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشى تەس ئىدى. لېكىن، ۋېلىيامنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتى ئۇرغۇپ تۇراتتى. ئۇ ئولىمپىككە بولغان قىزغىنلىقىنى ئازراقمۇ بوشاشتۇرۇپ قويمىدى. 1889 ـ يىلى، 80 ياشقا كىرگەن ۋېلىيام فرانسۇز ياش بارون پېتىر دې گوبرداملى ماچ ۋېنروكقا تەكلىپ قىلدى. ۋېلىيام 1850 ـ يىلى ماچ ۋېنروكتا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزگەن چاغدا بارون گوبردام تېخى دۇنياغا كەلمىگەنىدى. گوبردام ماچ ۋېنروكقا كېلىشتىن ئىلگىرىلا، تەنتەربىيە مائارىپىغا سىجىل كۆڭۈل بۆلۈپ كەلگەن بولسىمۇ، تەنتەربىيىنىڭ ھەرقانداق بىر تۈرىدە مۇسابىقە تەشكىللەپ باققان ئەمەس ئىدى.

1890 ـ يىلى، ئەمدىلا 29 ياشقا كىرگەن بارون گوبردام ماچ ۋېنروكنى زىيارەت قىلىپ چوڭقۇر تەسىراتقا ئىگە بولدى. ئۇ دوختۇر ۋېلىيامنىڭ ئىدىيىسىنى قوبۇل قىلدى ھەم ئۇنى جۇلاندۇردى. 1896 ـ يىلى، ئۇ زامانىمىزدىكى تۇنجى قېتىملىق خەلقئارا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئافېنادا تەشكىللىدى. ۋېلىيام بىننى بوروكس ئەسلىدە شۇ قېتىملىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ئەزىز مېھمىنى ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئىدىيىسىنى پۈتۈن دۇنيا قوبۇل قىلغانىدى. ئەپسۇسكى، شۇ قېتىملىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى باشلىنىشتىن نەچچە

ئاي ئاۋال، ئۇ ماچ ۋېنروكتا 86 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتتى.

ئافېنادا ئۆتكۈزۈلگەن تۇنجى قېتىملىق خەلقئارا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى پېتىر دې گوبردام ماچ ۋېنروكتا كۆر-گەن مۇسابىقە شەكلى بويىچە ئۆتكۈزۈلدى. بېيجىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىمۇ مۇشۇ شەكىلدە ئۆتكۈزۈلىدۇ. ئولىم-پىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ھەممە ئادەمگە مەنسۇپ. مۇسابىقە-نىڭ ئېچىلىش مۇراسىمى داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلۈشى، مۇسابىقە تۈرلىرى خىلمۇخىل شەكىلدە، تاماشىبىنلار ھېسابسىز بولۇشى، غەلىبە قىلغان ماھىرلارغا مېدال بېرىلىشى، مۇسابىقە تەرىكىلەش پائالىيىتى بىلەن ئايانغلىشىشى كېرەك. ۋېلىيام 1850 - يىلى تەشكىللىگەن تۇنجى قېتىملىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقە-سىدە مۇشۇ ھالقىلارنىڭ ھەممىسى بار ئىدى.

ماچ ۋېنروكلىقلار بۇگۈنكى كۈنگىچە ۋېلىيامنىڭ ئۇتۇقلىرى بىلەن پەخىرلىنىپ كەلمەكتە. ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمەت - ئېھتە-رامنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، يېزا بازىرىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ نامى ۋېلىيام بوروكسنىڭ نامىشەرىپى بىلەن ئاتالدى. مەكتەپ 1867 - يىلى ۋېلىيام سۇرەتكە چۈشكەن جايىنىڭ ئەتراپىغا سېلىن-غانىدى. ئۇ سۇرەت تەنتەربىيە پائالىيىتىگە مۇناسىۋەتلىك ئىن-سانلار تارتقان تۇنجى سۇرەت ئىدى. قەدىمىي چاقپەلەك مەكتەپ-نىڭ كەينىدىكى تاغ باغرىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. يېزىلىق بازارنىڭ ئەتراپىغا نۇرغۇن بىنالار سېلىنىدى. ئۇ يەرلەر ۋېلىيام پات - پات بېرىپ تۇرىدىغان يەرلەر ئىدى. يېزا بازىرىدىكى تار كوچىلار ۋېلىيام ياشىغان دەۋرىدىكىدىن كۆپ ئۆزگەرمىگەنىدى.

يېزا بازارلىق مەمۇرىيىتى بىلەن قوناق بازىرىنىڭ تۇۋىدىكى سودا - سېتىق بازىرى ھېلىھەم ئاۋات ئىدى. ۋېلىيام ھايات بولغان بولسا، يېزا بازىرىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنىڭ ھېچقايسىسى-نى ئەمدى كۆرەلمەيتتى. دېھقان ئۆيلىرىنىڭ ئورنىدا يېڭى ئۆيلەر قەد كۆتۈرگەن، بەيگە مەيدانىنىڭ ئورنىنى بىنالار ئىگىلىگەن-

دى. تۇنجى قېتىملىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى شۇ يەردە ئۆتكۈزۈلگەنىدى.

يېزا بازىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ كىشىلەر يېڭى ئۆيلەرگە موھتاج بولىدۇ، ئەلۋەتتە، يېزا بازىرىدا ئەنئەنىۋى دېھقان ھويلىسىدىن بىرسى ھېلىمۇ ساقلىنىپ كەلمەكتە. لېكىن بۇ ھويلا دېھقانچىلىق ئۈچۈن خىزمەت قىلمايدۇ.

زامانىۋى دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنىڭ ھەممىسى يېزا بازىرىنىڭ سىرتىغا جايلاشقان، ھازىرقى زامان دېھقانچىلىق مەيدانلىرى بۇرۇنقىدىن كۆپ چوڭ ھەم ماشىنىلاشقان. ماچ ۋېنروكتا دېھقانچىلىق قىلىدىغان كىشىلەر ناھايىتى ئاز. نۇرغۇن كىشىلەر يېقىن ئەتراپتىكى سانائەتلەشكەن رايونلارغا كېتىپ قېلىشتى. يېزا بازىرىدا يېڭى ئاھالىلەرمۇ كۆپ، ۋېلىيام ياشىغان دەۋردە چەت ئەللىكلەرنى كۆرگىلى بولمايتتى. بۈگۈنكى كۈندە چەت ئەللىك سایاھەتچىلەرنى ھەممىلا يەردە كۆرگىلى بولىدۇ. يېزا بازىرىدا جۇڭگولۇق ئاچقان ئاشخانىدىن بىرسى، ھىندىستانلىق ئاچقان ئاشخانىدىن بىرسى ھەم جۇڭگولۇق ئاچقان ماگىزىندىن بىرسى بار. بەزى نەرسىلەر ئۆزگەردى، لېكىن كۆپلىگەن كونا نەرسىلەر يەنىلا ئەسلىي سىياقىنى ساقلاپ كەلمەكتە.

يېزا بازىرىدا ھەرىيلى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرىدۇ. ماچ ۋېنروكتا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرى باشقا رايونلاردىكى ماھىرلارنى بۇرۇنقىدەكلا ئۆزىگە رام قىلىپ كەلمەكتە. مۇسابىقە 1890 - يىلى پېتىر دې گوبىردام كۆرگەن ھېلىقى مەيداندا ئۆتكۈزۈلىدۇ. دۇنياداۋا تەنتەربىيە پائالىيىتىگە مۇناسىۋەتلىك تۇنجى قېتىم تارتىلغان سۈرەتتىكى يەر مۇشۇ ئىدى. كېيىن يەر ئىگىسى يەرنى يېزىلىق بازارغا ئىئانە قىلىۋەتتى. دوختۇر ۋېلىيام بوروكسنىڭ ئولىمپىك ئىدىيىسىنى داۋاملاشتۇرۇش ئىرادىسىگە كەلگەن بۇ ئادەم كۆڭۈل ئېچىش ۋە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرى ئۆتكۈزۈش

ئۇچۇن ئاھالىلەرنى بوش يەر بىلەن تەمىن ئەتتى.

دوختۇر ژېلىيام بوروكس ماچ ژېنروكتا ئاھالىلەرنىڭ سالا-مەتلىك ئەھۋالىغا ئەڭ بالدۇر كۆڭۈل بۆلگەن كىشى ئىدى. ئۇ ئۆز ئىدىيىسى ھەم جاپالىق ئەمگىكى ئارقىلىق زامانىمىزدىكى ئەڭ كاتتا تەنھەرىكەت پائالىيىتىنى ئىلگىرى سۈردى. 1994 - يىلى، خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ رەئىسى جون ئانتون سامارانچ ماچ ژېنروكنى زىيارەت قىلدى ۋە دوختۇر ژېلىيام بو-روكسنىڭ ئۆيى يېنىدىكى چېركاۋغا باردى. دوختۇر ژېلىيام بو-روكسنىڭ قەبرىسىگە گۈلچەمبىرەك قويدى. سامارانچ ئۆز سۆزىدە ژېلىيام بوروكس قىلغان خىزمەتلەرنىڭ مۇھىملىقىنى ئاخىر چۈ-شەنگەنلىكىنى ئېيتتى ھەم مۇشۇ قېتىملىق زىيارىتى ئارقىلىق ژېلىيام بوروكس قىلغان خىزمەتلەرنىڭ ئېتىراپ قىلىنغانلىقىنى، شۇنداقلا ئۇنىڭ زامانىمىزدىكى «ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقە-سىنىڭ ھەقىقىي پېشۋاسى» ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. ژېلىيام بىن-نى بوروكس ئالەمدىن ئۆتۈپ 100 يىلدىن كېيىن، زامانىمىزدە-كى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ بۇ پېشۋاسى دۇنياۋى مەشھۇر شەخسكە ئايلاندى.

ئولىمپىك ھەرىكىتىنى ئىلگىرى سۈرگۈچى — جون ئانتون سامارانچ

خەلقئارا ئولىمپىك تەنھەرىكەت پائالىيەتلىرى تارىخىدا فرانكلىن روزۋېلتتەك بىر ئادەم مەيدانغا چىققان دېيىلسە، ئۇ ئادەم دەل خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىغا ئۇدا يەتتە قېتىم رەئىس بولغان سامارانچتۇر. فرانكلىن روزۋېلت (1882 — 1945) ئامېرىكىنىڭ 32 - نۆۋەتلىك پرېزىدېنتى. ئۇ 20 - ئەسىردە ئۆتكەن، ئامېرىكا خەلقىنىڭ يۈكسەك ھۆرمەتىگە سازاۋەر بولغان ھەم ئامېرىكا تارىخىدا ئۇدا تۆت نۆۋەت پرېزىدېنت بولغان بىردىنبىر ئەرباب. فرانكلىن روزۋېلت 1921- يىلى يۇلۇن ئاقسىلى يالليوغى تۇپەيلىدىن مېيىپ بولۇپ قالدى. ئۇ بىرلەشكەن دۆلەتلەر قۇرۇش تەسەۋۋۇرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇنى ئەملگە ئاشۇردى. ئۇ 63 يېشىدا مېڭىگە قان چۈشۈش كېسىلى بىلەن ئالەمدىن ئۆتتى.

سامارانچتىن ئىلگىرى ۋەزىپىدە ئولتۇرۇش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇلۇش، يەڭگۈشلىنىش ئەھۋاللىرى كۆپ كۆرۈلدى. ھەر نۆۋەتلىك رەئىسلەر ئاجايىپ تۆھپىلەرنى يارانقان بولسىمۇ، لېكىن سامارانچنىڭ تۆھپىسى ھەرقانداق بىر ەرسىنىڭ تۆھپىسىدىن ھالقىپ كەتتى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇ ئالاھىدە ئەرباب ئىدى.

جون ئانتون سامارانچ 1920 - يىلى 7 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئىسپانىيىنىڭ بارسېلونا شەھىرىدە دۇنياغا كەلدى. ئاتىسى توقۇمىچىلىق مەھسۇلاتلىرى بىلەن ئىگىلىك تىكلىگەن دۆلەتمەن ئادەم ئىدى. سامارانچ تەنتەربىيىگە بولغان قىزىقىشىنى خېلى بۇرۇنلا ئىپادىلەپ، تەنتەربىيە خەۋەرلىرىنى يېزىپ باقتى. تەن-

تەربىيە ساھەسىدە باشقىلارنى بىسىپ چۇشۇشتەك ئارزۇ - ئىس-
تەكلىرىنى ئەكس ئەتتۇردى. ئۇ بارسېلونا سودا باشقۇرۇش ئالىي
ئىنستىتۇتىدا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا ساقىلىق مۇز توپ ئويناپتتى.
ئۇ 1981 - يىلى بارسېلونادا دۇنيا مۇز توپ لەۋھە تالىشىش
مۇسابىقىسىنى ئۈيۇشتۇردى. شۇ قېتىملىق مۇسابىقىدە
ئىسپانىيە ئاخىر چېمپىيون بولدى. ئىسپانىيىدە ئىچكى
ئۇرۇش (1936 — 1939) پارتلىغاندىن كېيىن، ئۇ جەمەتىنىڭ
ئىگىلىك ئىشلىرىنى باشقۇردى. كېيىن ئۆي - زېمىن ۋە بانكا
كەسپى بىلەن مەشغۇل بولدى. سامارانچ جەمەتىنىڭ ئىگىلىكىنى
باشقۇرۇپ يۈرگەن مەزگىللەردە، شەھەرلىك ھۆكۈمەت پالاتا
ئەزاسى، 1967 - يىلى، ئىسپانىيە پارلامېنت ئەزاسى بولدى.
دۆلەتلىك تەنتەربىيە ۋەكىللەر ئۆمىكىدە ئۇچ يىل خىزمەت قىل-
دى. 1973 - يىلى، سامارانچ بارسېلونا شەھەرلىك پارلامېنت-
نىڭ رەئىسى بولدى. 1977 - يىلى، ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇل-
دى. ئۇ شۇ چاغدا ئىتالىيە كوردىنادانېزو قىشلىق ئولىمپىك
تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى بىلەن بەند ئىدى. سامارانچ 1960 -
يىلى رىمدا ئۆتكۈزۈلگەن 17 - نۆۋەتلىك ۋە 1964 - يىلى
توكيودا ئۆتكۈزۈلگەن 18 - نۆۋەتلىك خەلقئارا ئولىمپىك تەنھەرە-
كەت مۇسابىقىلىرىدە ئىسپانىيە ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى
بولدى. 1966 - يىلى مۇستەبىت فرانك ئۇنى دۆلەتلىك تەنتەربە-
يە مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى قىلىپ تەينىلىدى. شۇنىڭ
بىلەن بىرگە، ئۇ ئىسپانىيە دۆلەتلىك ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ
رەئىسى ھەم خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولدى.

فرانك ئىسپانىيىنىڭ سابىق دۆلەت باشلىقى، ئۇزۇن مىل-
تىقلىقلار پارتىيىسىنىڭ كاتتىۋېشى ھەم فاشىست ھەربىي مۇس-
تەبىت ئىدى. ئۇ 1892 - يىلى 12 - ئاينىڭ 4 - كۈنى
ئېرفولور ھەربىي ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. 1907 - يىلى
پىيادە ئەسكەرلەر ئىنستىتۇتىغا كىردى. 1912 - يىلى ماراكەش-

كه بېرىپ ئىسپانىيه مۇستەملىكه ئۇرۇشىغا قاتناشتى. 1915 ـ يىلى پودپولكوۋنىكلىققا، 1926 ـ جۇنجياڭلىققا ئۆستۈرۈلدى. 1931 ـ يىلى ئىسپانىيىده ئىككىنچى جۇمھۇرىيەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ھەربىيلىك سالاھىيىتى بىكار قىلىندى. 1933ـ يىلى، مۇتەئەسسىپ كۈچلەر جۇمھۇرىيەتنى تىزگىنلىۋالدى. فرانك ئەتىۋارلاندى. ئۇ 1934ـ يىلى گېنېرال مايورلۇققا ئۆسـ تۈرۈلدى. 1935 ـ يىلى قۇرۇقلۇق ئارمىيه باش شتاب ئاچالـ نىكى بولدى. 1936 ـ يىلى 2ـ ئايدا ئىسپانىيىده ئۆتكۈزۈلگەن چوڭ سايلامدا، خەلق فرونتى غەلبه قىلدى. فرانك كاتارې تاقىم ئاراللىرىغا يۆتكىۋېتىلىپ، شۇ يەرنىڭ ھەربىي ئىشلار باشلىقلـ قىغا تەيىنلەندى. 1936 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى، فرانك خەلق فرونتى ھۆكۈمىتىگه قارشى قوراللىق توپىلاڭ كۆتۈرۈپ، گېتلىر گېرمانىيىسى بىلەن ئىتالىيه مۇسسۇلىنى ھۆكۈمىتىنىڭ ياردىمىده، فاشىستلارغا قارشى خەلق كۈرىشىنى باستۇردى. ئۇ 1936 ـ يىلى قۇرۇقلۇق، دېڭىز ۋە ھاۋا ئارمىيىلىرىنىڭ مارشـ لى بولدى. ئۇچ يىلغا سوزۇلغان ئىچكى ئۇرۇشتىن كېيىن، 1939 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى فرانكنىڭ قوشۇنلىرى مادرىدنى ئىشغال قىلىپ، جۇمھۇرىيەت تۈزۈمىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىدى، شۇنىڭ بىلەن مۇستەبىت ھاكىمىيەت قۇرۇلدى. فرانك دۆلەت باشلىقى بولغاندىن كېيىن، باشقا بارلىق سىياسىي پارتـ يىلەرنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، فاشىست سىياسىي پارتىيه — ئۇزۇن مىللىتچىلار پارتىيىسىنى قانۇنلۇق پارتىيه دەپ جاكارلـ دى. كوممۇنىستلار ۋە ئىلغار پىكىرلىك ئەربابلار تۈركۈمىلەپ تۇتقۇن قىلىنىپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكتىن، ئىسپانىيىلىكلەر ياۋروپاـ دىكى باشقا دۆلەتلەرگه ۋە لاتىن ئامېرىكىسىدىكى ھەرقايسى ئەلـ لەرگه كۆپلەپ چىقىپ كېتىشتى. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىده، فرانك ھۆكۈمىتى يېشىل دۇنيىسىنى ئەۋەتىپ گېرمانىيىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قاراتقان ھۇجۇمىغا ماسلاش.

تى. فرانك 1947 ـ يىلى ئىسپانىيىنى پادىشاھلىق دۆلەت دەپ ئېلان قىلىپ، ئۆزى ئۇمۇرلۇك ھۆكۈمران بولۇۋالدى. 1969ـ يىلى 7 ـ ئايدا، فرانك ئۆلگەندىن كېيىن، سابىق پادىشاھ ئارفانىسنىڭ نەۋرىسى جون كارلوس تەختكە ۋارىسلىق قىلدى. 1975 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى، پادىشاھ جون كارلوس كېسەل سەۋەبى بىلەن مادرىدتا ئالەمدىن ئۆتتى.

سامارانچ 1974 — 1978 ـ يىلىغىچە خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ رەئىسلىكىنى ئۆتىدى. مۇستەبىت فرانك ئۆلگەندىن كېيىن، ئىسپانىيە ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى — ئەينى چاغدا خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىنى ئۆتەۋاتقان سامارانچقا ئەلچى پايدىلىق دەپ قارالغان «شەرەپ بىلەن سۈرگۈن قىلىنىش» ۋاستىسىنى قوللىنىپ، ئۇنى ئىسپانىيىنىڭ موسكۋادا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىلىكىگە تەيىنلىدى (1970 — 1980). سامارانچ فرانك دەۋرىدە «مۇتلەق چىقىشال-ماي‌دىغان دۇشمەن» سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى بىلەن تۈرلۈك مۇناسىۋەتلەرنى ئورناتتى. كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنىڭ خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ رەئىسلىك تەختىگە چىقىشىغا بۇ ئىشلارنىڭ كۆپ پايدىسى بولدى.

1980 ـ يىلى، يازلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئاياغلاشتى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ رەئىسى گرانىن ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلۇپ، ئورنىغا سامارانچ چىقتى. شۇ چاغدا، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ موسكۋادا ئۆتكۈزۈلۈشىگە ئامېرىكا قاتارلىق دۆلەتلەر بىرلىشىپ قارشىلىق قىلىۋاتقانىدى. شۇ مەزگىلدە ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ ئاران 500 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى بار دېگەندەك مىش ـ مىش پارچىلارمۇ تارقالغانىدى. بۇ ھال ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزمەكچى بولۇۋاتقان سامبىخانا شەھەر ئۈچۈن ئېغىر بېسىم ئىدى. نەتىجىدە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈشنى خالايدىغان شە-

ھەرلەر چىقمايدىغاندەك ھالەت شەكىللىنىپ قالدى. خەلقئارا ئو-
لىمپىك كومىتېتىنىڭ سابىق رەئىسى گرانىن ئوتتۇرىغا قويغان
سىياسەتنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، سامارانچ مەھسۇلات نامىنى
تىزىمغا ئالدۇرۇش، شۇ ئارقىلىق كىرىم يوللىرىنى كۆپ خىل-
لاشتۇرۇش مەقسىتىدە، تېلېۋىزىيە ساھەسىدىكىلەر بىلەن يۈ-
رەكلىك توختام تۈزدى. شۇنىڭ بىلەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت
مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈش شەرىپىگە ئېرىشىش نۇرغۇن شەھەرلەر
ئارزۇ قىلىدىغان نىشانغا ئايلاندى. مۇسابىقە ئۆتكۈزۈش ھوقۇقە-
نى نۇرغۇن شەھەرلەر بەس - بەس بىلەن تالىشىدىغان بولدى.

سامارانچ سېتكا توپ ۋە ۋاسكېتبول قاتارلىق تۈرلەرگە كەس-
پىي ماھىرلارنىڭ قاتنىشىشىنى ئوخشاشلا قارشى ئالدى ھەم
ۋارشاۋا شەرتنامىسىغا ئەزا دۆلەتلەرنىڭ بىرقانچە يىلدىن بېرى
ئولىمپىك مۇسابىقىسىگە كەسپىي ماھىرلارنى قاتناشتۇرۇپ كې-
لىۋاتقانلىقىنى، ئامېرىكا ۋە باشقا دۆلەتلەردىكى كەسپىي ماھىر-
لار قاتاردا يوق ماھىرلارنىڭ سودا توختامى پائالىيىتى ئارقىلىق
بېيىپ كېتىۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى.

ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرگە پىشقان سىياسىيون بولۇش سۈ-
پىتى بىلەن، سامارانچ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ
موسكۋادا ئۆتكۈزۈلۈشىگە قارشىلىق بىلدۈرگەن شىمالىي ئاتلان-
تىك ئەھدى تەشكىلاتىدىكى دۆلەتلەرنى ۋە 1984 - يىلى لوس
ئانگېلېستا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە
قاتناشقان سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ھەرقايسى جۈمھۇرىيەتلەر ئارد-
سىدىكى مۇناسىۋەتنى يۈمشىتىپ، كېچىكىپ كەلگەن روسىيە
فېدراتسىيە تەنتەربىيە ئۆمىكىنىڭ 1992 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن
ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشىغا يول قويدى.
1992 - يىللىق يازلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ساما-
رانچىنىڭ يۈرتى — بارسېلونادا ئۆتكۈزۈلدى. 1993 - يىلى
شۆبىتسارىيىنىڭ لوزاننا شەھىرىدە ئولىمپىك مۇزىيى سېلىندى

ھەم سىرتقا ئېچىۋېتىلدى. بۇ مۇزېي لوزاننادىكى ئوخ كۆلى بويىغا جايلاشقان. 1988 ـ يىلى 12 ـ ئايدا ئىش باشلىنىپ، قۇرۇلۇش 1993 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى پۈتكۈزۈلدى. مۇزېي كىشىلەرنى ئولىمپىك روھى بويىچە تەربىيىلەش، بۇ روھ-نى ئەۋلادمۇ ئەۋلاد داۋاملاشتۇرۇشنى ئۆزىگە مەقسەت قىلدى. مۇزېي رەڭگى ئاددىي ھەم ئوچۇق ئاق بىنادىن تەركىب تاپتى. ئالدى تەرىپى ئاق مەرمەر تاش چاپلانغان ئىككى قەۋەتلىك چۆرۈل-مە تام. بۇ مەرمەر تاشلار گرېتسىيىنىڭ ساسوس ئارىلىدىن كەلتۈرۈلدى، گرېتسىيە ھۆكۈمىتى سوۋغا قىلغان. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ مەرمەر تاشلار دۇنيادا سىزىقلىرى ئەڭ ئاز ۋە ئەڭ ئاق مەرمەر تاشلار ئىكەن. بۇ مەرمەر تاشلار تىنچلىققا ۋە «فورۇ بولەي» تەنتەربىيە روھىغا سىمۋول قىلىنغانىكەن. سەككىز تۈۋ-رۈكنىڭ ئىككىسىگە ھەر نۆۋەتلىك يازلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ۋە قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئۆتـ-كۈزۈلگەن يىل ۋە شەھەرلەرنىڭ نامى، يەنە بىر تۈۋرۈككە خەلق-ئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەنلەر-نىڭ نامىشەرىپى ئويۇلغان. مۇزېينىڭ ئوڭ تەرىپىدە يېنىپ تۇر-غان غايەت زور مەشئەل بار. 1993 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 23ـ كۈنى، دۇنيا ئايالار كانكى تېيلىش چىمپىيونى گېرمانىيىلىك قىز — ۋېرتېر مەشئەلگە ئوت ياقتى. ئولىمپىك مەشئىلى شۇنىڭ-دىن بۇيان ئۆچمەي يېنىپ تۇرماقتا. مۇزېينىڭ ئەتراپىنى ئوراپ تۇرغان گۈللۈكتىن رودېن، بوربور ۋە دېمىتروۋ قاتارلىق داڭلىق ھەيكەلتىراشلارنىڭ قولىدىن چىققان تەنتەربىيىگە ئائىت ھەيكەل-لەر قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. ئۇ ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ تەرەققى-يات تارىخى خاتىرىلەنگەن دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ مۇزېي، شۇنداقلا دۇنيادا ئولىمپىك ھەرىكىتىگە ئائىت ماتېرىياللار ئەڭ مۇكەممەل ساقلانغان ئورۇن. مۇزېيغا مىلادىيىدىن ئىلگىرىكى 776 ـ يىلى تۇنجى نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلگەن

قەدىمىي ئولىمپىيىنىڭ مودېلى، شۇ نۆۋەتلىك مۇسابىقە يۈزىسىدىن قۇيۇلغان خاتىرە تىللا، گوبرداماننىڭ تەرجىمھالى، سۈرەتلىرى، ئەسەرلىرى ۋە 1936 - يىلىدىن كېيىن ئۆتكۈزۈلگەن ھەر نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرىدە ئىشلىتىلگەن مەشئەللەر، قەدىمىي يۇنانداۋ ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرىگە مۇناسىۋەتلىك نەرسە - كېرەكلەر، خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى يىغقان ئولىمپىك ھەرىكىتىگە دائىر خاتىرە بۇيۇملار ۋە زامانىۋى يۇقىرى پەن - تېخنىكىلىق ئەسۋابلار قويۇلغان.

تاماشىبىنلار مۇزېينىڭ ئۈچ تېمىغا ئورنىتىلغان تېلېۋىزور-لاردىن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرىدىكى سان - ساناقسىز «دەقىقىلەر» نى كۆرەلەيدۇ ھەم ھۈزۈر ئالالايدۇ. مۇزېينىڭ ئاستىقى قەۋىتى تەتقىقات مەركىزى، بۇ يەردە كۆپلىگەن كىتاب - ژۇرنال، سىنئالغۇ ماتېرىياللىرى، سۈرەتلەر، جۈملىدىن ئېلىمىزنىڭ سۇغا سەكرەش تەنھەرىكەتچىلىرىدىن شۇي يامېي ۋە فۇ-مىڭشيانىڭ سۈرەتلىرىمۇ بار.

خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ رەئىسى سامارانچ ھەقىقەتەن ئېتىكى ئوتلۇق ئەرباب. ئۇ ئىلگىرىكى تەنھەرىكەتچىلەر بىلەن سىياسىيونلارنىڭ ئىزچىل تەنقىدلىشىگە ئۇچراپلا قالماي، ھەتتا ئەنگلىيىلىك ئاتاقلىق مۇخبىر ئاندوروجانىس ئۇنى ئۆزىنىڭ بىر يۈرۈش كىتاب ۋە تېلېۋىزىيە ھۆججەتلىك فىلىملىرى ئارقىلىق سۆكتى. ئۇ: سامارانچنى ئاقساقال تىپىدىكى بيۇروكرات ۋە فاشىست ھاكىمىيىتىنىڭ دەللالى دېدى. نۇرغۇن كىشىلەر بۇنداق سىياسىي ئارقا كۆرۈنۈشنىڭ كىشىنى يىرگەندۈرىدىغانلىقىنى ھېس قىلىشتى. ئوبزورچىلارنىڭ ئېيتىشىچە، سامارانچ مۇتتەھەم ۋە ئالدىراڭغۇ ئىكەن. ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ ئىچى - سىرتىدىكى ئوخشاشمىغان كۆزقاراشتىكىلەرنى ھەدەپ چەتكە قاقىدىكەن، ئولىمپىك قارارلىرىنى ئەزەلدىن سىرتقا تەشۋىق قىلمايدىكەن.

1999 ـ يىلى، خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ رەئىسلىـ
كىنى 20 يىلدىن بېرى ئۆتەپ كېلىۋاتقان سامارانچ ئىككى چوڭ
سەتچىلىككە دۇچ كەلدى: بۇنىڭ بىرسى، خەلقئارا ئولىمپىـك
كومىتېتىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى خىيانەتچىلىك ۋە چېرىكلىـ
شىش؛ يەنە بىرسى، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتـ
ناشقان ماھىرلارنىڭ روھلاندۇرۇش دورىسى ئىچىش ئەھۋالىنىڭ
بارغانسېرى ئەدەپ كېتىشى ئىدى. سامارانچ 1980 ـ يىلى 7ـ
ئايدا، خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەـ
گەندىن بېرى ئۆزىنىڭ قەيسەر، ئىلغار ۋە پىشقان سىياسىيون
ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. سامارانچ ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ تەـ
سىر دائىرىسىنى كېڭەيتتى. تېلېۋىزورنىڭ كۆرۈش نىسبىتىنى
يۇقىرى كۆتۈردى ۋە سودا كىرىمىنى ئاشۇردى. بىراق، خەلقئارا
ئولىمپىك كومىتېتى ئۆزى تۇزگەن تەنتەربىيە ئىستىلى ھەم
ئۆلچىمى ۋە ئەخلاقىي ھەرىكەت بىلەن ئەخلاق مىزانلىرىدا موللاق
ئاتتى. 1998 ـ يىلى، ئامېرىكىنىڭ يوتا شتاتىغا قاراشلىق
فىلادېلفىيە شەھىرىدە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتـ
كۈزۈشكە ئىلتىماس سۇنۇش سەتچىلىكى يۈز بەردى. خەلقئارا
ئولىمپىك كومىتېتىدىكى بەزى ھەيئەتلەر سايلام بېلىتى داتقان
ۋە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈش ھوقۇقىغا
ئېرىشىش ئۈچۈن ئىلتىماس سۇنغان فىلادېلفىيە شەھىرىگە بېلەت
تاشلىغانىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر قاتار تەكشۈرۈشلەر باشلاندى.
سامارانچ خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىدىكىلەرنىڭ سايلام بېلىتى
سېتىش مەسىلىسىگە قارىتا خەلقئارالىق رەسمىي تەكشۈرۈش ئېـ
لىپ بېرىشنى تەشەببۇس قىلدى. روھلاندۇرۇش دورىسى ئىچىش
مەسىلىسىدە، 2001 ـ يىلى، بىر قېتىملىق خەلقئارالىق يىغىن
تەشكىللىدى. 2001 ـ يىلى، ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى توشۇشتىن
ئاۋۋال، ئۇنىڭ ئورۇن بوشىتىشىنى ئىلتىماس قىلغان سادالار
بارغانسېرى كۆچەيدى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىدىكى نۇر-

غۇن ھەيئەتلەر سەتچىلىك تۈپەيلى ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن سامارانچ شۇ يىلى 12 - ئايدا ئامېرىكا پارلامېنت يىغىنىغا قاتنىشىپ فىلادېلفىيە سەتچىلىكىگە گۇۋاھلىق بەردى. يىغىندا ئۇ ئوتتۇرىغا قويغان 50 ماددىلىق ئىسلاھات تەدبىرى لايىھىسى مۇۋەپپەقىيەتلىك ماقۇللاندى. بۇ لايىھىدە ئومپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈش ھوقۇقىغا ئېرىشكە ئىلتىماس سۇنۇش تەرتىپى ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىدىكىلەرنىڭ تاپتىن چىقىپ كېتىشتەك قىلىمشىلىرىغا چەك قويۇلدى. بۇ لايىھە يەنە تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ دورا ئىچىش مەسىلىسىنى، بولۇپمۇ روھلاندۇرۇش دورىسى ئىچىش مەسىلىسىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغانىدى.

تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ دورا ئىچىش ۋە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈشكە ئوتتەك قىزىققان شەھەرلەرنىڭ ئومپىك كومىتېتىدىكى ھەيئەتلەرگە سوۋغا - سالام بېرىش مەسىلىسىدە، تالاش - تارتىش تىنجىمىغان بولسىمۇ، سامارانچ يەنىلا كىشىلەرنىڭ ئومۇميۈزلۈك ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشتى. ئۇ ئولىمپىك كومىتېتىدىكى ئىللەتلەرنى تۈگىتىپ، مەزكۇر كومىتېتنى ۋەيران بولۇش خەۋپىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالدى ۋە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى كىرىم كىرىدىغان ساھەگە ئايلاندۇرۇپ دۇنيا خەلقىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولغان تەنتەربىيە رەھبىرى دەپ ئېتىراپ قىلىندى.

ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى نورمال ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتىدىن خېلىلا ئۆتۈپ كەتكەن سامارانچ 2001 - يىلى 7 - ئاينىڭ 16-كۈنى ۋەزىپىسىدىن قالدى. بىر كۈندىن كېيىن ئۇنىڭ 81 ياشقا تولغان كۈنى بولاتتى. رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ياك روگ ئۆتكۈزۈۋالدى. سامارانچ خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ ئۆمۈرلۈك پەخرىي رەئىسى بولدى. ئۇ: «كىممىزنىڭ بوران - چاپقۇنلار ئارا ئالغا ئىلگىرىلىشىگە يېتەكچىلىك قىلىمەن» دېدى. 1999-

يىلى، پارا ئېلىش سەتچىلىكى توغرىسىدىكى خەۋەرلەر جەمئىيەتـ
كە كەڭ تارقالغان چاغلاردا سامارانچ ئىتالىيىلىك مۇخبىرغا:
«مەن ئالدى ئىشكتىن بېشىمنى تىك تۇتۇپ ئوچۇق - ئاشكارا
چىقىپ كېتىمەن» دېگەن.

سامارانچ ئوغلى كىچىك ئانتون سامارانچنى خەلقئارا ئولىمـ
پىك كومىتېتى ئەزالىقىغا نامزات قىلىپ كۆرسەتتى. بۇ ئونىڭ
ئەڭ ئاخىرقى قېتىم قىلغان ئىشى ئىدى. ئامېرىكا جۇمھۇرىيىتـ
چىلەر پارتىيىسى كېچەش پالاتا ئەزاسى ئارىزونا شتاتىدىكى جون
مايكائېن بۇ ئىشتىن چۆچۈپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ بىرسى ئىدى.
ئۇ رەھبەرلىك قىلىۋاتقان سودا كومىتېتى ئامېرىكىدىكى ئولىمـ
پىك كومىتېتىنى نازارەت قىلاتتى. «بۇ سامارانچنىڭ ئەجەل
ئالدىدا قالدۇرغان ئەڭ ئاخىرقى مۇناسىۋەت بەلۋىغى، ئۇ مۇشۇ
ئىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىق مەزگىلىدىكى ئالاھىدىلىـ
كىنى ئىپادىلىدى» ئۇ ئامېرىكا ئاگېنتلىقى مۇخبىرىغا شۇنداق
دېگەن.

سامارانچ بۇ تەنقىدتىن قاتتىق تەئەججۈپلەندى. ئۇ بىر قېـ
تىملىق مۇخبىرلارنى كۆتۈۋېلىش يىغىنىدا: «مەن چۈشەنمىدىم،
بۇ خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى تەركىبىدىكى خادىملارنىڭ ئۆزـ
گىرىش قائىدىلىرىگە ئۇيغۇن، مەن خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى
ئىجرائىيە مۇدىرىيىتىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئېلىپ، ئوغلۇمنى نامـ
زاتلىققا كۆرسەتتىم. ئوغلۇم خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ
مۇنەۋۋەر ھەيئەت ئەزاسى بولالايدۇ» دېگەن. ئۇ يەنە ئاتىلىرىنىڭ
ئىشلىرىغا ۋاراسلىق قىلىۋاتقان توققۇز ھەيئەت ئەزاسىنى بىرمۇ
بىر كۆرسىتىپ: «بۇ خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىدا ھېچقانداق
يېڭىلىق ئەمەس» دەپ قوشۇپ قويغان.

بۇ ئىشنى تىلغا ئېلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق. ئوغلى ئانتون
سامارانچ سالزاك ھازىر خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ ھەيئەت
ئەزاسى.

بۇگۈنكى كۈندە، ئىسپانىيىدە نۇرغۇن كىشىلەر سامارانچىنى قەھرىمان قاتاردا كۆرىدۇ. ئۇ بۇرۇن فرانك مۇستەبىت ھۆكۈمىتى بىلەن قويۇق مۇناسىۋەتتە بولغان. بەزى جامائەت ئەربابلىرى ياشانغان چاغدا كىشىلەرنىڭ كۆزىگە بۆلەكچىلا ئىسسىق كۆرۈنۈپ كېتىدىغان بولۇپ قالىدۇ. كىشىلەر ئۇنداق ئادەملەرنىڭ سەۋەبلىكلىرىنى ناھايىتى ئاسان ئۇنتۇپ كېتىشىدۇ. سامارانچىنىڭ خەلقئارا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ 1992 - يىلى يۇرتى — بارسېلونادا ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقىنى جاكارلىغان ئاشۇ دەقىقە ھېلىمۇ كىشىلەرنىڭ يادىدا. شۇ چاغ ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ شانۇ شەۋكەتلىك چاغ ئىدى. بارسېلونادا ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى، سىرتقا يېيىلىدىغان ئۆتكۈزۈلگەن 1992 - يىللىق كۆرگەزمە ۋە ئىسپانىيىدىكى ئامېرىكا قىتئەسى تېپىلغانلىقىنىڭ 500 يىللىقىنى خاتىرىلەش ۋە تەبرىكلەش پائالىيەتلىرى «يېڭى ئىسپانىيىنىڭ زۇلمەتلىك فرانك دەۋرىدىن قۇتۇلۇپ، زامانىۋىلىشىشقا يۈزلەنگەنلىكىنىڭ گەۋدىلىك ئىپادىسى» ئىدى. ئېلىمىزنىڭ سودىنى ئىلگىرى سۈرۈش جەمئىيىتى ئىسپانىيە ھۆكۈمىتىنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن، 1992 - يىلى سىرتقا يېيىلىدىغان ئۆتكۈزۈلگەن كۆرگەزمىگە قاتناشتى. شۇ قېتىملىق كۆرگەزمە كولومبونىڭ ئامېرىكا قىتئەسىنى تاپقانلىقىنىڭ 500 يىللىقىنى خاتىرىلەش مەقسىتىدە ئۆتكۈزۈلگەنىدى. كۆرگەزمىنىڭ ئاساسىي تېمىسى «بايقالغان دەۋر». كۆرگەزمە ئۆتكۈزۈلگەن ۋاقىت دەل بارسېلونادا خەلقئارا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلگەن ۋاقىتقا توغرا كەلگەنىدى. يەر شارى خاراكتېرلىك ئىككى مەرىكە بىرلا ۋاقىتتا ئۆتكۈزۈلدى. شۇ قېتىملىق خەلقئارا كۆرگەزمە دۇنيا كۆرگەزمە تارىخىدىكى كۆلىمى ئەڭ چوڭ، دەرىجىسى ئەڭ يۇقىرى بىر قېتىملىق كۆرگەزمە ئىدى.

كىشىلەر ئادەتتە سامارانچنى قەيسەر ھەم ھوشيار، جانلىق ھەم چاققان، كىيىنىشكە ئەھمىيەت بېرىدىغان ئەرباب دەپ بىلىدۇ. ئۇ ھەر كۈنى سىجىل خىزمەت قىلىدۇ. تۈرمۈشتا ئاددىي-ساددا، بالدۇر يېتىپ بالدۇر تۇرىدۇ. خىزمەت ۋە دەم ئېلىشى تەرتىپلىك.

ئىككىنچى باب ئولىمپىك روھى

مۇكەممەللىككە ئىنتىلىش — «بوشلۇقتىكى ئۇچار ئادەم» جوردان

نەچچە ئون يىل ئىلگىرى بەزىلەر مايكىل جوردانىنىڭ سەۋدىسىدىن ھەقىقەتەن گۇمانلانغانمىدى؟ پۇت ـ قوللىرىنى ئويناتىشنى بىلمىدۇ، ئۇنىڭدا ھەقىقىي ماھارەت يوق دەپ قارىغانمىدى؟ ئۇ نومۇر ئېلىپ چىمپىيون بولغانلىقى ئۈزى تۇرۇۋاتقان كوماندىنىڭ چولپانلىق تاجىسىدىن ئايرىلىپ قېلىشىغا تەسىر كۆرسەتكەنمىدى؟

20 ـ ئەسىر ئاخىرلاشتى. جوردان كىشىلەرنىڭ مەبۇدىسىگە ئايلاندى. ئۆڭى قارا، تاقىر باش ھەم دارازا جوردان دۇنيادا بارماق بىلەن سانىغۇدەك ۋاسكېتبول چولپىنى بولۇپ قالدى. ئۇ چىكاگو بۇقا كوماندىسىنىڭ ئارقا مۇداپىئەچىسى ئىدى. 1984ـ ۋە 1992 ـ يىللىرى ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئالتۇن مېدالغا ئېرىشتى. جوردانغا ئاجايىپ ماھارەت ۋە باشقىلارنى بېسىپ چۈشىدىغان سەۋىيە ھازىرلانغانىدى. جوردانىنىڭ نامىشەرىپىمۇ ئۆزىدىن ئىلگىرى ئۆتكەن بىل ۋە ئەلىگە ئوخشاش پېشقەدەم تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ ئارىسىدىكى ساناقلىق ماھارەت ئىگىلىرىگە ئوخشاش توپ ئويناش ئۇستۇنلۇكى بىلەن كىشىلەرگە تونۇلدى. چىكاگو بۇقا كوماندىسى يەر شارىدىكى مەشھۇر NBA كوماندىلىرىنىڭ بىرى ئىدى. «بوشلۇقتىكى ئۇچار ئادەم» مايكىل جوردان NBA كوماندا ئەزالىرى ئىچىدە تارىختىكى ئەڭ ئۇلۇغ كوماندا ئەزاسى بولۇپ قالدى. ئۇچىسىغا بۇقا

كوماندىسىنىڭ تەنھەرىكەت مايكىسىنى كىيگەن جوردانىنىڭ چاققان ۋە قوپال گەۋدىسى ھەربىر توپ مەستانىلىرىنىڭ كاللىسىدىن ئورۇن ئالدى.

1966 ـ يىلى، فېدېراتسىيىسىگە قاراشلىق NBA كوماندىلىرىنىڭ بىرى بولغان بۇقا كوماندىسى كېيىنكى دەۋرگە ماسلىشىش جەريانىنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ، جانلىنىشقا يۈزلەندى. 1971 ـ يىلى، بۇقا كوماندىسى تۆت يىل داۋام قىلغان ئادەتتىكى مۇسابىقىلەردە 50 مەيدان غەلىبە قىلدى، لېكىن 1975 ـ يىلىدىن كېيىن چېكىنىشكە باشلىدى. 1994 ـ يىلى، بۇقا كوماندىسىنىڭ تارىخىدا يېڭى سەھىپە ئېچىلدى. ئەينى چاغدىكى NBA كوماندىلىرى مۇشتۇمزورلار باش كۆتۈرگەن ھەم ماھارەتلىكلەر توپلاشقان كوماندىلار ئىدى. بۇقا كوماندىسىغا تەسادىپىي تاللىنىپ قالغان ئارقا مۇداپىئەچى مايكىل جوردان ناھايىتى تېزلا كۆزگە كۆرۈنۈپ، ئۆز ماھارىتىنى نامايان قىلدى. بۇقا كوماندىسى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا 1991 ـ، 1992 ـ، 1996 ـ، 1997 ـ، 1998 ـ يىللىرى NBA كوماندىلىرىنىڭ ئارىسىدا چەمپىيون بولدى.

جوردانىنىڭ كىشىنىڭ كۆزىنى ئالىچەكمەن قىلىۋېتىدىغان توپ ئېلىپ يۈرۈش ۋە گارغا توپ ئېتىش تېخنىكىسى توپ مەستانىلىرىنى ھاياجانغا سالدى. جوردانىنىڭ ئۆچكۆرسىدە كلاسسىك نۇر چەمبىرىكى بار. بۇ خۇسۇسىيەت باشقا تەنھەرىكەتچىلەردە ھېلىغىچە ھازىرلانمىدى. ئۇنىڭ كىيىنىشلىرىمۇ ئۆزگىچە، ئۇ نەچچە مىڭ ئامېرىكا دوللىرىلىق كاستۇم ـ بۇرۇلكا كىيىدۇ، ياراشتۇرۇپ تاقىغان گالىستۇكى بىلەن سول قۇلىقىدىكى بريلىيانت كۆزلۈك ھالقىسى كىشىنى مەپتۇن قىلىدۇ. بىراق، ئۇ كىيىم ـ كېچەك بىلەن ئەمەس، بەلكى قولغا كەلتۈرگەن ئۈتۈقلىرى ئارقىلىق ھەممىنى بېسىپ چۈشكەنلىكى ئۈچۈن باشقىلاردىن پەرقلىنىپ تۇرىدۇ.

چىكاگو بۇقا كوماندىسىنىڭ ئاۋاق يېڭى ماھىرى — مايكىل جوردانىنىڭ ھامان بىر كۈنى كىشىلەرنىڭ شۇنچىلىك قارشى ئېلىشىغا ئېرىشىدىغانلىقىنى ھېچكىم ئويلىمىغانىدى.

«مايكىل جوردان ئۆزىگە خاس تالانتىدىن باشقا يەنە، — دەپ يازىدۇ «تەنتەربىيە رەسىملىك ژۇرنىلى»، — بىر - بىرىگە يۇغۇرۇلۇپ كەتكەن سەنئەت ماھارىتى، ئېسىل خىسلىتى ۋە تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشى بىلەن دۇنياۋى داڭلىق ئادەم بولالىدى.»

بۇ گۈنكى كۈندە مەشھۇر زاتلار نېمىدىنىدۇر نارازى بولۇشۇپ، چاكىنلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. لېكىن مايكىل جوردان ئۆزىنى تولىمۇ كەمتەر تۇتۇپ كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولۇپ كەلمەكتە.

جوردان ئۆزىنىڭ كىچىك پېئىللىقى بىلەن چولپانلارنىڭ گۈلتاجىغا ئايلاندى. ئۇنىڭ ئېسىل ماشىنىسىنى مەخسۇس شوپۇر ھەيدەيدۇ. قوغدىغۇچىسى كەينىدە يۈرىدۇ. ئۇ تالاي ئاخبارات ۋاستىلىرىدىن، توپ مەستانىلىرىدىن ۋە تەنتەربىيىگە يارەم بېرىدىغان سودىگەرلەردىن ھېچكىمگە ئاشمايۋاتىدۇ. جوردان بۇقا كوماندىسىدىن نەچچە مىليون ئامېرىكا دوللىرى مائاش، يەنە بىرمۇنچە مەھسۇلاتلارنىڭ ئېلانىغا چىقىپ بىر تالاي ھەق ئالىدۇ. ئارپا تابلېتكىسى ئېلانىدىن جىيادىلي ئىچىملىكلىرىنىڭ ئېلانىغىچە، ماك دوناله ئېلانىدىن نايك ئېلانىغىچە ئوبرازىنى تاۋارلاشتۇرۇپ بولدى. ئۇ «بوشلۇقتىكى ئۇچار ئادەم — جوردان تەنھەركەت ئاياغلىرى» ماركىلىق ئاياغ ئېلانى ئارقىلىق نايك شىركىتىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى.

جوردان تۇغما تەنھەركەت چولپىنى ئەمەس، تەنھەركەتچى لارى بوردې: «تەڭرى مايكىل جوردان سىياقىدا ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇ شىمالىي كارولىنا ۋېرسىتېتوندىكى رانلېي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىككىنچى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا مەكتەپ كوماندىسىنىڭ ئەزاسىمۇ ئەمەس ئىدى» دەيدۇ.

«مەكتەپ كوماندىسىغا كىرەلمەي بەك ئازابلانغانىدىم، — دەيدۇ ئۇدا ئىككى قېتىم ئولىمپىك ئالتۇن مېدالىغا ئېرىشكەن جوردان ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ، — ئۇلار كوماندا ئەزالىرىنىڭ تىزىملىكىنى كىيىم يۆتكەش ئۆيىنىڭ تېمىغا چاپلاپ قويغانىدى. مېنىڭ ئىسمىم يوق تىزىملىك ئۇزۇن ۋاقىت چاپلاقلىق تۇردى. شۇ چاغدا ساراڭ بولۇپ قالاي دېگەنىدىم. مېنىڭچىلىك توپ ئويناپىالمايدىغان ھېسابلىقى ئەبلەخنىڭ ئىسمى تىزىملىكتە بار ئىدى.»

جوردان تېرىكمىدى، مەغلۇب بولغانلىقى ئۈچۈن باھانە — سەۋەب ئىزدەپمۇ يۈرمىدى. ئۇ مۇشۇ ئىشتىن پايدىلىنىپ ئۆزىنى يەنمۇ چوڭ نەتىجىلەرنى قازىنىشقا ئىلھاملاندۇردى. مۇشۇ جەھەتتە ياشلار ئۈنۈمىدىن ئۆگىنىشى كېرەك.

جوردان ئاخىر چولپان بولدى. ئۈنۈمدىكى مۇۋەپپەقىيەتكە بولغان كۆچلۈك ئىنتىلىش، قايتىماس ئىرادە ۋە كوماندىنى شان — شۆھرەتكە ئىگە قىلىش ئىستىكى ئۇنى شۇ دەۋردىكى رىۋايەت تۇسىنى ئالغان ئەربابقا ئايلاندۇردى.

«مەيلى نېمە بولسۇن، ھېرىپ كەتكەنلىكىمنى ھېس قىلىپ، مەشىقنى توختاتقۇم كېلەتتى، لېكىن كۆزۈمنى يۇمسامىلا كىيىم يۆتكەش ئۆيىنىڭ تېمىغا چاپلانغان ئىسمىم كىرگۈزۈلمەگەن ھېلىقى تىزىملىك يادىمغا كېلىپ، — دەيدۇ جوردان، — شۇنىڭ بىلەن غەيرەتلىنىپ كېتەتتىم.»

جوردانىنىڭ يېتەكچىلىكىدە بۇقا كوماندىسى NBA كوماندىلىرى ئارىسىدا چېمپىيون بولدى. جوردان ئىككىنچى قېتىم يەنە چېمپىيون بولۇشنى ئويلايتتى. بەش مەيدان ئۇتقاندىن كېيىن، ئالتىنچى مەيدان يەنە ئۇتقۇسى كېلەتتى. قاچان بولدى قىلىشنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. بۈگۈنكى دۇنيادا نۇرغۇن كىشىلەر قانائەتلىنىش بىلەن ياشماقتا. بوي ئېگىزلىكى 6.6 ئىنگلىز-چىسى كېلىدىغان جوردان ئۆزىنى ھەم كوماندا ئەزالىرىنى توختىم-

ماي تىرىشىشقا رىغبەتلەندۈرەتتى.

جوردان بىلەن ئۇ نام چىقىرىشتىن ئىلگىرى تونۇشقان ئىككى ئادەمنىڭ جوردان توغرىسىدىكى بايانلىرىغا قۇلاق سېلىپ باقايلى: رانلېي تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ روبى سالتۇن ئىسىملىك تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىسى مۇنداق دەيدۇ: «جوردان ھەر قانداق ئىشتا باشقىلارنىڭ كەينىدە قېلىشنى خالىمايتتى. بۇ ئۇنىڭ تۇغما خاراكتېرى ئىدى. مەن ئادەتتىكى ئەھۋالدا سائەت 7دىن 7 يېرىمگىچە مەكتەپكە بېرىپ بولاتتىم، مەيكىل مەكتەپكە مەندىن يېرىم سائەت ئاۋۋال بېرىپ بولاتتى. تەنتەربىيە سارىيىنىڭ ئىشىكىنى ھەر قېتىم ئاچقىنىمدا، بىرسى ئويناۋاتقان توپنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلايتتىم. مەيلى كۈز ياكى قىش ۋە ياكى ياز بولسۇن، يىلبويى ئەھۋال مۇشۇنداق ئىدى. مەن تالاي قېتىم ئەتىگەنلىكلىرى ئۇنى تەنتەربىيە سارىيىدىن قوغلاپ چىقىرىۋەتكەنىدىم.»

فورويدى لىنچ ئەينى چاغدا ياردەمچى تربىيەر ئىدى. ئۇ ھازىر رانلېي تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئاساسلىق تربىيەرى. ئۇ: «ھەرقانداق ئىشتا، ئۇ كىشىنى ئاۋارە قىلىدىغان كومانداۋاسى ئىدى. ۋاقىتلىق تەشكىللەنگەن ۋاسكېتبول مۇسابىقىلىرىدىمۇ شۇنداق ئىدى. ئۇ كومانداۋالىرىغا ھەيدەكچىلىك قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش جاپالىق مەشىق قىلىشىنى ئۈمىد قىلاتتى» دەيدۇ.

نۇرغۇن كىشىلەر جاپالىق مەشىق قىلىدۇ. لېكىن ماھارەت بىلەن بىسىم ئاستىدىكى گۈزەللىكنى بىرلەشتۈرەلەيدىغانلار ئاز. ۋاسكېتبول مۇسابىقە تارىخىدا جوردانەك گارغا چىرايلىق توپ ئاتىدىغان تەنھەرىكەتچى چىقمىغان بولۇشى مۇمكىن. جوردان ھەرقانداق ئەھۋالدا ۋەزىيەتكە ماسلىشىپ، تەمكىنلىكىنى ساقلىيالايتتى.

جوردان تۇنجى قېتىم مۇسابىقىگە چۈشۈپ شىمالىي كارولىنا

شتاتىدىكى يېڭى ماھىر — گېئور گىتون بىلەن تىركىشىپ قالدى. ئۇ پۇتلىرىنى كۆتۈرۈپ، قولىنىڭ بېغىشىنى كەينىگە قايرىپ، تىلىنى چىقىرىپ مۇسابىقە ئاياغلىشىشقا 15 سېكۇنت قالغاندا، 17 ئىنگلىز چىسى يىراقلىققا سەكرەپ تايىتروس (قا-رىماي پۇتلۇقلار) كومانىسىنى يېڭىپ 1982 - يىلى ئامېرىكىدا ئۆتكۈزۈلگەن ستۇدېنتلار ئارا ۋاسكېتبول مۇسابىقىسىدە چىمپە-يون بولدى. ئەينى چاغدا شىمالىي كارولىنا شتاتىنىڭ يارەمچى تېرىنېرى بولغان ئەيدى فوگىل «جوردان شۇ چاغدا بۇنىڭ نېمە ئىشلىقىنى بىلمەيتتى. لېكىن ئۇ بۇگۈن تارىخ سەھنىسىدىن ئورۇن ئالدى. بۇ ئىشلارغا 25 يىل بولدى. شۇ قېتىملىق مۇسابىقىدە گارغا ئېتىلغان توپ ھازىرمۇ كىشىلەرنىڭ يادىدا» دەيدۇ.

توپنى قۇچاقلىغان پېتى بوشلۇقتا ئۇچىدىغان بۇقا كومان-دىسىنىڭ بۇ ئەزاسى 1989 - يىلىدىكى ۋاقتى ئۇزارتىلغان شۇ قېتىملىق ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىدە كرېفولان رېتسارلار كومان-دىسىدىكى كىلىگىر ئىگىلىنى يەڭدى. جوردان چەۋەندازلار كومان-دىسىنى تالاي ئاۋارە قىلدى. 1997 - يىلى ھەل قىلغۇچ مۇسابىقە-نىڭ بەشىنچى مەيدانىدا، جوردان ئاشقازان ئاغرىقىنىڭ ئازابىغا بەرداشلىق بېرىپ، كېسەل ھالىتى بىلەن مەيدانغا چۈشۈپ 38 نومۇرغا ئېرىشتى. مۇسابىقە تۈگەيدىغانغا 28 سېكۇنت قالغاندا گارغا ئاتقان ئۇچ نومۇرلۇق توپى ھەل قىلغۇچ رول ئوينىدى. 1998 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىنىڭ ئالتىنچى مەيدانىدا، بۇقا كومانىدىسىنىڭ ئۇچ نومۇرى كەملەپ قالغانىدى (مۇسابىقە ئاياغلىشىدىغانغا 40 سېكۇنت قالغان چاغ)، جوردان گارغا توپ ئېتىپ نومۇر ئالغاندىن كېيىن، يەنە قارشى تەرەپنىڭ توپىنى توسۇپ، گارغا ھەل قىلغۇچ توپتىن بىرنى كىرگۈزۈپ، پۈتۈن دۇنيانى لەرزىگە سالدى. ئېيتىڭە، سەپتىن شەرەپ بىلەن چېكىن-گەن ئاتاقلىق چولپانلاردىن نەچچىسى بار؟

جوردان ئاخىرقى قېتىم سەكرەپ تۇرۇپ گارغا ئاتقان شۇ توپ بىلەن بۇقا كوماندىسى ئۈدا ئۈچ قېتىم چەمپىيون بولدى. ئەگەر 1993 ـ يىلى، بىر يېرىم يىل ئىلگىرى سەپتىن چېكىنىپ كەتمىگەن بولسا، كېيىنكى كۈنلەردە ئۆتكۈزۈلگەن كالتەك توپ مۇسابىقىسىدە بۇقا كوماندىسى ئۈدا سەككىز قېتىم چەمپىيون بولاتتى.

جوردان بىر تالاي نەتىجىلىرى بىلەن ئۆز ئالاھىدىلىكىنىڭ بىر تەرىپىنى نامايان قىلدى. ئۇ مەيلى گولف توپ مەيدانىدا ياكى تاۋكادا بولسۇن، ئۆزىنىڭ ھامان باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ كەلدى. 1991 ـ يىلى، بۇقا كوماندىسى NBA كوماندىلىرى ئارا تۇنجى قېتىم چەمپىيونلارنىڭ ئالدىنقى قاتارىغا ئۆتتى. ئاتىسى يېنىدا تۇرغان بولسىمۇ، ئۇ چەمپىيونلۇقنىڭ نىشانىسى بولغان لوڭقىنى قۇچاقلاپ ھاياجانلىنىپ يىغلاپ كەتكەنىدى.

NBA كوماندىلىرى ئارا چەمپىيون بولغان كوماندىغا بېرىلىدىغان لوڭقا ئاۋرويئېن لوڭقىسى دەپ ئاتىلاتتى. NBA كوماندىلىرىدا تۆت باش تىرەنبەر ئۆتكەن. ئۇچىنچى قېتىم تىرەنبەر بولغان لارى ئىرويئېن 1975 — 1984 ـ يىللىرى تىرەنبەر بولغان. ئۇ ۋەزىپە ئۆتەپ تۇرغان مەزگىللەردە NBAنى قوشۇۋېلىپ، NBA نى قېلىپلاشقان چوڭ تېپتىكى ۋاسكېتبول بازىرىغا ئايلاندۇردى. 1984 ـ يىلى باش چەمپىيونلۇق لوڭقىسى NBA نىڭ نامى بىلەن ئاتىلىدىغان بولدى.

بەش يىلدىن كېيىنكى ئاتىلار بايرىمى كۈنى، جوردان سۈرىتى ئاۋازدىن تېز كوماندىنى يېڭىپ چەمپىيون بولدى. شۇ كۈنى جوردان كىيىم يۆتكەش ئۆيىدىكى گىلەمدە كوماندا ئەزالىرىنىڭ ئالدىدا بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. بۇقا كوماندىسى ئالدىنقى قېتىم 1993 ـ يىلى چەمپىيون بولغانىدى. شۇ كۈنى ئاتىلار بايرىمى كۈنى ئىدى. جوردانىنىڭ ئاتىسىنىڭ ئاخىرقى قېتىم

ئاتىلار بايرىمىنى ئۆتكۈزۈشى ئىدى. شۇ يىلى يازدا جوردانىڭ ئاتىسى — جامىس جوردان قەستكە ئۇچراپ ھاياتىدىن ئايرىلدى. جوردان قاتتىق ئازابلاندى.

جوردان 1963 ـ يىلى نيۇيوركتىكى بوروكلىندا دۇنياغا كەلدى. ئۇ بالىلارنىڭ تۆتىنچىسى ئىدى. شۇ يىلى قىشتا جوردانىڭ ئائىلىسى ۋېرمىڭتونغا كۆچۈپ كەلدى. ئۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىككىنچى يىللىق ئوقۇغۇچىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۆچىنچى يىللىقلارنىڭ مۇسابىقىسىنى تۈگىتىپ بولدى. ئۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئاخىرقى ئىككى يىللىق ھاياتىنى مەكتەپ كوماندىسىدا توپ ئويناپ يۇقىرى يىللىقلار بويىچە ۋاسكېتبول چولپىنى بولۇپ، شىمالىي كارولىنا ئوقۇش مۇكاپاتى پۇلىغا ئېرىشتى.

جوردان يېڭى ئوقۇغۇچى قاتاردا مۇسابىقىگە قاتناشتى. دەئان سىمىس كوماندىسى كۆچلۈك كوماندا ئىدى. گېئورگىتون بىلەن تىركىشىپ قالغان مۇسابىقىدە گارغا ئاتقان توپى بىلەن ئۇنىڭ ئىشەنچى ئاشتى. كېيىن ئۆتكۈزۈلگەن پەسللەر ئارا مۇسابىقىدە جوردان ئامېرىكا بويىچە ئىككىنچى سەپكە تاللاندى. 1984 ـ يىلى، جوردان تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ مۇسابىقىسىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، كەسپىي ماھىر بولدى. ئۇ شۇ چاغدا ئامېرىكا ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئارىسىدىكى ئەڭ مۇنەۋۋەر ۋاسكېتبول تەنھەرىكەتچىسى بولۇپ قالغانىدى. يېڭى كوماندا ئەزالىرىنى تاللىغاندا، ئۇ ئۆچىنچى بولۇپ تاللىنىپ خيۇستون كوماندىسىدىكى ئارخىم ئوۋلاجوفان ۋە پورتلان كوماندىسىدىكى سام بويېرنىڭ كەينىدە تۇردى. 1984 ـ يىلى، جوردان ئامېرىكىنىڭ ۋەكىل بولۇپ لوس ئانگېلېستا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتناشتى. نومۇر ئېلىشتا ئامېرىكا كوماندىسى ئالدىنقى ئورۇندا تۇردى. جوردان ھەربىر مەيدانداً 17.1 نومۇرنى قولغا كەلتۈردى. ئولىمپىك كومىتېتى 1992ـ

يىلى NBA كەسپىي ۋاسكېتبول كوماندا ئەزالىرىنى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشقا رۇخسەت قىلدى. جوردان «چۇش» كوماندىسىنىڭ ئەزالىقىغا تاللاندى. ئۇ مەزكۇر كوماندا- دىكى نومۇرغا ئېرىشكەن ئەزالارنىڭ ئىككىنچىسى بولدى. ئۇ ھەربىر مەيداندا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 9 . 14 نومۇرغا ئېرىشتى. ھەربىر مەيدان مۇسابىقە كۆپ بولغاندا 37 قېتىم پاس تارتىۋېلى- نىپ ئاندىن مۇۋەپپەقىيەتلىك بولاتتى. ئامېرىكا ئاخىر 115:87 نەتىجە بىلەن كرودىيىنى يەڭدى. جوردان ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئالتۇن مېدالىنىڭ ئىككىنچىسىگە ئېرىشتى.

ئۇلارنىڭ ناھايىتى قابىل بىر ماھىرنى تاللىغانلىقىدىن خە- ۋەر تاپقان بۇقا كوماندىسى بۇ كىشىنىڭ قانچىلىك يامان ئىكەنلە- كىنى بىلمەيتتى. 11 قېتىملىق مۇسابىقە ئوينىلىپ بولغاندا، جوردان 10 قېتىم نومۇرغا ئېرىشىپ ئالدىنقى قاتارغا ئۆتتى. 1986 — 1987 ـ يىللار ئىچىدە جوردان 3041 نومۇرغا ئېرىش- تى. ئۇ چېمپىرلىندىن قالسا پەسسىلەر ئارا مۇسابىقىلەردە ئې- رىشكەن نومۇرى 3000 دىن ئېشىپ كەتكەن ماھىرغا ئايلاندى. ئۇ ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەربىر مەيدان مۇسابىقىدە 31.5 نومۇرنى قولغا كەلتۈرگەنىدى. بۇ NBA ۋاسكېتبول كوماندىلە- رى ۋاسكېتبول تارىخىدا يارىتىلغان ئەڭ يۇقىرى رېكورت ئىدى. جوردان چاپا، چېمپىرلىن ۋە كارمالونلاردىن قالسا 29277 نو- مۇر بىلەن رېكورت يارىتقانلارنىڭ تۆتىنچىسى بولۇپ قالدى.

جوردان NBA كوماندىلىرى ئارا تەرتىپ بويىچە ئۆتكۈزۈل- گەن مۇسابىقىلەردە «قىممىتى بار تەنھەرىكەتچى» دېگەن نامغا ئېرىشتى. ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىلەردە يۇقىرىقى نامغا ئالتە قې- تىم مۇيەسسەر بولدى. 1991 ـ يىلىدىن 1992 ـ يىلىغىچە ئۇدا ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىلەردە، مەيلى تەرتىپ بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ياكى ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىلەر بولسۇن، ئۇ «ئەڭ ئىستىقباللىق تەنھەرىكەتچى» نامغا ئېرىشكەن بىردىنبىر تەنھەرىكەتچى ئىدى.

1993 ـ يىلى، ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىلەردە، جوردان ئۇدا ئۇچ يىل «ئەڭ ئىستىقبالللىق تەنھەرىكەتچى» نامىغا يەنە نائىل بولدى. 1996 — 1998 ـ يىللاردا ئۇ ئۆز شۆھرىتىنى قايتا ئىمايان قىلدى. 2003 ـ يىلى، ئۇ ھەر قېتىملىق مۇسابىقىلەردە، 30.1 نومۇرغا ئېرىشىپ، مۇشۇ نەتىجە بىلەن NBA كوماندىلىرى تارىخىدا بىرىنچى شەخسكە ئايلاندى.

2003 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى كەچتە NBA كوماندىلىرى ئارا ئۆتكۈزۈلگەن بىرلەشمە مۇسابىقىدە جوردان ئاخىرقى قېتىم گارغا توپ تاشلاپ ژاسكېتبول بىلەن ئۆتكەن ئۆمرىنى ئاياغلاشتۇردى. ئاخىرقى مىنۇتلاردا ژاسكېتبول مەيدانىدا ئالقىش كۆتۈرۈلدى. ھەممە ئادەم، جۈملىدىن ترېنېرلار ھەم قارشى كوماندا ئەزالىرىمۇ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ بىر ھازاغىچە چاۋاك چېلىشتى. جوردان كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، قولىنى كۆتۈرۈپ ئۇلارغا ئېھتىرام بىلدۈردى، تۆتىنچى مەيدان ئاياغلىشىدىغانغا 1 مىنۇت 44 سېكۇنت قالغاندا، جوردان ژاسكېتبول مەيدانىدىن مەڭگۈ ئايرىلدى. «مەن ئەمدى تەنھەرىكەت كىيىمى بىلەن ژاسكېتبول مەيدانىدا كۆرۈنمەيمەن، بۇ تۇيغۇ ياماق ئەمەس. مەن ئەستايىدىل ئويلاندىم. بۇ مېنىڭ ئاخىرقى قېتىم چېكىنىشىم» دېدى جوردان.

فېنلاندىيىلىك «ئۇچار ئادەم» نورمى

پائاۋو نورمى ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ئەڭ ئۇلۇغ يۇگۇرۇش تەنھەرىكەتچىسى دەپ قارىلىپ كەلمەكتە. كىشىلەر ئۇنى «يۇگۇرۇش پادىشاھى»، فېنلاندىيىلىك «ئۇچار ئادەم» دەپ ئاتاپ كەلىدى. دۇنياغا مەشھۇر نورمى فېنلاندىيىنىڭ مەڭگۈلۈك پەخرى. ئۇنىڭدىكى ھەرىكەتلەندۇرگۈچ كۈچ ئۇنىڭ يۇگۇرۇشكە بولغان قىزغىنلىقىدىن كەلگەن. ئۇنىڭدا تۇرمۇش ئۇستىدىن غالىب كېلىدىغان كۈچلۈك بىر ئارزۇ بار ئىدى. يۇگۇرۇش ئۇنى خەلقنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشتۇردى ھەم ئۇزىنىڭ يۇكسەك نىشانىغا يېتىشىدە سەۋەب بولۇپ قالدى. ماك جوكىل ئىسىملىك مەشھۇر فېنلاندىيە تەنتەربىيە مۇخبىرى مۇنداق دەپ يازىدۇ: «نورمىنىڭ ۋۇجۇدىدا ئادەمگەرچىلىككە يات بولغان شەپقەتسىزلىك بار. ئۇ مۇكەممەللىك ئارقىلىق پۈتۈن دۇنيانى بويسۇندۇردى. بۇ تەبىئەتتىن ھالقىغان ئىرادە». 1920 — 1928 - يىللىرى ئۆتكۈزۈلگەن ئۇچ نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە، نورمى 9 ئالتۇن مېدال ۋە ئۇچ كۈمۈش مېدالغا ئېرىشتى.

نورمى 1897 - يىلى، فېنلاندىيىنىڭ غەربىي جەنۇبىغا جايلاشقان شەھەر — توركودا دۇنياغا كەلدى. 1973 - يىلى پۈتكۈل مەملىكەت خەلقىنىڭ ھۆرمەت - ئېھتىرامى بىلەن ئالەمدىن ئۆتتى.

«تەنھەرىكەت ھەرىكىتىدە قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت ھەرقانداق بىر ئىشتا قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت بىلەن ئوخشاش، بۇ كىشىلەرنىڭ ئاجايىپ تۆھپە يارىتالىشىغا باغلىق. تەنھەرىكەتچى ئۆز كەسپىنى قىزغىن سۆيۈشى كېرەك.»

1912 ـ يىلى، شتورتگارتتا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەـ
رىكەت مۇسابىقىسىدە فىنلاندىيىلىك ھانىس كولفۇزانىن يۈگۈـ
رۈش جەھەتتىكى تۇنجا تالانتى ئارقىلىق شۇ قېتىملىق مۇسابىقـ
ىدە ئۇزۇنغا يۈگۈرۈشتە ئۈچ تۈردە چىمپىيون بولدى. ئۇ كېيىن
ئامېرىكىغا كېتىپ قالدى. ھانىس كولفۇزانىن 1920 ـ يىلى
ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە فىنلاندىيىگە
ۋەكىل بولۇپ قاتنىشىپ، شۇ قېتىملىق مۇسابىقىنىڭ مارافونچە
يۈگۈرۈش تۈرىدە يەنە بىر ئالتۇن مېدال ئالدى. 15 ـ نۆۋەتلىك
ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىدا 63
ياشلىق ھانىس كولفۇزانىن بىلەن نورمى كۈچ ئۇلاپ يۈگۈرۈش
مۇسابىقىسىگە ئاخىرىغىچە قاتناشتى ۋە مەشئەلنى ئىككىسى بىللە
كۆتۈرۈپ ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ مۇقەددەس ئوتىنى تۇتاشتۇرـ
دى.

ھانىس كولفۇزانىن قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلەر ئەمدىلا 15
ياشقا كىرگەن نورمىنىڭ قەلبىدە ئۆچمەس تەسىر قالدۇردى.
نورمى ئۇنىڭغا ئوخشاش ئاجايىپ ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش
ئۈچۈن ئىرادە باغلىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي نورمى ھاياتىدا تۇنجى
قېتىم بىر جۇپ تەنتەربىيە ئايغىغا ئېرىشتى ۋە ئۇزۇنغا يۈگۈـ
رۈش مەشقىنى باشلىدى. ياشلىق مەزگىلىگە قەدەم قويغان نورـ
مىنىڭ بويى 1 مېتىر 74 سانتىمېتىر، بەدەن ئېغىرلىقى 65
كىلوگرام ئىدى. ئۇنىڭدا ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش جەھەتتىكى شەرت
ھازىرلانغانىدى. نورمى ئاساسىي مەشىق بىلىملىرىنى ئۆزلۈكـ
دىن ئۆگەندى. ئۇ سىستېمىلىق مەشىق ئۇسۇللىرىنى بىلىدىغان
ئالدىنقى قاتاردىكى تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ بىرى ئىدى. مېڭىش،
يۈگۈرۈش ۋە ئۇرۇشمىلىكىنى تەلەپ قىلىدىغان يېنىك ئاتلېتىكا
تۈرلىرى ئۇ قاتتىق مەشىق قىلغان ئاساسلىق مەزمۇنلار ئىدى.
ئۇ قەدەم سۈرئىتىنى ئۆلچەشنى ئۆگەندى، سېكۇنتلۇق سائەت
ئىشلىتىشنىڭ پايدىسىنى بىلىۋالدى. سېكۇنتلۇق سائەت بولمىسا

ئۇ ھەرگىز يۇگۇرمەيتتى. نورمى 1914 - يىلى يۈرتىدىكى بىر تەنتەربىيە كۇلۇبىغا قاتناشتى. ئۇنىڭ پۈتكۈل كەسپىي ھاياتى مۇشۇ كۇلۇبقا ۋەكىللىك قىلىدۇ. نورمى 1920 - يىلى 5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى فېنلاندىيىدە 3000 مېتىرلىق مۇساپىنى 8 مىنۇت 36.2 سېكۇنت ۋاقىت ئىچىدە تاماملاپ بىرىنچى قېتىم دۆلەت رېكورتىنى ياراتتى. ئانتۇەرپېندا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە نورمى فېنلاندىيىنىڭ چولپىنىغا، ھا-نىس كولفۇانىندىن كېيىن مەيدانغا كەلگەن ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش ماھىرىغا ئايلاندى. ئۇ بىرىنچى قېتىملىق قاتناشقان ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش مۇساپىسى 5000 مېتىر ئىدى. ئۇ شۇ قېتىملىق مۇسابىقىدە فرانسىيە ماھىرى جوزېف كىرموغا ئۆتتۇرۇپ قويۇپ قاتتىق ئازابلاندى. لېكىن، نورمىنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە چەت ئەللىك ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش ماھىرىغا ئۆتتۇرۇپ قويۇشى مۇشۇنىڭ بىلەن چەكلەندى. كېيىنكى كۈنلەردە، ئۇ شەھەرنى ئايلىنىپ يۈگۈ-رۈشتە 10000 مېتىرلىق مۇساپىنى تاماملاپ ئالتۇن مېدالغا، كوللېكتىپ شەھەرنى ئايلىنىپ يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىدە مىس مېدالغا ئېرىشتى. ئانتۇەرپېندا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرە-كەت مۇسابىقىسىدىن كېيىنكى ئۇچ يىل ئىچىدە ئۇيۇشتۇرۇلغان مۇسابىقىلەردە نورمى باشتىن - ئاخىر بىرىنچى ئورۇندا تۇرۇپ كەلدى. ئۇ 1921 - يىلى 6 - ئاينىڭ 22 - كۈنى شتورتگارتتا 10000 مېتىرلىق مۇساپىنى 30 مىنۇت 2.40 سېكۇنتتا تاما-لاپ بىرىنچى قېتىم دۇنيا رېكورتىنى ياراتتى. ئۇ يەنە 1500 مېتىردىن 10000 مېتىرلىق مۇساپىغا ئۇزۇنغا يۈگۈرۈشتە دۇنيا رېكورتىنى توختىماي يارىتىپ كەلدى. ئۇ ئۆزى ئالدىنئالا پىلان-لىمۇالغان ۋاقىت سۈرئىتى بىلەن يۈگۈرەيتتى. باشقا ماھىرلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىشىدىن غەم قىلمايتتى. ئۇ ئۆزىگە يېتەكچى قىلغان پرىنسىپنى چۈشەندۈرۈپ: «ۋاقىت بىلەن مۇسابىقىلەش-

كەندە جان تىكىپ ۋاقىت قوغلىشىشنىڭ ھاجىتى يوق، ۋاقىت ئۆز سۈرئىتى بىلەن مېڭىۋېرىدۇ. باشقىلار سۈرئەت كونترول قىلالمايدۇ ـ دە، ئاخىرقى چەكنى بۇزۇۋېتەلمەيدۇ». نورمى 1923 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا يېنىك ئاتلېتىكىنىڭ ئۇچ تۈرى — 1 ئىنگلىز مىلى، 5000 مېتىر ۋە 10000 مېتىرلىق مۇسابىقە دۇنيا رېكورتىنى ساقلاپ كەلدى. بۇنداق رېكورتنى ئالدىنقىلارمۇ ھەم كېيىنكىلەرمۇ يارىتىپ باقمىغانىدى.

1924 ـ يىلى پارىژدا ئۆتكۈزۈلگەن 8 ـ نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى فېنلاندىيىلىك ماھىرلار، بولۇپمۇ نورمى ئەڭ شۆھرەت قازانغان مۇسابىقە ئىدى. نورمى ئالتە كۈن ئىچىدە ئۇچ تۈردە يەككە ھالەتتە، ئىككى تۈردە كوللېكتىپ بىلەن بىللە چېمپىيون بولدى. ئۇنىڭ 1500 مېتىرلىق ۋە 5000 مېتىرلىق مۇسابىغا يۈگۈرۈپ چېمپىيون بولۇشى ئاجايىپ مۆجىزە ئىدى. مۇسابىقىنىڭ ئىككى تۈرى ئارىلىقىدا ئىككى سائەت ۋاقىت ئۆتمىگەنىدى. ئۇ يەنە شەھەرنى ئايلىنىپ يۈگۈرۈشتە چېمپىيون بولدى. فېنلاندىيە ۋەكىللەر ئۆمىكىگە باش بولۇپ شەھەرنى ئايلىنىپ كوللېكتىپ يۈگۈرۈشتە، 3000 مېتىرلىق مۇسابىگە كوللېكتىپ يۈگۈرۈشتە ئالتۇن مېدالغا ئېرىشتى. فرانسىيىدە چىقىدىغان «تەنتەربىيە ساياھىتى» ژۇرنىلى «نورمى ئىنسانىيەت چېگرىسىدىن ھالقىپ كەتتى» دەپ يازدى.

نورمى 1925 ـ يىلى ئامېرىكىدا سەييارە ساياھەتتە بولدى. ئۇ بەش ئاي ئىچىدە يۈگۈرۈش مۇسابىقىلىرىگە 55 قېتىم قاتناشتى. تالاي قېتىم يۈگۈرۈش ماھارىتى كۆرسەتتى. ئۇ 55 قېتىم غەلىبە قىلدى. بىر مەيدان مۇسابىقىدىن ۋاز كەچتى، بىر مەيدان مۇسابىقىدە ئۆتتۈرۈپ قويدى. يۈگۈرۈش مۇسابىقىلىرى ئاساسەن زال ئىچىدە ئۆتكۈزۈلگەنىدى. شۇ يىلى باھاردا ئامېرىكىلىقلار باشقا فېنلاندىيىلىكلەرگە قارىغاندا نورمىغا بەكرەك دىققەت قىلىدى. باشقا فېنلاندىيىلىكلەر بۇنداق ئېتىبارغا سازاۋەر بولالمى-

دى. ئاخبارات ۋاستىلىرى ئۇنى فېنلاندىيىلىك «ئۇچار ئادەم»، «فېنلاندىيىنىڭ تەسۋىرى»، «فېنلاندىيىلىك ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش ماھىرى» دەپ تەرىپلەشتى.

ئامېرىكىدا بولغان سايا‌ھەت ھارغىنلىقى بۇ ئۇلۇغ ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش ماھىرىغا پايدىسىز تەسىر كۆرسەتتى. نورمى دۆلىتىگە قايتىپ كېلىپ بىرقانچە قېتىم مۇسابىقىگە قاتناشتى. لېكىن بىرەر قېتىممۇ رېكورت بۇزۇپ تاشلىيالمىدى. ئەمەلىيەتتە، ئۇ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش تۈرىدە، 1924 ـ يىلى ئۇچ تۈرە ئۆزى يارا‌تقان دۇنيا رېكورتىدىن ھالقىپ كېتەلمىدى (1500 مېتىرلىق مۇسابە‌ق 3 مىنۇت 52.6 سېكۇنت، 5000 مېتىرلىق مۇسابە‌ق 14 مىنۇت 28.2 سېكۇنت، 10000 مېتىرلىق مۇسابە‌ق 30 مىنۇت 6.2 سېكۇنت). 1926ـ يىلى نورمىنىڭ تەنتەربىيە ھايا‌تىدا بۇرۇلۇش يۈز بەردى، ئۇ چېكىنىشكە باشلىدى. غەلبە قىلغان چاغلىرىدا ئىككىنچىلىك بىلەن بولغان پەرق بارغانسېرى كىچىكلەپ كەتتى.

نورمى 31 ياشقا كىرگەن يىلى 8 ئالتۇن مېدال ۋە بىر كۈمۈش مېدال ئالغانىدى. شۇ چاغدا، ئۇنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ چېمپىيونى بولۇشقا دېگەندەك زوقى قالمىغانىدى. لېكىن، ئۇ ئۆتكۈزۈلۈش ئالدىدا تۇرغان ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە غەلبە قازىنىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئامېرىكا يېنىك ئاتلېتىكا ساھەسىدىكى قىممىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئامىستىردامغا بېرىش نىيىتىگە كەلدى. ئۇ 1000 مېتىرلىق، 5000 مېتىرلىق، 3000 مېتىرلىق مۇسابە‌ق ۋە توسالغۇدىن ئۆتۈپ يۈگۈرۈش تۈرلىرىدە ئىككىنچى بولدى.

1928 ـ يىلى، شۆبىتسىيىدە چىقىدىغان بىر گېزىتنىڭ مۇخبىرى نورمىنى زىيارە‌ت قىلغاندا نورمى: «بۇ مېنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا ساھەسىدىكى ئەڭ ئاخىرقى مىنۇتلىرىم، مەن ياشاندىم، 15 يىل مۇسابىقىگە قاتناشتىم. يۈگۈرۈپ بولدۇم» دېگەن. شۇنـ

داقتىمۇ ئۇ داۋاملىق يۇگۇرۇش قارارىغا كېلىپ، كۆپ ۋاقىتىنى چەت ئەللەردىكى مۇسابىقىلەرگە قاتنىشىش بىلەن ئۆتكۈزدى. ئۇ 1929 ـ يىلى ئامېرىكىدا ئىككىنچى قېتىم سايا‌ھەتتە بولدى. ئۇنىڭ رېكورت بۇزۇپ تاشلاش ھالىتى ئىككىنچى يىلى ئەسلىگە كەلدى. نورمى 6 ـ ئايدا لوندوندا ئۆتكۈزۈلگەن 6 ئىنگلىز مىلىغا، ستوكھولىمدا ئۆتكۈزۈلگەن 20 ئىنگلىز مىلىغا يۈگۈرۈش مۇسابىقىلىرىدە دۇنياۋى رېكورت يارىتتى.

نورمى 1932 ـ يىلى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە تۆتىنچى قېتىم قاتنىشىش ئۈچۈن جاپالىق مەشىققە كىرىشىپ كەتتى. ئۇ ھەرقانداق چاغدىكىدىن قەيسەر ئىدى. نورمى ئۆزىنىڭ 10000 مېتىرىدىمۇ قولغا كەلتۈرگەن چېمپىيونلۇق تاجىنى ساقلاپ قېلىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. تەنتەربىيە بىلەن ئۆتكەن ھاياتىنى مۇڭەپپەقىيەتلىك ئاخىرلاشتۇرۇش ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇسى ئىدى. ئۇ مارافونچە يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىدە 1920 ـ يىللاردىكى ھانىس كولفىۋانىنغا ئوخشاش چېمپىيون بولۇشنى ئۈمىد قىلاتتى. بىراق، شۇ يىلى ئەتىيازدا «كەسىپلىشىشكە ئېغىپ كەتتى» دېگەن ئەيىبلەش بىلەن خەلقئارا يېنىك ئاتلېتىكا بىرلەشمىسى نورمىنىڭ خەلقئارالىق مۇسابىقىلەرگە قاتنىشىش سالاھىيىتىنى ئېلىپ تاشلىدى. نورمى يەنىلا لوس ئانگېلېسقا باردى. مەنئى قىلىش بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇۋالغان ھەم پۈتى يارىلانغان بولسىمۇ، نورمى ئولىمپىك كەنتىدە مەشىقنى قەتئىي داۋاملاشتۇردى. بەزىلەر ئۇنىڭ يۈگۈرۈش تۈگۈل پۈتىنى يۆتكىيەلمەيۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆردى. ئولىمپىك مارافونچە يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىگە قاتنىشىدىغان بارلىق تەنھەرىكەتچىلەر ئارىغا چۈشكەن بولسىمۇ نورمىنىڭ لوس ئانگېلېستىكى مۇسابىقىگە قاتنىشىشىغا رۇخسەت قىلىنمىدى. نورمى تەنھەرىكەت مەيدانىدىن تاماشىبىن ئورنىغا چۈشۈرۈۋېتىلدى. ئۇ 10000مېتىرلىق مۇسابىقىسىنى

كۆرۈپ ئولتۇرالماي قالدى. ئۇ مارافونچە يۈگۈرۈش مۇسابىقىلىرىدە ئۆزىنىڭ باشقا تەنھەرىكەتچىلەرگە قارىغاندا، نىشانغا 5 مېتر يېقىن بۇرۇن بارىدىغانلىقىنى بىلەتتى.

مۇسابىقىگە قاتنىشىشى مەنئى قىلىنغان ھەم كەسپىي ماھىرلار قاتارىغا كىرگۈزۈۋېتىلگەن نورمى باشقا ئەللەردە ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىلەرگىمۇ قاتنىشالمىدى. ئۇ 1931 - يىلى 10-ئاينىڭ 4 - كۈنى گېرمانىيىدە ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىدە 5000 مېتىرلىق مۇساپىغا يۈگۈرۈپ چېمپىيون بولدى. بۇ ئۇنىڭ باشقا ئەللەردىكى مۇسابىقىگە ئاخىرقى قېتىم چۈشۈشى ئىدى. فېنلاندىيە يېنىك ئاتلېتىكا بىرلەشمىسى نورمى ئۈستىدىن چىقىرىلغان كېسىمنى قوبۇل قىلمىدى. نورمى 1934 - يىلىغىچە دۆلەتلىك ئىشتىن سىرتقى ماھىرلىك سالاھىيىتى بىلەن دۆلەت ئىچىدىكى مۇسابىقىلەرگە قاتنىشىپ يۈردى. ئۇ 1934 - يىلى 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ۋىبورگدا ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىدە 10000 مېتىرلىق مۇساپىغا يۈگۈرۈپ چېمپىيون بولدى. بۇ ئۇ قاتناشقان ئاخىرقى قېتىملىق مۇسابىقە ئىدى.

نورمى ئۆزۈنغا يۈگۈرۈش بىلەن ئۆتكەن ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ پۈتۈن كۈچى بىلەن يېڭى بىر كەسپىنى — قۇرۇلۇش ھۆددىگىرى كەسپىنى باشلىدى. ئۇ 20 - ئەسىرنىڭ 20 - يىللىرىدىن تارتىپ مەبلەغ توپلاپ، بۇ ساھەگە زېرەكلىك بىلەن پاي سالدى. نورمى ئۆي - مۇلۈك كەسپىدە بېيىپ كەتتى. خېلىنىسكىدىكى 40 يۈرۈش شەھەر ئىچى قۇرۇلۇشىنى نورمىنىڭ شىركىتى سالغانىدى. 20 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىدىن تارتىپ 40 - يىللىرىغىچە، نورمى سودا توختامىدىن ۋاز كېچىپ، فېنلاندىيىلىك ئۆزۈنغا يۈگۈرۈش ماھىرلىرىنى مەشقلەندۈرۈش خىزمىتىگە كىرىشىپ كەتتى.

نورمىنىڭ سودا بىلەن ئۆتكەن ھاياتى ۋە شەخسىي تۇرمۇشى ناھايىتى چۈشكۈن ئىدى. لېكىن، ئۇ زۆرۈر تېپىلغاندا، جەمئىيەت

يەت ئۇچۇن، بولۇپمۇ فېنلاندىيە تەنتەربىيە ئىشلىرى ئۇچۇن خىزمەت قىلىشنى خالايتتى. ئۇرۇش يىللىرىدا، نورمىنىڭ شۆھرىتى خەلقئارالىق يارەمنى قولغا كەلتۈرۈشتە فېنلاندىيە ئۇچۇن پايدىلىق ئۇنۇم يارىتتى. نورمى دۆلەت مەنپەئەتى ئۇچۇن مەبلەغ توپلىغىلى ئامېرىكىغا باردى. شۇ چاغدا ئاجىز دۆلەت — فېنلاندىيە كۈچلۈك دۆلەت — سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن ئۇرۇش قىلىۋاتاتتى. 10000 مېتىرلىق مۇسابىنى يېرىم سائەتتە يۈگۈرۈپ بولغان ئالدىنقى قاتاردىكى تەنھەرىكەت ماھىرى تاۋستو مايكىل نورمىغا ھەمراھ بولدى. مايكىل نەچچە مەيدان ئويۇن كۆرسىتىپ، كىرگەن كىرىمنى فېنلاندىيىنىڭ قۇتقۇزۇش ئىشلىرىغا ئاتىدى.

15 ـ نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى 1952ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى فېنلاندىيە پايتەختى — خېلىنىسكىدا ئۆتكۈزۈلدى. ئولىمپىك مەشئىلىنى يەتكۈزىدىغان تەنھەرىكەت ماھىرىنىڭ ئىسىم ـ شەرىپىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئولىمپىك تەنتەربىيە سارىيىدىكى ئېلېكترون نومۇر ھېسابلاش تاختىسىدا «نورمى ئولىمپىك مەشئىلىنى كۆتۈرۈپ تەنتەربىيە سارىيىغا كىرىۋاتىدۇ» دېگەن خەتلەر كۆرۈنگەندە پۈتۈن مەيدان سۆكۈتكە چۆمدى. ئارقىدىنلا 70 مىڭ تاماشىبىن ئالقىش ياڭراتتى، تالاي تاماشىبىنلار يىغلاپ تاشلىدى. نورمى ئوتنى تۇتاشتۇرۇپ، ئولىمپىك مەشئىلىنى كۆتۈرۈپ تەنتەربىيە سارىيىنىڭ پەشتىقىگە چىقتى. ئاندىن يەنە بىر ئولىمپىك قەھرىمانى بىر دۆۋە ئوتنى تۇتاشتۇردى، ئۇ ھانىس كولفۇانىن ئىدى.

زېرەكلىك، سۈرلۈك قىياپەت ۋە قەتئىي ئىرادە ئارقىلىق كۆزلىگەن نىشانغا يېتىش نورمىدىكى روھىي ھالەتنىڭ ھەقىقىي تەسۋىرى. ئۇ ھەتتا ئۆزىنىڭ تەنتەربىيە ئىشلىرىدا قولغا كەلتۈرگەن ئاجايىپ نەتىجىلىرىدىن گۇمانلىنىپ قالاتتى. «خىزمەت، ئىلىم ـ پەن ۋە سەنئەتنىڭلا ھەقىقىي قىممىتى بار» دەيتتى ئۇ.

نورمى خىزمەتنى توختىتىپ قويۇشنى ئەسلا خالىمايتتى. 20 ـ ئەسىرنىڭ 30 ـ يىللىرىنىڭ ئاخىرى، تاجىسمان ئارتىرىيە قان نۆكچىسى كېسىلى ساقايغاندىن كېيىن، ئۇ 1967 ـ يىلى كېسەل تۈپەيلى قايتا يېقىلغانغا قەدەر تىرىشىپ خىزمەت قىلدى. نورمى 1968 ـ يىلى تاجىسمان ئارتىرىيە قان نۆكچىسى كېسىلى ۋە جامائەت ساغلاملىقى تەتقىقات فوندىنى تەسىس قىلىپ، مەزكۇر تەتقىقات فوندىنى ئېگىز ئىككى بىنا ۋە نۇرغۇن مەبلەغ بىلەن تەمىنلىدى.

نورمى 1973 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى خېلىنىسكىدا ئالەمدىن ئۆتتى. دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئەۋەتىلگەن تەزىيىنامىلەردە ئۇنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرى قىزغىن مەدھىيىلەنىدى. فېنلاندىيە مائارىپ مىنىستىرلىقىنىڭ سابىق مىنىستىرى ماكاتاۋائىېن نورمىنى خاتىرلەپ: «رېكورت ھامان بۇزۇپ تاشلىنىدۇ. ئالتۇن مېدال ھامان ئۇزىنىڭ پارقىراقلىقىنى يوقىتىدۇ. غالىبلارغا رەقىب ھامان تېپىلىدۇ. لېكىن نورمى تارىخ ئۇقۇمى سۈپىتىدە مەڭگۈ مەغلۇب بولمايدۇ» دېدى. 1973 ـ يىلى 10ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى فېنلاندىيىدە نورمى ئۇچۇن دۆلەت دەپنىسى ئۆتكۈزۈلدى. دەپنە مۇراسىمى خېلىنىسكىدىكى قەدىمىي چېركاۋدا بولدى. نورمىنىڭ مېيىتى ماشىنا بىلەن يۇرتى تۇركۇغا ئاپىرىلىپ، شۇ يەردىكى جەمەت قەبرىستانلىقىغا قويۇلدى.

كىشىلەر نورمىنى تۇرلۇك شەكىللەر بىلەن خاتىرلەپ كەلمەكتە. تالاي دۆلەتلەردە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك كىتابلار نەشر قىلىندى. مىڭ پارچىدىن ئارتۇق ماقالە ئېلان قىلىندى. 1924ـ يىلى فېنلاندىيە ھۆكۈمىتى فېنلاندىيىلىك مەشھۇر ھەيكەلتىراش ۋاننوئارتومانىنى تەكلىپ قىلىپ نورمى ئۇچۇن ھەيكەل تۇرغۇزغانىدى. 1952 ـ يىلى فېنلاندىيىدە بۇرۇنقى ھەيكەلنىڭ شەكلىدە نورمىنىڭ يەنە ئىككى ھەيكىلى تۇرغۇزۇلۇپ، بىرى خېلىنىسكى ئولىمپىك تەتەربىيە سارىيىنىڭ ئالدىغا، يەنە بىرى نورمىنىڭ

يۇرتى — تورکوغا، نورمىنىڭ دۆلەتلىك سەنئەت مۇزېيىدا ساقلا-
نىۋاتقان ئەسلىي ھەيكىلى 1983 - يىلى كوۋاسكايلا ئۇنىۋېرسى-
تېتى تەنتەربىيە فاكۇلتېتىنىڭ ئالدىغا قويۇلدى. فېنلاندىيە ھۆ-
كۈمىتى 1994 - يىلى نورمىنىڭ يەنە بىر ھەيكىلىنى تۇرغۇ-
زۇپ، ئۇنى شۆېتسارىيە لوزانناداىكى ئولىمپىك كومىتېتى باغچە-
سىغا ئەۋەتىپ بەردى. فېنلاندىيە دۆلىتى خاتىرە ئىزناك ۋە
خاتىرە پوچتا ماركىسى تارقاتتى. كوچىلار نورمىنىڭ نامىدا ئاتال-
دى. فېنلاندىيە بانكىسى 1987 - يىلى 10 ماركىلىق قەغەز پۇل
باستى. پۇلنىڭ بىر يۈزىگە نورمىنىڭ باش سۈرىتى، يەنە بىر
يۈزىگە ئولىمپىك تەنتەربىيە سارىيىنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن-
دى. بىر دۆلەتنىڭ شۇنچىلىك ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن فېنلاندىيە-
لىك «ئۇچار ئادەم» دەك تەنھەرىكەت ماھىرى ئولىمپىك ماھىرلە-
رىنىڭ ئارىسىدا بولىمىسا كېرەك.

ئوخشۇشسىز ھالەتتە تۇرۇپ پىداكارلىق كۆرسىتىش — مەخسۇس يېقىلماس بوكس پادىشاھى ئەلى

ئەلى ئۆزىنى «ئەڭ ئۇلۇغ ئەرباب» دەپ سانايدۇ. ئۇنىڭ كەسپىي ھاياتى پەللىگە يەتكەن چاغدا كىشىلەر ئاخىر ئۇنىڭ كۆز قارىشىغا قوشۇلدى. لېكىن، مۇھەممەد ئەلى بوكس مەيدانىدىلا كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىنى ئالمىچەكمەن قىلىۋەتكەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئۇلۇغلۇقى بوكس مەيدانىنىڭ سىرتىدا نامايان بولدى. ئۇ ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنى مەغلۇب قىلغانىدى. ئەلى دىن سەۋەبىدىن ئەسكەر بولۇشنى رەت قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مىليون ئامېرىكا دوللىرى زىيان تارتتى ھەم ئېغىرلىق بويىچە بوكس چېمپىيونى تاجىسىدىن قۇرۇق قالدى. ئۇ ھاياتىدا ئەڭ ئەھمىيەتلىك بولغان جەڭ مەيدانىدا شانلىق غەلىبىگە سازاۋەر بولدى.

سوننى لىستون بىلەن بولغان ئىككىنچى قېتىملىق ئېلىشىشتا، مۇھەممەد ئەلى بىرىنچى مەيدان مۇسابىقىدە سابىق بوكس چېمپىيونى سوننى لىستوننى يېقىتتى. ئۇ مۇشۇ غەلىبىنى تەبرىكلەش يۇزىسىدىن ئىسمىنى ئۆزگەرتتى.

تەنتەربىيە ساھەسىدە چولپانلار ھەم ئاجايىپ تەنھەرىكەتچىلەر كۆپ. ھەممىسىنى يۇغۇرغان ھالەتتىمۇ ئۇلار تۇغۇلغاندا كاشيوس كىلەي، كېيىن مۇھەممەد ئەلى دەپ ئاتالغان دۇنياغا مەشھۇر بۇ ياشىنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ «كېپىنەككە ئوخشاش ئەركىن پەرۋاز قىلىدىغان، كىشىلەرگە ھەسەل ھەرىسىگە ئوخشاش نەشتىرىنى سانجىيدىغان» خۇسۇسىيىتى بارلىقىنى ئېيتىپ ماختانغانىدى. ئۇ 20 ـ ئەسىرنىڭ 60 ـ يىللىرى

غەلىتە مىجەزلىك بولۇپ قالدى. كېيىن مەملىكەت بويىچە مۇتتە-
ھەم ئاتلىپ ئاخىر خەلقئارالىق قەھرىمانغا ئايلاندى. ئۇ بۇگۈنكى
كۈندە پاركىنسون يىغىندى كېسىلى بولۇپ قېلىپ، يۈرۈش -
تۇرۇشى چەكلىمىگە ئۇچرىدى. ئۇ يەنىلا دۇنياديكى ئەڭ ھۆرمەت-
لىك ئادەم.

كاشيوس كىلەي 1942 - يىلى 1 - ئاينىڭ 18 - كۈنى
لوئىۋىلدا دۇنياغا كەلدى. ئۇ 12 ياش ۋاقتىدىن باشلاپ بوكس
ئۆگەندى. دۆلەتلىك ئېغىر دەرىجىلىكلەر لەۋھە تالىشىش مۇسا-
بىقىسىدە ئىككى قېتىم ئالتۇن قولقاپ مېدالىغا ئېرىشتى. ئامې-
رىكا دۆلەتلىك ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە ھەۋەسكارلىرى بىر-
لەشمىسى ئۆتكۈزگەن دۆلەتلىك ئېغىر دەرىجىلىكلەر بوكس مۇسا-
بىقىسىدە چىمپىيون بولدى. ئۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈ-
رۈپ كۆپ ئۆتمەي، 1960 - يىلى رىمدا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك
تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ئېغىر دەرىجىلىكلەر بويىچە بوكس
مۇسابىقە تۈرىدە ئالتۇن مېدالىغا ئېرىشتى.

كەسپىي ھاياتىنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا، بويى 3 . 6 ئىنگ-
لىز چىسى، بەدەن ئېغىرلىقى 190 كىلوگرام كېلىدىغان كىلەيدە
ھازىرلانغان قول سۈرئىتىنىڭ تېزلىكىگە ھېچكىم ئىشەنمىگەن-
دى. توختىماي ئىلگىرىلەش داۋامىدا، ئۇ شىددەت بىلەن مۇشت
ئاتىدىغان بولدى، مۇشتىنىڭ توري بار ئىدى. ئۇ مۇسابىقىلەردە
بېشىغا مۇشت تېگىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، قوللىرىنى سېلىپ
ئۇيان - بۇيان ماڭاتتى.

ئالدىراقسان بۇ ياش ماختىنىشنى ياخشى كۆرەتتى. تۇرۇپلا
ئەينەككە قاراپ چىرايىنى پۈرۈشتۈرەتتى. يەنە تۇرۇپلا ئۆزىنى
ئەڭ مۇنەۋۋەر بوكسچى ھەم ئەڭ كېلىشكەن ئادەم دەپ ھېسابلايت-
تى. ئۇ يەنە شۇ قېتىملىق مۇسابىقىدە رەقىبىنى يېڭىۋالىدىغان-
لىقىنى ئالدىن پەرەز قىلىپ «ئۇلارنىڭ ھەممىسى يېڭىلىدۇ، بۇ
قېتىملىق مۇسابىقىدە ئۇلار پەرزىمدىكىدەك يېڭىلىدۇ» دەيتتى.

بىر مەزگىلدىن كېيىن، كىشىلەرنىڭ بوكسقا بولغان قىزىقىشى پەسلەپ كەتتى. كاشيوس كىلەي بوكس ھەرىكىتىگە يېڭىچە ھاياتلىق بەخش ئەتتى.

كىلەي بوكس ھەرىكىتىگە جۇشقۇنلۇق ئاتا قىلغان بولسىمۇ، لېكىن بوكس ساھەسىدىكى ئاخبارات ۋاستىلىرى كىلەي ئېغىر دەرىجىلىكلەر بويىچە چىمپىيون سوننى لىستوننى يېڭەلمەيدۇ دەپ قارايتتى. 1964 - يىلى 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى مىئامى ساھىلىدە ئۆتكۈزۈلگەن بوكس مۇسابىقىسى باشلىنىشتىن بۇرۇن، 46 مۇخبىرنىڭ 43ى «لىستون يېڭىدۇ» دەپ پەرەز قىلىشتى. ئەلىنى ھېچكىم كۆزگە ئىلمىغان بولسىمۇ، لىستون يەتتىنچى مەيدان ئېلىشىشتا مۇرىسى زەخىملىنىپ مەيدانغا چۈشەلمىدى.

ئەتىسى سەھەردە كىلەي ئىسلام دىنىغا كىردى. 2 - ئاينىڭ 6 - كۈنى مۇسۇلمانلار ئۆلىماسى ربيا مۇھەممەد رادىئودا سۆھبەت ئېلان قىلىپ كاشيوس كىلەي دېگەن ئىسىمدا «ئۇلۇغلۇق» كەملىكىنى، شۇڭا كىلەيگە «مۇھەممەد ئەلى» دەپ ئىسىم قويۇلغانلىقىنى جاكارلىدى. «مۇھەممەد» دېگەن ئىسىم «مەدھىيىلەنگۈچى» دېگەن مەنىدە، «ئەلى» دېگەن ئىسىم پەيغەمبەرنىڭ جەيەن ئوغلىنىڭ ئىسمى ئىدى. جامائەتچىلىك ئېغىر دەرىجىلىكلەر چىمپىيونى ئەلىنى «دىن توغرۇلۇق ۋەز ئېيتماسلىقى كېرەك ئىدى» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئەلىنىڭ ئىناۋىتى چۈشۈپ كەتتى.

يارەدەم بېرىپ كېلىۋاتقان سودىگەرلەر ئەلىنىڭ لىستون بىلەن مۇسابىقىلىشىشىنى خالىمىدى. نۇرغۇن داۋالغۇشلاردىن كېيىن، 1965 - يىلى ماين شتاتى لوئىستوندا ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىدە ئەلى لىستون بىلەن تۇتۇشتى. شۇ قېتىملىق مۇسابىقىنى نەچچە مىڭ ئادەم كۆردى. بىرىنچى قېتىملىق ئېلىشىش ئاياغلاشماي تۇرۇپلا، لىستون ئەلىنىڭ «تۇيۇقسىز تەگكەن مۇشتى»

دىن يىقىلدى. ئەلى شۇ قېتىملىق مۇسابىقىدە تالاش - تارتىشسىز غەلىبە قىلدى. ئارىدىن ئالتە ئاي ئۆتۈپ كەتتى، ئەلى ئون ئىككى قېتىملىق ئېلىشىشتا مۇسابىقە ئاخىرلاشماي تۇرۇپ، ئال-دىنقى نۆۋەتلىك لەۋھە تالىشىش مۇسابىقىسىدە چىمپىيون بولغان خرويىد پاتسىننى شەپقەتسىز جازالىدى.

ئەلى 1967 - يىلى 3 - ئاينىڭ 22 - كۈنىدىن تارتىپ يەتتە قېتىم چىمپىيون بولۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. لېكىن ئۇ ئۆچ يېرىم يىلدىن بۇيانقى ئەڭ ئاخىرقى بوكس مۇسابىقىسىدە تېخنىكىسىغا تايىنىپ زولە فورىلنى يەڭدى. بۇگۈنكى كۈندە ئەلىنىڭ رەقىبى سام تاغا. ئامېرىكىلىقلار ۋە ئامېرىكا ھۆكۈمىتى مۇشۇ نام بىلەن ئاتىلىپ كەلگەن. بۇ نامنى ئامېرىكىلىقلارمۇ ياخشى كۆرىدۇ. بۇ تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشكە ئىگە نام. 1812-يىلى ئامېرىكا بىلەن ئەنگلىيە ئوتتۇرىسىدا ئىككىنچى قېتىملىق ئۇرۇش پارتلىدى. نيۇيورك شتاتى ترويە شەھىرىدىكى گۆش سودىگىرى سىمور ۋېلسون بۇيرۇقتا بىنائەن قوشۇننى ھەربىي تەمىنات بىلەن تەمىنلەيدۇ. ۋېلسون ھەربىيلەر تەمىناتىغا ئىشلەتىلىدىغان كالا گۆشى سېلىنغان باكىنىڭ ئۈستىگە «U.S» دەپ بەلگە سېلىپ، ھۆكۈمەتنىڭ مۈلكى دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. بۇ بەلگە ئۇنىڭ «Unele Sam» (سام تاغا) دېگەن لەقىمىنىڭ قىسقارتىلىپ ئاتىلىشى بىلەن ئوخشاش چىقىپ قالىدۇ. كىشىلەر كالا گۆشى سېلىنغان باكىلارنى سام تاغىنىڭ باكىلىرى دەپ ھەزىل قىلىشىدۇ، شۇنىڭ بىلەن «Unele Sam» دېگەن نام ئېغىزدىن-ئېغىزغا كۆچۈپ كەڭ تارقىلىپ كېتىدۇ. ئۇرۇش ئاياغلاشقان چاغدا، بۇ نام گېزىت - ژۇرناللاردا ۋە ئەدەبىي ئەسەرلەردە پات-پات تىلغا ئېلىنىپ تۇرىدۇ. ھەجۋىي رەسسامىلار رىۋايەت تۇسىنى ئالغان سام تاغىنى يۇلتۇزلار چۈشۈرۈلگەن ئېگىز كارتوز كىيىگەن، ئۆچكە ساقال، ئاق چاچلىق يادائغۇ ھەم ھەزىلكەش بۇۋاي سۈپىتىدە جانلىق تەسۋىرلەيدۇ. «سام تاغا» شۇنىڭدىن كېيىن

ئامېرىكىلىقلارنىڭ سىمۇولىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇ نامنى ئاخىر ئامېرىكا ھۆكۈمىتىمۇ ئېتىراپ قىلىدۇ. 1961 - يىلى پارلامېنت قارار ماقۇللاپ، «سام تاغا»نى «ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ سىمۇولى ۋە ئۇلگىسى» دەپ مەدھىيىلەيدۇ. بۇ رىۋايەتكە ئاخىر «ھۆكۈمەت تامغىسى» بېسىلدى. ھەربىيلەر ئەلىنى ئەسكەرلىككە چاقىرغان چاغدا، ئۇ ئەسكەرلىك ۋەزىپىسى ئۆتەشنى ۋىجدانەن رەت قىلىپ «ۋېيتنام كوممۇنىستلىرى بىلەن ئارىمىزدا ھېچقانداق ئارازلىق يوق» دەيدۇ. ئۇ 1966 - يىلى شۇنداق دېگەن.

1967 - يىلى 4 - ئاينىڭ 28 - كۈنى خيۇستوندىكى ھەربىيلىككە چاقىرتىلغان پونكىتقا ئۆز قەرەلىدە كەلگەن ئەلى بىرسىنىڭ ئۆز ئىسمىنى ئۇچ قېتىم ئاتىغانلىقىنى ئاڭلاپ ئورنىدىن تۇرمايدۇ. بىر كوماندىر ئاگاھلاندۇرۇپ: كوماندىرنىڭ ئىسمىنى ئاتىغانلىقىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ يەنىلا ئورنىدىن تۇرمىسا، قوش جىنايەت ئۆتكۈزگەن دەپ ئەيىبلىنىپ 5 يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىدىغانلىقىنى، 10 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى جەريمانە قويۇلىدىغانلىقىنى ئەسكەرتىدۇ. ئەلى ئوخشاشلا ئىنكاس قايتۇرمايدۇ.

شۇنىڭ بىلەن نېيۇيورك شتاتلىق تەنھەرىكەت كومىتېتى ئۇنىڭ بوكس گۇۋاھنامىسىنى ئىناۋەتسىز قىلىۋەتتى. چېمپىيونلۇق دەرىجىسىنى ئېلىپ تاشلىدى. باشقا بوكسچىلار كومىتېتلىرىمۇ ئارقا - ئارقىدىن يۇقىرىقىغا ئوخشاش قارارلارنى ماقۇللىدى.

ئىككى ئايدىن كېيىن ئۆتكۈزۈلگەن سوتتا، زاسپىداتىللار 21 مىنۇت كېڭىشىپ ئاخىر ئەلىنى گۇناھكار دېگەن تونۇشقا كەلدى. سوت ئاخىرقى ھۆكۈمنى ئېلان قىلدى. ئەلى ئەرز قىلدى، لېكىن ئەسلىي ھۆكۈم ساقلاپ قېلىندى. بۇ دېلو ئاخىر ئامېرىكا ئالىي سوت مەھكىمىسىگە يوللاندى. شۇ مەزگىللەردە كىشىلەر ئۇرۇشقا قارشى چىققاندى. شۇنىڭ بىلەن كۆپلىگەن كىشىلەر

ئەلىنى قوللىدى.

ئالىي سوت مەھكىمىسى ھۆكۈم چىقىرىشتىن سەككىز ئاي ئىلگىرى ئەلى بوكس مەيدانىغا يەنە قايتىپ كەلدى. جورجىيە شتاتىدا بوكسچىلار كومىتېتى يوق ئىدى. ئەلى 1970 - يىلى 10 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ئاتلانتادا ئۆتكۈزۈلگەن ئۈچىنچى قېتىملىق ئېلىشىشتا جېركۇالېنى يەڭدى. ئالتە ھەپتىدىن كېيىن، ئەلى نيۇيورك شتاتىدا ئوسكار بوناۋېرنا بىلەن ئون بەش قېتىم ئېلىشىپ ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈردى.

1971 - يىلى 3 - ئاينىڭ 8 - كۈنى، يېڭىلمەس دەپ نام ئالغان ئېغىر دەرىجىلىكلەر بوكس ماھىرلىرىدىن فېلزىر بىلەن ئەلى ئىككىيلەن مارېزون مەيدانى گۈللۈكىدە ئېلىشتى. كىشىلەر «ئەسىر جېڭى» دەپ ئاتىغان مۇسابىقە باشلاندى. ئىككىسى مەيدانغا چۈشۈش ھەققى ئۈچۈن 2 مىليون 500 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى ئالغانىدى. ئىككىسى رېتىملىك ھەم كەسكىن ئېلىشتى. فېلزىر تىز پۈكمەي قەدەممۇ قەدەم ئىلگىرىلەيتتى. ئەلى ئايلىنىپ يۈرۈپ ياندىن مۇشت ئېتىپ جاۋاب قايتۇراتتى. ئون بەشىنچى مەيدان ئېلىشىشتا فېلزىر سول تەرەپتىن ئۇشتۇمتۇت مۇشت ئېتىپ ئەلىنى يىقىتتى. ئاغرى - بۇرنى قانغا بويالغان فېلزىر چىمپىيونلۇق دەرىجىسىنى ئېلىپ تۇرېنېرى بىلەن بوكس مەيدانىدىن چىقىپ كەتتى.

ئۈچ ئايدىن كېيىن، ئەلى چوڭ مۇزەپپەلىيەتكە ئېرىشتى: ئامېرىكا ئالىي سوتى ئۇنىڭغا پايدىلىق ھۆكۈم چىقارغانىدى.

ئەلى فېلزىرغا يېڭىلىپ ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي يەنە ئون مەيدان مۇسابىقىدە ئۇتتى. كېيىن يەنە كېن بودۇن بىلەن مۇسابىقىگە چۈشۈپ ئون ئىككى قېتىم ئېلىشىپ ئۇنىڭغا ئۇتتۇرۇپ قويدى. كېن بودۇن ئەلىنىڭ ئېڭىكىنى ئېزىۋەتتى. ئەلى 1973 - يىلىدىن كېيىن نومۇسىنى ئاقلاپ مەغلۇبىيەتنى غەلىبە گە ئايلاندۇردى. ئەلى بىلەن فېلزىر 1974 - يىلى 1 - ئاينىڭ

28 ـ كۈنى ئىككىنچى قېتىم يەنە مۇسابىقىگە چۈشتى. شۇ قېتىملىق مۇسابىقە بىرىنچى قېتىملىق مۇسابىقىدەك ئېسىل بول-مىسىمۇ، ھەقىقەتەن كۆرۈشكە ئەرزىگۈدەك مۇسابىقە بولدى. رېپىر ئەلىنىڭ غەلىبە قىلغانلىقىنى جاكارلىغاندىن كېيىن، ئەلى فېلىزىرنى يېڭىپ چىمپىيون بولغان جورچى فورمان بىلەن مۇسا-بىقىلىشىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

كىشىلەرنىڭ: «نىكسون تەختتىن چۈشۈپ كەتسە پۈتۈن دۇنيا ھەيران قالمىدۇ، دەپ ئويلامسىز؟» دېگەن سوئالنىڭ ئەلى: «ماڭا مەن جورچى فورمانىنى يەڭگەندىن كېيىن ھەيران قالساڭ-لارمۇ كېچىكمەيسىلەر» دەپ جاۋاب بەردى.

ئورمانلىق جېڭى زايىرنىڭ (ھازىرقى كونگو جۇمھۇرىيىتى) پايتەختى كىنشاسادا تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن ئۆتكۈزۈلدى. تەييار-لىقى پۈختا ئەلى ئارغامچىغا تايىنىش تاكتىكىسىنى قوللاندى. فورمان شىددەت بىلەن ئېتىلىپ كەلگەندە، ئەلى قەدىمىنى سۆ-رەپ ئارغامچىغا يۆلىنىپ بېشىنى زەربىدىن ھىمايە قىلاتتى. سەككىزىنچى قېتىملىق ئېلىشىشتا ھېچقاچان يېڭىلىپ باقمىغان بۇ چىمپىيون ھېرىپ ھالىدىن كەتتى. ئەلى ئۇنى بىر مۇشت بىلەن يىقىتتى، ئەلى ئېغىر دەرىجىلىكلەر بويىچە قوش چىمپى-يونلۇققا ئېرىشكەن ئىككىنچى ماھىر بولۇپ قالدى (بىرىنچىسى پاتسىن).

ئەلى ئامېرىكىنىڭ بوكس چىمپىيونى بولدى. 20 ـ ئەسىر-نىڭ 60 ـ يىللىرىدا خورلانغان بۇ تەنھەرىكەتچى 70 ـ يىللاردا كىشىلەر مەدھىيىلەيدىغان باتۇرغا ئايلاندى. 1967 ـ يىلى ئامې-رىكىغا قارشى تۇرۇپ ئاشكارا زەربىگە ئۇچرىغان كىشى 1974-يىلى تەكلىپكە بىنائەن ئاقسارايدا مېھمان بولدى.

فورمانىنى يېڭىپ ئون بىر ئايدىن كېيىن، ئەلى مانىلادا سېلىلا بىلەن تۇتۇشتى. ئالدىنقى بەش قېتىملىق ئېلىشىشتا ئەلى يەڭدى. ئارىلىقتىكى ئېلىشىشتا سېلىلا كەينى ـ كەينىدىن ھۇ-

جۇمغا ئۆتتى. ئاخىرقى بەش قېتىملىق ئېلىشىشتا، ئەلى ئۆزدىنىڭ جەزمەن يېڭىدىغان ئىشەنچىنى ئىپادىلىدى. 13 - قېتىملىق ئېلىشىشتا، ئەلى سېلىلانى ئۇرۇپ ھالىنى قويمىدى، سېلىلا مۇشت زەربىسىدىن كۆكىرىپ، ئىششىپ كەتكەن كۆزلىرىنى ئاچالماي قالدى. 14 - قېتىملىق ئېلىشىشتا، ئەلى توختىماي ھۇجۇمغا ئۆتتى. 14 - قېتىملىق ئېلىشىش پۈشتىكى چېلىنغاندا، سېلىلانىڭ تىرىشچانلىقىنى يېڭىلگەنلىكىنى تەن ئالدى.

1978 - يىلى 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى، ئەلى يەتتە قېتىملىق مۇسابىقىدە كەسپىي ماھىرلا بولالىدى. 1976 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئالتۇن مېدالغا ئېرىشكەن لېئون سپىنكس رېپىرلارنىڭ پىكرى بىرلىككە كەلمىگەن ئەھۋالدا غەلىبە قىلدى. ئۆزىگە تولىمۇ ئىشىنىپ كەتكەن ئەلى چېمپىيونلۇقتىن ئايرىلىپ قالدى. ئارىدىن يەتتە ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، ئەلى سپىنكسنى يەڭدى، رېپىرلارنىڭ بىرەك ماقۇللۇقى ئارقىلىق چېمپىيونلۇققا قايتا ئېرىشتى. ئۇ ئېغىر دەرىجىلىكلەر بويىچە ئۇچ قېتىم بوكس چېمپىيونى بولغان ماھىر بولدى. بۇ ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى غەلىبىسى ئىدى.

ئىككىنچى يىلى 6 - ئايدا، ئەلى ئۆزىنىڭ چېكىنگەنلىكىنى جاكارلىدى. لېكىن پول ئۇنى بوكس مەيدانىغا يەنە سۆرەپ كىرىدى. ئاخىرقى ئىككى قېتىملىق مۇسابىقىدە، ئۇ لارى ھورموس بىلەن تېررى بوبىكنى يەڭدى. ئەلى 56 دە 5 بولۇشتەك رېكورت يارىتىپ سەپتىن مەڭگۈ چېكىندى.

ئەپسۇسكى، ئەلىدە مۇسابىقىلەردە تەگكەن مۇشتلارنىڭ ئاسارىتى قالغانىدى. 1984 - يىلى، ئۇ ئۆزىنىڭ پاركىنسون يىغىندى كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىنى بىلدى، ئۇ نېرۋا خاراكتېرلىك ئۇنۇتۇپرسال كېسەللىك ئىدى. پۇت - قول تىترەپ، مۇسكۇللار قېتىپ ئادەمنىڭ گەپ - سۆزلىرى ھەم

يۇرۇش - تۇرۇشى نورمال بولمايتتى. بۇنداق ئادەملەر ئۆتمۈشتە-كى ئەسلىمىلەر ئىچىدە ياشاپ ئۆتۈپ كېتەتتى. ئەلى خەير - ساخاۋەت ئىشلىرى يولىدا تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. ئۇ بۇ ئىشلار-نى «لوئىسۇبرنىڭ كالاچتەك ئاغزى» بىلەن ھەممە يەردە ماختا-نىپ ئەمەس (ئەلى ئۆزىنىڭ رەقىبلىرىنى نەچچە قېتىم يېڭىپ مۇشۇنداق لەقەمگە ئېرىشىدىغانلىقىنى شېئىرلىرىدا پەرەز قىلغا-نىدى)، بەلكى تەبەسسۇم ئەكس ئەتكەن كۆزلىرى ئارقىلىق قىل-دى.

1996 - يىلى ئاتلانتادا ئۆتكۈزۈلگەن يازلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسىدە ئەلى يەنە بىر قېتىم ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىغان نۇقتىغا ئايلاندى. ئۇ دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدا تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن ئولىمپىكنىڭ مۇقەددەس ئوتىنى تۇتاشتۇ-رۇپ، كىشىلەرگە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ باشلا-نغانلىقىدىن خەۋەر بەردى. نۇرغۇن كىشىلەر كۆزلىرىگە ياش ئالدى. چۈنكى ئەلى بۇگۈنكى كۈندە كۆپچىلىك بىلەن يۇغۇرۇلۇپ كەتكەن ھەم ئىناق - ئىجىللىقنىڭ كۈچ - قۇدرىتى ئىدى. ئۇنىڭ دىنىي ئېتىقادى دۆلەتنى بىر مەزگىل بۆلۈۋەتكەنمۇ بول-دى.

ئومۇمىي ماھارەت باتۇرى سوپۇ

دېم سوپۇ يەرلىك ئامېرىكىلىق. فرانسۇز بىلەن ئېرلاندىيە-لىك قېنىندىن بولغان. ئۇ دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئومۇمىي ماھا-رەت تەنھەرىكەتچىسى دەپ تونۇلغان. زاماناداشلىرىدىن راۋۇرۇس ئۇستۇن تۇرىدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتقاندا، ئۇ بۇ شان ـ شەرەپكە تامامەن مۇناسىپ. 1912 ـ يىلى ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھە-رىكەت مۇسابىقىسىدە، ئۇ مۇتلەق ئۈستۇنلۇك بىلەن ئومۇمىي ماھارەت بويىچە بەش تۇرده ۋە ئون تۇرده چېمپىيون بولۇپ، بۇ ئىككى تۇرده دۇنياۋى رېكورت ياراتتى. مۇكاپات تارقىتىش مۇرا-سىمىدا شۆھرەتسىيە پادىشاھى سويۇغا: «ئەپەندى، سىز دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ تەنھەرىكەتچى» دېدى.

سوپۇنىڭ ئىندىئانچە ئىسمى «ۋاسوھاك»، بۇ «يورۇقلۇق يولى» دېگەن مەنىدە. ئۇ ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىن كەل-گەن. ئادەتتە كۆپ گەپ قىلمايدۇ. ياۋروپالىقلار ئامېرىكىغا كېلىشتىن ئىلگىرى نۇرغۇن كىشىلەر مۇشۇ يەردە ياشىغان. ئۇلارنىڭ ئامېرىكا قىتئەسىدە ياشاپ كېلىۋاتقىنىغا نەچچە مىڭ يىل بولغان. ئەينى چاغدا كولومبو ئىسىملىك بىر كاپىتان ئىس-پانىيە ئايال پادىشاھى ئۇچۇن خۇش پۇراق ماتېرىياللارنى سېتىۋې-لىش مەقسىتىدە ھىندىستانغا باردىغان يولنى ئىزدەپ سەپەرگە چىققان. 1492 ـ يىلى، ئۇ مۇشۇ چوڭ قۇرۇقلۇقنى ھىندىستان دەپ بىلگەن. ئۇ يەرلىك ئاھالىلەرنى «ئىندىئانلار» دەپ ئاتىغان. كىشىلەر شۇنىڭدىن بۇيان مۇشۇ نامنى قوللىنىپ كەلمەكتە. بۈگۈنكى كۈندە، كىشىلەر ئامېرىكىغا ئەڭ بالدۇر كەلگەن ئىندى-ئانلارنى ئاسىيانىڭ شەرقىي شىمالىدىن كەلگەن دەپ قارىماقتا.

ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نۇرغۇن جۇڭگولۇقنىڭ يىلتىزى بىر بولۇ-
شى مۇمكىن. ئىندىئانلارنىڭ چىرايى ئاسىيادىكى ئەڭ دەسلەپكى
موڭغۇللارنىڭ چىرايىغا بەك ئوخشايدۇ. كىشىلەرنىڭ قارىشىچە،
ئۇلار بۇنىڭدىن نەچچە مىڭ يىل ئاۋۋال ئامېرىكا قىتئەسىگە
كەلگەن.

ئامېرىكا خەرىتىسى بىلەن جۇڭگو خەرىتىسىنىڭ چوڭ -
كىچىكلىكى ئاساسەن ئوخشاش. ئامېرىكىلىقلارنىڭ كۆپىنچىسى
دېگىز بويى رايونلىرىدا ئولتۇراقلاشقان. جۇڭگولۇقلارمۇ شۇن-
داق. ئامېرىكىنىڭ شەرقىي قىسمى تىنچ ئوكيانغا، غەربىي قىس-
مى ئاتلانتىك ئوكيانغا قاراپ تۇرىدۇ. ئوتتۇرا قىسىمغا دېھقانچە-
لىق مەيدانلىرى بىلەن مال فېرمىلىرى جايلاشقان. ئوتتۇرا قىس-
مىنىڭ بەزى رايونلىرىدا ھېلىمۇ ئاھالە شالاڭ. ئېگىز تاغلار،
قۇملۇقلار بىلەن قاپلانغان. سۇ مەنبەسى مول ئەمەس.

19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا، ئامېرىكا قىتئەسىدىكى ئىند-
ىئانلارنىڭ كۆپچىلىكى ئامېرىكىنىڭ غەربىي رايونلىرىدا ئىدى.
ھۆكۈمەت بۇ يەرلەردە ئۇلار ئۈچۈن نۇرغۇن يەر قالدۇردى. بۇ
رايونلارنىڭ «قالدۇرۇق يەر» ئىكەنلىكى نۇرغۇن كىشىلەرگە
مەلۇم. دېم سوپۇ 1888 - يىلى ئوكلاخوما شتاتىغا قاراشلىق
بىر پارچە قالدۇرۇق زېمىندا دۇنياغا كەلدى. ئۇ ساك فوكىس
قەبىلىسىنىڭ ئەزاسى ئىدى.

سوپۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر قولۇم - قوشنىلىرىغا ئوخشاش
ناھايىتى غۇربەتچىلىكتە ياشايتتى. ئۇلار كۆمىقوناق بىلەن كۆك-
تات تېرىيتتى. سوپۇ ئەپەندى ئوۋغا چىققان كۈنلىرى ئۇلارنىڭ
داستىخىنىدا ئاز - تولا گۆش پەيدا بولاتتى. ئۇ بۇنىڭدىن باشقا
ئات فېرمىلىرىدا ئاساۋۇ ئاتلارنى كۆندۇرۇپ ئازراق كىرىم قىلاتـ-
تى. شۇنداق قىلىپ، ئائىلىسىدىكىلەر ئاچ - توق قالمايتتى.
لېكىن ئۇلارنى بايلىقات دېگىلى بولمايتتى. ئۇلار ياغاچ قۇرۇلمـ-
لىق ئىككى ئېغىز ئۆيدە ئولتۇراتتى.

1888 ـ يىلى 5 ـ ئايدا، مۇشۇ كىچىك ياغاچ ئۆيدە سوپۇ خانىم كۆز يورۇپ قوشكېزەك پەرزەنت كۆردى. بۇ قوشكېزەك بالىلارغا ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا جاموس (دېم) ۋە چارلىز (چارلى) دەپ ئىسىم قويۇلدى. بۇ ئىككى ئوغۇل پەرزەنتنىڭ دۇنياغا كېلىشى ئۇلارغا خۇشاللىقتىن دېرەك بەردى. بۇنىڭدىن 100 يىل ئىلگىرى، قوشكېزەك بوۋاقلارنىڭ ئانىسىنىڭ ئۇلۇغ بوۋىسى ساك فوكىس قەبىلىسى ئاقساقاللىقىغا سايلانغانىدى. ئۇنىڭ ئىسمى بولەيك خوك ئىدى. بولەيك خوك باتۇر ھەم ئەقىللىق، ئىناۋىتى يۇقىرى ئاتامان ئىدى. قوشكېزەك بوۋاقلارنىڭ ئانىسى «ئۇلۇغ بوۋىسى بولەيك خوكنىڭ روھى قوشكېزەك بوۋاقلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ئەكسى ئەتتى» دەپ ئويلايتتى. ئۇ: «بۇ قوشكېزەكلەرنىڭ قولىدىن چوڭ ئىشلار كېلىدىغانلىقىنى كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ» دەيتتى. قوشكېزەكلەرنىڭ ئاتىسىمۇ: «راست، مېنىڭچىمۇ ئۇلار ھامان بىر كۈنى قەيسەر، ئەقىللىق ۋە ھۆرمەتكە سازاۋەر كىشىلەردىن بولىدۇ» دەيتتى.

چارلىز بىلەن جاموس دۇنياغا كەلگەن كۈندىن تارتىپ بىر-بىرىدىن ئايرىلماي چوڭ بولدى. ئۇ ئىككىسى ئاكا ـ ئىنى بولۇپلا قالماي يەنە ئەڭ يېقىن دوستلاردىن ئىدى. بىر قېتىم، ئۇلار ئۇچ ياشقا كىرگەن يىلى ئۇلارنىڭ بىرى سۈت قاچىلايدىغان ساپال كومزەكنى چېقىۋەتتى. چېقىلغان كومزەكنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۆيگە ئېتىلىپ كىرگەن سوپۇ خانىم ئۇلاردىن كومزەكنى قايسىسىنىڭ چېقىۋەتكەنلىكىنى سورىدى. لېكىن ئاكا ـ ئىنى ئىككىسى بىر ئېغىز گەپ قىلمىدى. ئانىسى: «قايسىڭلار چاقتىڭلار، دېمىسەڭلار ھەر ئىككىڭلار جازاغا تارتىلىسىلەر» دېدى. ئاكا ـ ئىنى ئىككىسى يەنىلا زۇۋان سۈرمىدى. نەتىجىدە، ئىككىلىسى جازاغا تارتىلدى.

ئانىسى ئۇلارغا ساۋاقنى قوبۇل قىلىش توغرىسىدا سۆزلەپ كېلىپ: «ئۇكاڭنىڭ ئەسكى ئىش قىلىشىغا يول قويساڭ، سەنمۇ

جازادىن قېچىپ قۇتۇلالمايسەن» دېدى. خېلىلا ئىش ئۇقۇپ قالـ
غان بۇ بالىلار ساۋاقنى قوبۇل قىلدى. ئاتا ـ ئانىسىغا ئاۋارىچىـ
لىك تېپىپ بەرمەيدىغان بولۇشتى. ئۇلار يىراق يەرلەرگە بېرىپ
ئوينايتتى، شۇنىڭدا ئانىسىنىڭ كۆزىدىن نېرىراق بولاتتى.

ئۇلار ئۇچ ياشقا تولغان چاغدىن باشلاپ ئاتىسىدىن نۇرغۇن
نەرسىلەرنى ئۆگىنىشكە باشلىدى. ئاتىسى قاۋۇل تەنھەرىكەتچىـ
لەردەك تەن ساپاسىغا ئىگە ئادەم ئىدى. ئۇلارنىڭمۇ ئاتىسىغا
ئوخشاش ئادەم بولغۇسى كېلەتتى. ئاتىسى بالىلىرىغا ئانقا ئىندىـ
ئانلاردەك ياياق مىنىشنى، ئەپچىل ئوقيا ياساپ بېرىپ، ساداقنى
قانداق تارتىشنى، ئوقنى قانداق ئۇزۇشنى ئۆگەتتى. ئاتىسى يەنە
ئۇلارغا ساداق تارتىش ئارقىلىق بىلەكنىڭ كۈچىنى ئاشۇرغىلى،
سەۋرچانلىقنى يېتىلدۈرگىلى بولىدىغانلىقىنى ۋە كۆزنىڭ روـ
شەن، قولنىڭ چېۋەرلىشىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇلار
بەزىدە داستىخاننى موللاشتۇرۇش ئۈچۈن ئوۋغا چىقىپ ئۇزۇن
ۋاقىت ھەپىلىشىپ ئۇششاق جانىۋارلارنى ئوۋلاپ كېلەتتى. دېم
ئوقيا ئېتىشتا ئۇكىسى بىلەن بەسلىشىشكە خۇشتار ئىدى. ئۇ
ماھارىتىنى ئۆستۈرۈپ ئۆزىنىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر ئىكەنلىكىنى ئىسـ
پاتلاشقا ھېرىسمەن ئىدى.

بىر كۈنلۈك ئەمگەكتىن كېيىن، قولۇم ـ قوشنىلار ئۇلارـ
نىڭ ئۆيىگە يىغىلىشاتتى. ئاياللار بىر ياقتا پاراڭلىشىپ ئولتۇـ
راتتى. ئەرلەر ئۆزىنىڭ كۈچىنى ۋە ھەربىكەت سۈرئىتىنى سىناپ
تۇرلۈك ئويۇنلارنى ئوينايتتى. بۇ ئىندىئانلارنىڭ ئەنئەنىۋى ئادەـ
تى ئىدى. چوڭلار بالىلار ئارىسىدىكى مۇسابىقىلەردىن شەرەپ
ھېس قىلىشاتتى. قەبىلە ئارىسىدىكى ئەڭ مۇنەۋۋەر تەنھەرىكەتچى
ھەمىشە كۆپچىلىكنىڭ ھۆرمىتىگە مۇيەسسەر بولاتتى. ئۇلاردا
يۈگۈرۈش، چېلىشىش، يىراققا سەكرەش، ئېگىزگە سەكرەش ۋە
نەيزە ئېتىش مۇسابىقىلىرى ئۆتكۈزۈلەتتى. ھاۋا ئىسسىق كۈنلەـ
رى، ھەتتا سۇ ئۈزۈش مۇسابىقىسىمۇ بولۇپ تۇراتتى.

ئاكا ـ ئىنى ئىككىسى ئاتىسىدىن پەخىرلىنەتتى. ئاتىسى شۇ يەردە ئەڭ مۇنەۋۋەر تەنھەرىكەتچى ئىدى. دېمىنىڭ دېيىشىچە، ئاتىسى ئۇدا نەچچە كۈن پىيادە ياكى ئاتلىق يۈرسىمۇ ۋە ياكى يۇگۇرسىمۇ قىلچە ھارغىنلىق ھېس قىلمايدىكەن. ئاتا ـ ئانىسى كۆپىنچە ۋاقىتلاردا باللىرى بىلەن بىللە بولاتتى. باللار مەكـتەپ يېشىغا توشتى. بۇ دېم ۋە ئۇنىڭ ئىنىسىنىڭ تەخمىنەن 25 ئىنگلىز چاقىرىم يىراقلىقتىكى ياتاقلىق مەكتەپكە بېرىشىدىن دېرەك بېرەتتى. ئۇلارنىڭ بىر يىل ئىچىدىكى كۆپ ۋاقتى مەكـتەپتە ئۆتتى.

دېمىنىڭ مەكتەپتە ياتقۇسى يوق ئىدى، ئۇ ئاتا ـ ئانىسىنى ۋە دالىدىكى ئەركىن پائالىيەتلەرنى بەك سېغىناتتى. ئۇكىسى چارلىنىڭ ئۆزى بىلەن بىللە ئىكەنلىكىدىنلا خۇش بولاتتى. ئۇلار بىللە ئۆگىنىش قىلاتتى، بىللە ئويناياتتى، چارلى دېمىنىڭ مەكـتەپتىكى ئەڭ چوڭ خۇشاللىقى ئىدى. ئۇنى خۇشال قىلغان يەنە بىر ئىش — ئۇ تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتناشتى. ئۇ يېشى ئەڭ كىچىك ھەم ئەڭ مۇنەۋۋەر تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ بىرى ئىدى.

ئىككىنچى يىلى ئەھۋال كۆپ ياخشى بولۇپ كەتتى. دېمىنىڭ دوستلىرى كۆپەيدى، ئۇلار دېمىنىڭ ئەمەس، بەلكى چارلىنىڭ دوستلىرى ئىدى. چارلى خۇشخۇي، كۈلۈپلا يۈرىدىغان بالا ئىـدى. دېم چارلىغا قارىغاندا جىمىغۇر، ناتونۇش باللار بىلەن ئانچە پاراڭلىشىپ كەتمەيدىغان بالا ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ تەنھەرىـكەتچى بولۇش سۈپىتى بىلەن مەكتەپتە ئوبدانلا ئىناۋىتى بار ئىدى.

ئاكا ـ ئىنى ئىككىسى تەتىلنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتمەكتە ئىدى. ئۇلار تەتىلدە كۈن بويى ئويۇنىيالايتتى. ئۇلار ئەمدى سەككىز ياشقا تولغانىدى. ئاتىسى ئۇلارنى ئوۋغا بىللە ئاپىرىدىغان بولغانىدى. ئۇلار كارىۋاتتا پىچىرلىشىپ يېتىپ، ئاتىسى بىلەن بىللە خەتەرلىك پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشقا ئىنتىلەتتى.

بىراق، خەتەرلىك پائالىيەتلەرگە قاتنىشىش مەڭگۈ مۇمكىن بولماي قالدى. ئۆپكە كېسىلىگە مۇپتىلا بولۇپ قالغان چارلىنىڭ ئۆپكىسى ئېغىر ياللۇغلانغان ھەم ئۆزىمۇ بەك ئاجىزلاپ كەتكەندى. ئۇ چاغلاردا بۇنداق كېسەلگە داۋا يوق ئىدى. مۇشۇ كېسەل بىلەن ئادەملەر پات - پاتلا قازا قىلىپ كېتەتتى. چارلىمۇ قازا قىلىپ كەتتى. بۇ بەختسىزلىك ئىدى. دېھم چوڭقۇر قايغۇغا دۇچار بولدى! بىر بالا ئۇچۇن بۇ قورقۇنچلۇق ئازاب ئىدى. ئۇ دائىم دېگۈدەك ئۇدا نەچچە سائەت ماڭاتتى. ئۇنىڭ چىرايىدا ھەمىشە ھەسرەت ئەكس ئېتەتتى.

مەكتەپكە قايتىش دېھم ئۇچۇن ئىنتايىن قورقۇنچلۇق ئىش ئىدى. ئۇ ئادەتتە گەپ قىلىشنى خالىمايتتى. ئەمدى ھېچكىم بىلەن پاراڭلاشماس بولدى. ئۇ بىر كۇنى مەكتەپتىن چىقىپ، توختىماي مېڭىپ مەكتەپتىن 25 ئىنگلىز چاقىرىم يىراقلىقتىكى ئۆيىگە كەلدى. ئاتا - ئانىسى ئۇنى قىزغىن قارشى ئالدى. مەيلى قەيەردە بولسۇن، دېمىنىڭ ئۆكسىنى سېغىنىدىغانلىقىنى ئاتا - ئانىسى بىلەتتى. شۇنداقتىمۇ ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭغا ئۇنىڭ ئوقۇمىسا، تەربىيە ئالمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئەتىسى، ئاتىسى بىلەن بىللە 25 ئىنگلىز چاقىرىم يول يۇرۇپ مەكتىپىگە كەلدى. شۇ قېتىملىق سەپەردە دېھم كۆپ مەنپەئەتكە ئېرىشتى. ئاتىسى يول بويى دېھم بىلەن پاراڭلاشتى. ئاتىسى دېمغا قەبىلە تارىخى ھەم مۇشۇ زېمىنىنىڭ تارىخى توغرۇلۇق سۆزلەپ بەردى. دېھم ئەتراپتىكى ياۋايى ھايۋانلار توغرۇلۇق نۇرغۇن چۇشەنچىگە ئىگە بولدى. ئاتىسى دېمغا ئۇنىڭ ھازىر ئائىلىسىگە ۋە ئۆز قەبىلىسىگە ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقىنى، ئۇلارنى جەزمەن ئۆزىدىن پەخىرلىنىدىغان قىلىشى ھەم بۇنى يادىدا چىڭ تۇتۇشى كېرەكلىكىنى دېدى. دېھم شۇ يىلى بوش ۋاقىتلاردىمۇ مەكتەپتىن بىرقەدەم ئايرىلمىدى.

سوپۇ كالەير ئىندىئانلار مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىردى. ئۇ شۇ

مەكتەپنىڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر ھەم داڭلىق زەيتۇن توپ ئارقا مۇداپىئەچىسى بولدى، ئۇ 1911 ـ يىلىدىن 1912 ـ يىلىغىچە ئۇدا ئىككى يىل پۈتكۈل ئامېرىكا بويىچە ئەڭ داڭلىق زەيتۇن توپ تەنھەرىكەتچىسى بولۇپ باھالاندى. سوپۇ 24 ياش ۋاقتىدا، ئامېرىكىنىڭ دۆلەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەتچىلىرى قاتارىدا پارا- خوت بىلەن بېلگىيىگە بېرىپ، 1912 ـ يىلى بېلگىيىنىڭ ئانت- ۋېرسېن شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابە- قىسىگە قاتناشتى، ئۇ ئوكيانىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈش سەپە- رىدە، پاراخوتتا مەشىقنى توختاتمىدى. ئۇ بۇ جەھەتتە باشقا تەنھەرىكەتچىلەرگە ئوخشاشمايتتى. سوپۇ ئومۇمىي ماھارەت بويە- چە بەش تۈرده ھەم ئون تۈرده غەلىبە قىلىپ، دۇنياۋى رېكورت ياراتتى. بۇ رېكورتنى نەچچە ئون يىل ساقلاپ كەلدى، ئۇنى ھېچكىم يېڭەلمىدى. بېلگىيە پادىشاھى گوستاف ئىككى قېتىم- لىق مۇكاپات تارقىتىش مۇراسىمىدا ئۇنىڭغا ئالتۇن مېدال بەر- دى.

1913 ـ يىلى، سوپۇنىڭ پەسىللەر ئارا ئۆتكۈزۈلىدىغان كالتەك توپ مۇسابىقىسىگە يېرىم كەسىپي تەنھەرىكەتچى سۈپىتى بىلەن ئىككى قېتىم قاتناشقانلىقى ئاشكارىلانغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئولىمپىك مۇسابىقىسىده يارانقان شانلىق ئۆتۈقلىرىغا ته- سىر يەتتى. ھەق ئېلىپ كەسىپي ھەرىكەتلەرگە قاتناشقان ئولىم- پىك ماھىرلىرىغا قارىتا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ بەلگىسى قاتـ تىق ئىدى (ماھىرلارنىڭ غەيرىي كەسىپي ماھىر بولۇشى، ما- ھىرلارنىڭ مۇسابىقىگە مەنپەئەت ۋە مۇكاپاتنى دەپ ئەمەس، بەل- كى زوقمەنلىك ۋە قىزغىش يۈزىسىدىن قاتنىشىشى تەلەپ قىلـ ناتتى. قەدىمىي يۇنانلىقلار ئولىمپىك مۇسابىقىسىگە ھەۋەسكار- لارنىڭ ۋە غەيرىي كەسىپي ماھىرلارنىڭ قاتنىشىشىنى تەكىتلەيت- تى). سوپۇ ئۆزىنىڭ مۇسابىقىگە ھەقنى دەپ ئەمەس، بەلكى ھەۋەسكار بولۇش سالاھىيىتى بىلەن قاتناشقانلىقىنى ئېيتتى.

لېكىن ئۇنىڭ مەسلىسى كېڭەيتىۋېتىلدى. ئولىمپىك كومىتېتى سوپۇ كالتەك توپ ئويناپ قويۇپ يېنىك ئاتلېتىكا تۈرلىرىدە قازانغان نەتىجىلىرىگە پايدىسىز تەسىر يەتكۈزگەن دەپ قارىدى. ئولىمپىك كومىتېتى ئۇنىڭ ئىسمىنى دۇنياۋى رېكورت يارانقانلار رىنىڭ تىزىملىكىدىن چىقىرىۋەتتى. ئالتۇن مېدالىمۇ مۇسادىرە قىلىندى.

ئولىمپىك كومىتېتىدىن كەلگەن رىيازەتلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن سوپۇ داۋاملىق تىرىشتى. ئۇ توختام تۈزۈپ نيۇيورك گىگانت ئادەم كالتەك توپ كوماندىسى ئۈچۈن خىزمەت قىلدى. سوپۇ نيۇيورك گىگانت ئادەم كوماندىسىدا مەيدان سىرتى ماھىرى بولۇپ پەسللەر ئارا مۇسابىقىدىن كېيىن باشقا كوماندىغا يۆتكىلىپ كەتتى. ئۇ 1917 - يىلى سىنسىتات قىزىل ئادەم كوماندىسىدا بولدى ۋە بۇ كوماندىدا 77 مەيدان مۇسابىقىگە قاتناشتى. ئۇ ئاخىر يەنە گىگانت ئادەم كوماندىسىغا قايتىپ كېلىپ، 26 مەيدان مۇسابىقىگە چۈشتى. ئۇ 1919 - يىلى پوتسدام قىزىل پايپاقلىقلار كوماندىسىغا ۋەكىل بولۇپ چوڭ تېپتىكى كالتەك توپ مۇسابىقىسىگە قاتناشتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كالتەك توپ ھاياتى ئاياغلاشتى.

كۆپىنچە ۋاقىتلىرى كالتەك توپ ئويناش بىلەن ئۆتكەن بولسىمۇ، سوپۇ يەنىلا زەيتۇن توپ مۇسابىقىلىرىدىن مېھرىنى ئۈزەلمىدى. ئۇ 1915 - يىلىدىن 1920 - يىلىغىچە ئوھىيو كالا باشلىق زەيتۇن توپ كوماندىسى ئۈچۈن، 1921 - يىلى ئىندىئانا شتاتىدىكى كىلىفوران كوماندىسى ئۈچۈن خىزمەت قىلدى. ئۇ كېيىنكى يىللاردا ئاۋلان ئىندىئانلار كوماندىسىنى تەشكىللىدى. بۇ ئامېرىكا قىتئەسىدىكى ئىندىئانلاردىن تەشكىل تاپقان كەسىپىي زەيتۇن توپ جەمئىيىتى ئىدى. بۇ كوماندىدا سوپۇ ھەم تربېنېر ھەم تەنھەرىكەتچى بولدى. ئۇ بۇنىڭدىن باشقا، ئامېرىكا زەيتۇن توپ بىرلەشمىسىنىڭ قۇرۇلۇشىغا ياردەملىشىپ، ئۆزى ئاخىر

شۇ بىرلەشمىنىڭ باشلىقلىقىنى ئۆتىدى. سوپۇ كەسپىي زەيتۇن توپ ئىشلىرى بىلەن ئۆتكەن ھاياتىدا جەمئىي ئالتە كومانداىدا خىزمەت قىلدى. ئۇ 1929 - يىلى چىكاگو قىزىل قۇشقاچ كومانداسى بىلەن تۇزگەن توختامنىڭ ۋاقتى توشقاندىن كېيىن كەسپىي تەنھەرىكەت ھاياتىنى ئاياغلاشتۇردى.

سوپۇنىڭ تەنھەرىكەت ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىنكى كۇنلىرى مول مەزمۇن ئىچىدە ئۆتتى. ئۇ ۋاقىتلىق ئاكتىيور بولدى. چىكاگو باغ - ئورمان سىستېمىسىدىكى كۆڭۈل ئېچىش مۇئەسسەسىلىرىنى باشقۇردى. ئىندىئانلار ئىشلىرىغا قاتناشتى. ئۇ ئاشكارا نۇتۇق سۆزلىدى. ئىندىئانلاردىن تەركىپ تاپقان «دېم سوپۇش» نامىدىكى ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبىلىغا رەھبەرلىك قىلدى. ئامېرىكا سودا تىرانسپورت پاراخوت ئەترىتى سوپۇنىڭ مەزكۇر ئەترەتكە قاتناشقانلىقىدىن شەرەپ ھېس قىلىشتى. سوپۇ شۇ چاغدا 58 ياشقا كىرگەنىدى.

1950 - يىلى، ئامېرىكا بىرلەشمە ئاگېنتلىقى سوپۇغا «ئامېرىكىلىق ئەڭ ئۇلۇغ زەيتۇن توپ تەنھەرىكەتچىسى»، «پۇتكۇل دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئەر تەنھەرىكەتچى» دېگەن ئىككى كاتتا شان - شەرەپنى بەردى.

سوپۇ 1953 - يىلى 3 - ئاينىڭ 28 - كۇنى يۈرەك كېسىلى تۇپەيلى ئالەمدىن ئۆتتى. بۇ ئۇلۇغ تەنھەرىكەتچىنى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن «نيۇيورك ۋاقتى گېزىتى» پۇتۇن بىر بەت خەۋەر بەردى. خەۋەردە «سوپۇ ئەڭ ئۇلۇغ دۇنياۋى تەنھەرىكەت ماھىرى»، «ئۇنىڭدا ئەڭ مۇنەۋۋەر تەنھەرىكەتچىلەرگە خاس كۇچ، سۈرئەت، ماسلىشىشچانلىق ۋە كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدىغان سەۋر - تاقەت يېتىلگەن. ئەرزىمەس غەيرىي كەسپىي مەسىلىگە سەل قارىلىپ ستوكھولىمدا ئالغان ئالتۇن مېدالىدىن ئايرىلىپ قېلىش ئازابى ئۇنىڭ تەنھەرىكەت بىلەن ئۆتكەن ھاياتىنى كۆڭۈلسىز قىسمەتلەرگە دۇچار قىلدى. بۇ سەۋەنلىك جەزمەن

تۇزىتىلىشى كېرەك. ئۇ زامانىمىزدىكى ئەڭ ئۇلۇغ تولۇق ماھا-رەت تەنھەرىكەتچىسى بولۇش سۈپىتىدە كىشىلەرنىڭ قەلبىدە مەڭ-گۈ ياد ئېتىلىدۇ» دېيىلدى. مۇسادىرە قىلىنغان ئالتۇن مېدالىلار 1982 ـ يىلى سوپۇغا قايتۇرۇلدى. تېخىمۇ مۇھىم ئىش شۇكى، ئۇنىڭ ئىسمى دۇنياۋى رېكورت يارانقان كىشىلەرنىڭ تىزىملىكى-گە قايتىدىن كىرگۈزۈلدى.

1950 ـ يىلى، ئامېرىكا ئاخبارات ۋاستىلىرى دېم سوپۇنى 20 ـ ئەسىرنىڭ ئالدىنقى 50 يىلى ئىچىدىكى مۇنەۋۋەر تەنھەرە-كەتچى دەپ سايلىدى؛ 1996 ـ يىلى ۋە 2001 ـ يىلى، ئامېرىكا رادىئو شىركىتى سوپۇغا «20 ـ ئەسىردىكى ئەڭ مۇنەۋۋەر تەن-تەربىيە تەنھەرىكەتچىسى» دېگەن نامنى بەردى.

ئۆزى ئۇستىدىن غالىب كېلىش — دۇنياۋى تەلۇە «قارا بۆكەن» لودورف

يېقىنقى يىللاردا ئامېرىكىدا مەيدانغا كەلگەن گەيئېر دېفوس (ئايال قىسقا ئارىلىققا يۈگۈرۈش ماھىرى. ئۇ 1992 ـ يىلى بارسېلونادا، 1996 ـ يىلى ئاتلانتادا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرىدە 100 مېتىرغا يۈگۈرۈشتە ئالتۇن مې-دالغا ئېرىشكەن؛ 1993 ـ يىلى ئۆتكۈزۈلگەن دۇنيا لەۋھە تالـ-شىش مۇسابىقىسىدە 100 مېتىرغا يۈگۈرۈش ۋە 100 مېتىرغا توساق ئاتلاپ يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىدە ئالتۇن مېدال ئالغان؛ 1995 ـ يىلى ئۆتكۈزۈلگەن دۇنيا لەۋھە تالىشىش مۇسابىقىسىدە توساق ئاتلاپ يۈگۈرۈشتە يەنە چېمپىيون بولغان. ئاخبارات ۋاسـ-تىلىرى ئۇنى «مەڭگۈ ئۇمىدسىزلەنمەيدىغان سۆسۈن كېپىنەك» دەپ تەرىپلىگەن). فلورېنس گىلفوس جۇئېينا (مەشھۇر قىسقا ئارىلىققا يۈگۈرۈش تەنھەرىكەتچىسى. ئۇ 100 مېتىرلىق مۇساپـ-نى 10.49 سېكۇنتتا، 200 مېتىرلىق مۇساپىنى 21.34 سې-كۇنتتا تۇڭىتىپ دۇنياۋى رېكورتنى بۇزۇپ تاشلىغان. بۇ رې-كورتنى ھازىرغىچە ھېچكىم بۇزۇپ تاشلىيالمىدى. جۇئېينا 20ـ ئەسىردە «دۇنياۋى ئۆچار ئايال» دەپ نام ئالغان. ئۇ 1989 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى 38 يېشىدا يۈرەك كېسىلى بىلەن ئالەمدىن ئۆتتى) ۋە مارىئان كيوس (جۇئېينادىن كېيىن مەيدانغا چىققان ھەم دۇنيا يېنىك ئاتلېتىكا ساھەسىدە قەھرىمان دەپ نام ئالغان ئۆچار ئايال. ئۇنىڭ ئاساسلىق نەتىجىلىرى تۆۋەندىكـ-دەك: ئۇ 1997 ـ يىلى ئۆتكۈزۈلگەن لەۋھە تالىشىش مۇسابىقـ-سىدە ئايالارنىڭ 100 مېتىرلىق يۈگۈرۈش تۈرىدە چېمپىيون

بولغان؛ 1999 ـ يىلى سېۋىلىيىدە ئۆتكۈزۈلگەن لەۋھە تالىشىش مۇسابىقىسىدە ئاياللارنىڭ 100 مېتىرغا يۈگۈرۈش تۈرىدە چېمپىيون، يىراقلىقا سەكرەش تۈرىدە ئۇچىنچى بولغان؛ 2000 ـ يىلى سىدنېيدا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئاياللارنىڭ 100 مېتىرغا، 200 مېتىرغا ۋە 100×4 مېتىرغا كۈچ ئۈلاپ يۈگۈرۈش تۈرىدە چېمپىيونلۇققا، ئاياللارنىڭ يىراقلىقا سەكرەش تۈرىدە ئۇچىنچىلىككە ئېرىشكەن؛ 2002 ـ يىلى ئۆتكۈزۈلگەن دۇنيا لوڭقىسى مۇسابىقىسىدە ئاياللارنىڭ 100 مېتىرغا يۈگۈرۈش تۈرىدە چېمپىيون بولغان). ئۈلارنىڭ ھەممىسى 20 ياشلىق ۋېرما لودورفنىڭ يارانقان ئاجايىپ نەتىجىلىرىگە رەھمەت ئېيتسا بولىدۇ. لودورفنىڭ 1960 ـ يىلى رىمدا ئۆتكۈزۈلگەن يازلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە كۆرسەتكەن تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە ئىپادىسى ئولىمپىك تەنھەرىكەتچىلىرىنىڭ مۇكەممەل ئىسپاتى ئىدى. لودورف بىر نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە تۇنجى قېتىم ئۇچ ئالتۇن مېدال ئالغان ئايال يۈگۈرۈش ماھىرى. ئۇ رىمدا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە 100 مېتىرغا، 200 مېتىرغا ۋە 100×4 مېتىرغا كۈچ ئۈلاپ يۈگۈرۈش تۈرلىرىگە قاتناشتى. ئۇ 100 مېتىرغا يۈگۈرۈشتە يېرىم ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىدە مۇساپىنى 11.3 سېكۇنتتا تاماملاپ دۇنياۋى چېمپىيون بولغاندىن كېيىن، ئىككىنچى بولغۇچىدىن ئۇچ مېتىر ھالقىپ ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىسىدە چېمپىيون بولدى. ئۇ ئۇچ كۈندىن كېيىن، 200 مېتىرغا يۈگۈرۈپ ئوڭايلا چېمپىيون بولدى. لودورف ئاخىرىدا 100×4 مېتىرغا كۈچ ئۈلاپ يۈگۈرۈش ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىدە ئاخىرقى ماھىر بولۇش سۈپىتى بىلەن ئامېرىكا كومانداسىغا يېتەكچىلىك قىلىپ، 44.4 سېكۇنت نەتىجە بىلەن دۇنياۋى رېكورت يارىتتى. ئۇ ئاخىرقى ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىدە ئالتۇن مېدالنىڭ ئۇچىنچىسىنى ئالدى. ئۇنىڭ قەدىمى ناھايىتى تېز،

قىياپىتىمۇ چىرايلىق ئىدى. ياۋروپادىكى ئاخبارات ۋاستىلىرى ئۇنىڭغا «قارا بۆكەن» دەپ لەقەم قويىدى. ياندۇرقى يىلى، لو-دورف 100 مېتىرلىق دۇنيا رېكورتىغا تەڭلىشىپ تۆت كۈندىن كېيىن، 11.2 سېكۇنت نەتىجە بىلەن دۇنيا رېكورتىنى يېڭىلىدى. بۇنىڭدىن باشقا ئۇ يەنە ئامېرىكا كوماندىسىغا يېتەكچىلىك قىلىپ كۈچ ئۆلاپ يۈگۈرۈشتە دۇنياۋى رېكورتىنى بۇزۇپ تاشلىدى.

ۋېرما لودورفنىڭ بەدەن ساپاسى ياخشى. بويى 11.5 ئىنگ-لىزچىسى، بەدەن ئېغىرلىقى 130 فوت. مېڭىش سۈرئىتى شا-مالدەك تېز. 20 - ئەسىرنىڭ 50 - يىللىرىنىڭ ئاخىرى ۋە 60 - يىللارنىڭ باشلىرى ۋېرمانىڭ يۈگۈرۈش ھالىتىنى كۆرگە-لى كەلگەن تاماشىبىنلار بىر - بىرىنى: «كۆزۈڭنى ھەرگىز چىمچىقلاتما، بولمىسا ۋېرمانىڭ يۈگۈرگەن چاغدىكى ھالىتىنى كۆرەلمەي ھەسرەتتە قالىسەن» دەپ ئاگاھلاندۇراتتى.

ياۋروپالىق مۇخبىرلار ئۇنى «بۆكەن» دەپ چاقىراتتى. ئۇ ئادەتتىمۇ ئاجايىپ چىرايلىق ماڭاتتى. ئۇ جەزبىلىك، زېرەك ھەم لېۋەن قىز ئىدى. ئۇ ئۆزىگە پايدىسىز گەپلەرگە قۇلاق سالمايتى. ئامېرىكىلىقلار ئەڭ ئىپتىخارلىنىدىغان ئولىمپىك تەنھەرى-كەت ماھىرى بولۇش ئۈچۈن شۇنداق قىلغان بولۇشى مۇمكىن.

1962 - يىلى سەپتىن چېكىنىش بىلەن ئۇنىڭ كەسپىي ھاياتى ئاخىرلاشتى. ئۇ كېيىن پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن تىرىشىرلىققا بېرىلىپ كەتتى. ئامراتلارنىڭ بالىلىرى بىلەن بىللە مەشىق قىلاتتى. ئەپسۇسكى، ئۇ 54 يېشىدا مېڭە ئۆسمىسى كېسىلى تۈپەيلى ئالەمدىن ئۆتتى.

لودورف ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە (1956 - يىلى، ئۇ 16 ياش ۋاقتىدا موربىندا ئۆتكۈزۈلگەن كۈچ ئۆلاپ يۈگۈرۈشتە مىس مېدالغا ئېرىشكەن) كىشىلەردە چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. لېكىن، مۇشۇنداق بولالىشى توغرىسىدىكى ھېكايە

ئۇنىڭ نەتىجىلىرىنى رىۋايەتكە ئايلاندۇرۇپ قويدى.

لودورف بالدۇر تۇغۇلۇپ قالغان. ئۇ 1940 - يىلى 6 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ئىرقىي ئايرىمىچىلىق تۈزۈمى ئاستىدىكى تېننېسسى شتاتىدىكى سەھرادا دۇنياغا كەلگەن. تۇغۇلغان چاغدا ئۇنىڭ ئېغىرلىقى 4.5 فوت ئىدى. ئۇنىڭ بالىلىق چاغلىرى ئاساسەن كاربۇاتتا ئۆتتى. لودورف ئالتە ياشقا تولغان چاغدا ئۆپكە كېسىلى ۋە سكارلاتىنا تۇپەيلى راخىت كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالدى. سول پۇتىنىڭ بۇلجۇڭ گۆشى يېگىلەپ كەتكەنلىكتىن ماڭالمايتتى. پەقەت تۆمۈر جازىغا بېكىتىلگەن ئاياغ بىلەن ماڭالايتتى. تاكى سەككىز ياشقا كىرگۈچە ئۇنىڭ مېڭىشى ئوڭۇشالمىدى.

«مېنىڭ كۆپ ۋاقتىم قانداق قىلسام مۇشۇ تۆمۈر ئاياغدىن قۇتۇلارمەن دېگەن خىيال بىلەن ئۆتكەنىدى، — دەيدۇ لودورف، — ناۋادا سىز ئىناق چوڭ ئائىلىدە تۇغۇلسىڭىز، ھامان بىر ئامال قىلىپ نىشانىڭىزغا يېتەلەيسىز.»

لودورف نامرات ئائىلىدە چوڭ بولدى. ئاتىسى ئەيدى (ئۇ ئىككى قېتىم ئۆيلەنگەنىدى) 22 بالىنىڭ 20 نىچىسى ئىدى. لودورف ئاتا بىر ئانا باشقا قېرىنداشلىرى بىلەن بىر ئۆيدە تۇرۇپ باقمىدى. ئۇ كەپسىزلىك قىلىپ پۇتىدىكى تۆمۈر ئاياغنى سېلىشتۇرا تەمشەلگەندە، بىر تالاي ئاكا ئاچىلىرى ئۇنىڭغا «كۆز - قۇلاق» بولاتتى.

ئاكا ئاچىلىرى ئۇنىڭ مېيىپ پۇتىنى ھەركۈنى نۆۋەتلىشىپ ئۇۋۇلايتتى. ئۆيدە ئانىسى رانچ خوجايىن ئىدى. ئانىسى ئۇنى ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم ناشۇبىردىكى دوختۇرخانىغا ئاپىراتتى. بېرىش - كېلىشتە 90 ئىنگلىز چاقىرىم يول مېڭىشقا توغرا كېلەتتى.

ئۇزۇن يىللىق داۋالىنىش ئارقىلىق لودورفنىڭ «نورمال بالىلار» دەك بولۇش ئىرادىسى كۈچىنى كۆرسەتتى. كۆك يۆتەل

بولغان، قىزىل ۋە سۇ چېچىكى چىققان بولسىمۇ، لودورف 9 ياشقا تولغاندا تۆمۈر ئاياغتىن قۇتۇلۇپ ئاخىر كۆزگە كۆرۈنگەن ۋاسكېتبول چولپىنىغا ئايلاندى.

لودورف 11 ياشقا تولغان چاغلىرىدا ئاكىلىرى ھويلىسىغا بىر گار ئورناتتى. «ئۇنىڭ شۇنىڭدىن كېيىنكى تۇرمۇشى، — دەيدۇ ئانىسى، — ۋاسكېتبول، ۋاسكېتبول بىلەن ئۆتتى.»

غەيرىي ئامېرىكىلىقلار ئوقۇيدىغان بورتېر تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپىدە لودورف قىزلار ۋاسكېتبول كوماندىسىنىڭ ئەزاسى ئىدى. ترېنېرى گېل ئۇنىڭغا «پاشا» دەپ لەقەم قويدى. «ئۇ پاكار، لېكىن سۈرئىتى بەك تېز، ھەمىشە يولۇمنى توسۇۋالاتتى» دەيدۇ گېل.

لودورف پۈتكۈل شتات بويىچە ئەڭ ماھىر تەنھەرىكەتچى بولدى. بىر مەيدان مۇسابىقىدە 49 نومۇرغا ئېرىشىپ، شتات رېكورتىنى يارىتتى. كېيىن، ئۇنىڭغا ئەيدى تامپورنىڭ كۆزى چۈشتى.

تېننېسسى شتاتىنىڭ ترېنېرى تامپور گېلغا قىزلار يېنىك ئاتلېتىكا كوماندىسى قۇرۇشنى تاپشۇردى. شۇنىڭدا كوماندا ئەزا-لىرىنىڭ ئىچىدىن ئەڭ ماھىر قىسقا ئارىلىققا يۈگۈرۈش ماھىر-لىرىنى يېتىلدۈرگىلى بولاتتى. ۋېرما لودورف شۇلارنىڭ ئىچىدە-كى بىرسى ئىدى.

لودورف تۇغۇلۇشىدىنلا يۈگۈرۈشكە يارىتىلغان ماتېرىيال ئىدى. بۇنى ھەتتا ئۆزىمۇ چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيتتى. «نېمىشقا شۇنداق تېز يۈگۈرەيدىغانلىقىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن، — دەيتتى ئۇ، — مەن پەقەت كۈچۈمنىڭ بىرىچە يۈگۈرەيمەن.»

تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىلا، لودورف تامپور مەشقىلەندۈرۈپ كېلىۋاتقان ئالىي مەكتەپ مەشىق ئەتراد-گە قاتنىشىشنى بەكمۇ خالايتتى. تامپور كوماندا ئەزالىرىنىڭ روھىنى ئۇرغۇتاتتى. بۇ ئۇنىڭ تۆھپىسى ئىدى. ئۇ تېننېسسى

شتاتىنىڭ سوتسىئولوگىيە پەنلىرى پروفېسسورى ھەم خالىس تەپەككۇرى ئىدى. ئۇ كوماندا ئەزالىرىنى ئۆزى ھەيدەپ بارغان ماشىنىسىغا سېلىپ، مەكتەپنىڭ ھېچقانداق بەلگە يوق، يۇگۇرۇش يولى ئېگىز - پەس ھەم توپلىق يېنىك ئاتلېتىكا مەيدانىغا ئەكېلەتتى. يۇگۇرۇش يولىغا سىزىقلارنى تامپور ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىپ سىزدۇرغانىدى.

تامپور تاقابىل تۇرغىلى بولمايدىغان ئادەم ئىدى. قىزلارنىڭ بىرەرسى بىرەر مىنۇت كېچىكسە قالسا، مەيدانىنى بىر قېتىم ئارتۇق ئايلىنىپ يۇگۇرەيتتى. لودورف بىر قېتىم 30 مىنۇت كېچىكسە قالدى - دە، مەيدانىنى ئۈچ قېتىم ئارتۇق ئايلىنىپ يۇگۇردى. ئەتىسى لودورف يېنىك ئاتلېتىكا مەيدانىغا 30 مىنۇت بالدۇر كەلدى.

تامپور بىردەك ئىتتىپاقلاشقان كوماندا روھىغا ھېرىسمەن ئىدى. لودورف نام چىقارغاندىن كېيىن، مۇكاپات تارقىتىش سۇپىسىدا تۇرۇپ كۈچ ئۇلاپ يۇگۇرۇش تۇرىدە ئۆزىدىن باشقا يەنە ئۈچەيلەننىڭ ئالتۇن مېدال ئالغانلىقىنى مۇخبىرلارنىڭ يادىغا سالغانىدى. تامپور يېتەكچىلىكىدە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتناشقان بۇ كوماندا ئەزالىرى ئاساسەن تېننېسسى شتاتى كۈچ ئۇلاپ يۇگۇرۇش كوماندىسىدىن كەلگەنىدى.

لودورف ئۆز كوماندىسىدىكىلەرنى ئۇنتۇپ قالمايتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۈچ ئۇلاپ يۇگۇرۇش تۇرىنى بەك ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى دەيتتى، چۈنكى ئۇ كوماندىنىڭ باشقا ئەزالىرى بىلەن مۇكاپات تارقىتىش سۇپىسىدا بىللە تۇرالايتتى. شۇنداقتىمۇ ئىتالىيە ئاخبارات ۋاستىلىرى ۋە يېنىك ئاتلېتىكا ھەۋەسكارلىرى ھېچنېمىگە قارىماي ئولىشۇبلىپ، ئۇنى «قارا مەرۋايىت»، «قارا بۆكەن» دەيىشتى.

ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، يېنىك ئاتلېتىكا كوماندىسى گرېتسىيە، ئەنگلىيە، گوللاندىيە ۋە

گېرمانىيىگە بېرىپ مۇسابىقىگە چۈشتى. چۈنكى لودورف جەزبە-
لىك ھەم گۈزەل بولغاچقا، يېنىك ئاتلېتىكا ھەۋەسكارلىرى ئۇ
چۈشكەن مۇسابىقىنى كۆرۈشنى خالايتتى. «تەنتەربىيە رەسىم-
لىك ژۇرنىلى» غا بېسىلغان خەۋەرگە قارىغاندا، كيولىندا ئاتلىق
ساقچىلار ئۈنىڭ چوقۇنغۇچىلىرىنىڭ ئالدىنى توسۇشقا مەجبۇر
بولغان، بېرلىندا تەلۈلەشكەنلەر ئۈنىڭ ئايىغىنى ئوغرىلاپ كەت-
كەن. ئۇ ئولتۇرغان ئاممىۋى ئاپتوبۇسنى قورشۇۋېلىپ، لودورف
قول ئىشارىتى ئارقىلىق مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرگۈچە ئاپتوبۇس-
نى مۇشتلاپ توختىمىغان.

«ئۈنىڭ دۆلەتكە قوشقان ھەسسىسىگە كۆپلىگەن دۆلەتلەر
جاۋاب قايتۇردى» دېگەنىدى تامپور.

لودورف دۆلەتنىڭ ئوبرازىنى يۇقىرى كۆتۈردى، ئۇ مۇلا-
يىم، يۇرۇش - تۇرۇشى سىپايە ئىدى. ئۇ كېيىنكى غەيرىي
ئامېرىكىلىق ئەر - ئايال يېنىك ئاتلېتىكا ماھىرلىرى ئۈچۈن
يول ھازىرلىدى.

لودورف رىمدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تېننېسسى شتا-
تىنىڭ باشلىقلىقىغا سايلانغان «كونا ئىرقىي ئايرىمچى» بوفود
ئىيلىندون لودورفنى قارشى ئېلىش يۇزىسىدىن تەبرىكلەش مۇرا-
سىمى ئۆتكۈزمەكچى بولدى. لېكىن لودورف مەجبۇرلاش خاراك-
تېرىدىكى ئايرىمچىلىق پائالىيىتىگە قاتناشمايدىغانلىقىنى بىل-
دۈردى.

لودورفنى قارشى ئېلىش يۇزىسىدىن ئۆتكۈزۈلگەن يىغىلىش
ۋە زىياپەتلەر ئۈنىڭ يۈرتى — كلاسكۇېردا ئۆتكۈزۈلگەن ئىرقىي
ئايرىمچىلىق بولمىغان بىر قېتىملىق ئىجتىمائىي پائالىيەت بول-
دى.

لودورف غەيرىي ئامېرىكىلىق ياش ئايال تەنھەرىكەتچىلەرنى
بەكرەك رىغبەتلەندۈرەتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى فلورېنىس
گىلفوس جۈئېينا داڭ چىقاردى. ئۇ بىر قېتىملىق ئولىمپىك

تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى (1988 ـ يىل) دە ئۇچ ئالتۇن مېدالغا ئېرىشتى.

«شۇ كۆرۈنۈشنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بولدۇم، — دېگەنىدى لودورف، — شۇ كۆرۈنۈشنى كۆرەلمەيمەن دەپ ئويلىغانىدىم. فلورېنىس گىلفوس جۇئېينا ھەربىر قېتىم يۈگۈرگەندە، مەنمۇ يۈگۈرەيتتىم.»

جۇئېينانىڭ ئېرى تېرېنبېر باۋبو كېش لودورفنىڭ ئۆزى بىلىدىغان غەيرىي ئامېرىكىلىق ئايال تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ ئارىسىدىكى تەسىرى ئۇڭ چوڭ تەنھەرىكەتچى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. لودورفنىڭ تەسىرىگە ئۇڭ چوڭقۇر ئۆچرىغان جۇئېينا: «ئۇ مەڭگۈ مېنىڭ قەلبىمدە» دېگەنىدى. ئوللىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئالتە ئالتۇن مېدال ئالغان جۇئېينا يەنە: «ناۋادا ئاۋارىچىلىككە يولۇقۇپ قالسام، ئۇنىڭغا تېلېفون بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن مەڭگۈلۈك ھەمراھىم بىلەن سۆزلەشكەندەك سۆزلىشەتتىم» دېگەنىدى.

لودورف ئوللىمپىك تەنھەرىكەت ماھىرلىرىنىلا ئەمەس، بەلكى غەيرىي ئامېرىكىلىق تەنھەرىكەت ماھىرلىرىنىمۇ تەسىرلەندۈردى. ئۇنىڭ تۆت بالىسى بار ئىدى. ئۇ ئوللىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرى ئاياغلاشقان كۈنلەردە، ئىندىئانىنا شتاتى دىبورگ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تېرېنبېرلىقىنى ئۆتتىدى. بۇنىڭدىن باشقا غەربىي ئافرىقىدا خەير ـ ساخاۋەت ئەلچىسى بولدى.

ئۇ «ۋېرما لودورف فوندى» قۇرغانلىقىنى ئۆزىنىڭ ئەڭ چوڭ نەتىجىسى دەپ قارىدى. ئۇ پايدا كىرمەيدىغان تەنتەربىيە ھەۋەسكارلىرى تەشكىلاتى ئىدى.

«مەن ئۇلارغا ئۆزىنى بىلىش ھەم ئۆزىگە ئىشىنىش ئەڭ مۇھىم دەپ كەلدىم، — دەيدۇ ئۇ، — كۆرەش قىلماي تۇرۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئەسكەرتىپ تۇراتتىم.»

تۇرلۇك شان ـ شەرەپلەر ئۇنىڭغا توختىماي نېسىپ بولۇپ

كەلدى. ئۇ 1973 - يىلى مەشھۇر قارا تەنلىك تەنھەرىكەتچىلەر قاتاردىن ئورۇن ئالدى. 1974 - يىلى دۆلەتلىك مەشھۇر يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەتچىلەر قاتارىغا كىرگۈزۈلدى. دۆلەتلىك رادىئو ئىستانسىسى ئۇنىڭ تەرجىمھالىغا دائىر ئەسەر «ۋېرما»غا ئاساسەن ئۇنىڭ ھاياتى تەسۋىرلەنگەن كىنو ئىشلىدى.

لودورف 1994 - يىل 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى 54 يېشىدا مېڭە ئۆسمىسى كېسىلى بىلەن ناشۇپىردا ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇنىڭ سالماق ھەم سالاپەتلىك ئوبرازى كىشىلەرنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئالدى. 1960 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك مۇسابىقىسىدە لودورف بىلەن بىر كومانىدا تۇرغان بىر مالكىن: «ئۇ چىرايلىق، سالاپەتلىك ھەم ئەڭ مۇنەۋۋەر ئىدى» دېدى.

ئۈچىنچى باب ئولىمپىك ئوبرازىنىڭ تەرەققىياتى

ئولىمپىك ۋە سەنئەت

رېفىن ستار ۋە ئۇنىڭ «ئولىمپىيە» ناملىق فىلىمى

«ئۇ سەنئەتتە تالانت ئىگىسى ئىدى، لېكىن سىياسىي ئىشلارغا ھەقىقەتەن دۆت ئىدى» دېگەندەك كىنو تارىخچىسى رىيائېن ئولېر. لەيني رېفىن ستار 1902 ـ يىلى 8 ـ ئايدا دۆلەتمەن بىر ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ چوقۇندۇرۇلغان چاغدىكى ئىسمى گرونىي بوتا ئامالىيە ئىدى. لەينىنىڭ ئاتىسى تۇرۇبا ئۇسكۇنىلىرى قۇرۇلۇش شىركىتىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك باشقۇرۇپ كېلىۋاتقان ئادەم ئىدى. ئۇ قىزىنىڭ ئۆز كەسپىگە ۋارىسلىق قىلىپ، سودا ساھەسىگە قەدەم قويۇشىنى ئويلايتتى. لېكىن، لەينىنىڭ ئانىسى قىزىنى كىنو ساھەسىدە ناھايىتى ياخشى ئىستىقبالى بار دەپ قارايتتى. لەيني 8 ياشقا تولغاندا، بىرلىندىكى رۇسچە ئۇسسۇل مەكتىپىگە كىردى. ئۇ ناھايىتى تېزلا شۇ مەكتەپنىڭ چولپىنىغا ئايلاندى. كېيىن بىرلىندىكى سەييارە ئۇسسۇل ماھارىتى كۆرسىتىش داۋامىدا بىردىنلا داڭ قازىنىپ، كىنو ساھەسىگە قەدەم قويدى. ئۇ ئارىئوۋانىڭ توغرىسىدا بىر يۇرۇش كىنو ئىشلىدى. گىئورگى ۋىلىيام پېرىبوستىر بىلەن بىللە ئىشلىگەن «پېزبارونىڭ ئاق دوزىخى» ناملىق فىلىمى بىلەن ئۇ چەت ئەللەردىمۇ شۆھرەت قازاندى، گىئورگى ۋىلىيام پېرىبوستىر كىنو رېژىسسورى، ئۇ 1885 ـ يىلى بۇگۇنكى چېخىيە

چېگرىسىدىكى ئاۋستىرىيە - ۋېنگىرىيە ئىمپېرىيىسىدە دۇنياغا كەلگەن، 1967 - يىلى ۋېيىنادا ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ ئاساسلىق فىلىملىرىدىن: «غەمكىن كوچا»، «چۈشكۈن قىزنىڭ خاتىرىسى»، «ۋاندورانىڭ گۈھەر قۇتىسى»، «1918 - يىلىدىكى غەربىي لىنىيە»، «ئۈچ تېمىنلىك ئوپېرا»، «يولداشلار ئارا دوستلۇق»، «ئاتلاندىس»، «دونكىخوت»، «ھۆكۈم»، «گېتىلىرنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى» قاتارلىقلار بار.

رېفىن ستار 1932 - يىلى «كۆك نۇر» ناملىق فىلىمنى ئۆزى مۇستەقىل ئىشلىدى. بۇ فىلىم ۋېنتسىيە كىنو بايرىمىدا كۈمۈش مۇكاپاتقا ئېرىشتى. رېفىن ستار بۇ فىلىمدە تاغ ئارىسىدىكى نۇرانە ئۆڭكۇردىكى سەھرالىق قىزنىڭ قوغدىغۇچىسى رولىغا چىقتى. بۇ فىلىم گېتلىرنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. گېتلىر 1933 - يىلى 1 - ئايدا گېرمانىيىنىڭ زۇڭلىيلىقىغا تەيىنلەنگەندىن كېيىن، رېفىن ستارنى دۆلەت سوتسىيالىستلار پارتىيىسىنىڭ كىنو مۇتەخەسسىسلىكىگە تەيىنلىدى.

لەيني رېفىن ستار ئادولف گېتلىرنىڭ ناتسىستلار گېرمانىيىسىدە تېخىمۇ شۆھرەت تاپتى. ئۇ ناتسىستلار گېرمانىيىسىنىڭ ئەڭ مەشھۇر كىنو رېژىسسورى دەپ ئاتالدى. ئاياللار ئىككىنچى دەرىجىلىك گرازدان سانىلمىدىغان دۆلەتتە رېفىن ستار گېتلىرنىڭ بارلىق كۈچى بىلەن قوللىشىغا مۇيەسسەر بولدى، ئۇ ناتسىستلار ھۆكۈمىتى ئۈچۈن تەشۋىقات ئىشلىدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، گېتلىر رېفىن ستار يارانقان «كۆك نۇر» ناملىق فىلىمدىكى ئوبرازنىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر گېرمانىيە ئاياللىرىنىڭ ئىخچام كۆرۈنۈشى ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەن.

رېفىن ستار 1933 - يىلى ئەينى يىللاردىكى ناتسىستلار يېغىلىشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن قىسقا فىلىمنى ئىشلىدى. گېتلىر ئۈنى 1934 - يىلىدىكى يېغىلىش ئارقا كۆرۈنۈش قىلىنغان فىلىمنى ئالاھىدە ئىشلەشكە بۇيرۇدى. «ئىرادىنىڭ غەلىبىسى»

ناملىق بۇ فىلىم ئۇنىڭ ئەڭ مەشھۇر كىنو ئەسەرلىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. بۇ فىلىم ناتسىستلار گېرمانىيىسى بىلەن فاشىستلار ئىتالىيىسىدە كاتتا مۇكاپاتقا ئېرىشتى. ئەپسۇس، 1937 - يىلى پارىژدا ئالتۇن ھەيكەل مۇكاپاتىغا سازاۋەر بولدى. بۇ بىر مەسخىرىلىك ئىش ئىدى. بۇ فىلىمدە قوللىنىلغان سۈرەتكە ئېلىش نۇقتىسىنى كىشىلەر ئىلگىرى كۆرۈپ باقمىغان. غۇۋا كۆرۈنۈشلەر بىلەن ئوچۇق كۆرۈنۈشلەر كۆپ ئالماشتۇرۇلۇپ، ئادەمگە نىسبەتەن كۆچلۈك تەسىر شەكىللەندۈرۈلگەن. ئوپېراتورلار بەزى كۆرۈنۈشلەرنى مۇزدەك ئاياغ كىيىپ سۈرەتكە ئالغانمىش.

رېفېن ستارنىڭ قولىدىن چىققان يەنە بىر مۇھىم ئىش شۇكى، ئۇ 1936 - يىلى بېرلىندا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك مۇسابىقىسىنىڭ فىلىمىنى ئىشلىدى. «ئولىمپىيە» ناملىق بۇ فىلىم نۇرغۇن خەلقئارالىق مۇكاپاتلارغا ئېرىشتى. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن «مۇقەددەس تاغ» ناملىق بىر فىلىم ئىشلىدى. لەيمى رېفېن ستار بۇ فىلىمدە قەھرىمان سىگان قىزنىڭ رولىغا چىقتى. ئۇ فىلىم ئىشلەش ئۇچۇن گېرمانىيىدىن فرانك رەھبەرلىكىدىكى ئىسپانىيىگە باردى. «ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى» ئاخىرلاشقاندا، شۇ چاغقىچە قولىدىن چىقىپ بولالمىغان بۇ فىلىم رېفېن ستار غەيرىي ناتسىستلار سوتىدا سوراق قىلىنىۋاتقان چاغدا مۇسادىرە قىلىندى. رېفېن ستارنىڭ نۇرغۇن مەسىلىلىرىنى ئۇرۇشتىن كېيىن ئېنىقلاشقا توغرا كەلدى.

رېفېن ستار ناتسىستلار پارتىيىسىنىڭ جارچىسى دەپ ئەيىبلەندى. لېكىن ئۇ بۇ قاراشلارنى رەت قىلدى. رېفېن ستار «ئىرادىنىڭ غەلبىسى» ۋە «ئولىمپىيە» قاتارلىق فىلىملارنى ئۆزىنىڭ كىنو شىركىتى مۇستەقىل ئىشلىگەنلىكىنى، شىركىتىنىڭ ناتسىستلارنىڭ قولچومىقى ئەمەسلىكىنى، ئۆزىنىڭ ناتسىستلار پارتىيىسىگە كىرمىگەنلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتتى.

ناتسىستلارنىڭ يۇقىرى قاتلىمىدا رېژىسسور ستارغا دۇشمەنلىك قىلىدىغان ئادەم بار ئىدى. ئۇ جوزېف گېببېلىس ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىگە گېتلېرنىڭ دىققىتىنى تارتىشتا رېژىسسور ستارنىڭ ئۆزىگە رىقابەتچى بولۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئېنىق يازغانىدى. ئۇ گېتلېرنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەچكە ئۆز ئىختىيارى بىلەن فىلىم ئىشلىيەلەيتتى. بۇنى گېببېلىس قوبۇل قىلالمايتتى.

ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، رېژىسسور ستار قولغا ئېلىندى، ئۇ نېرۋا كېسەللىكلىرى دوختۇرخانىسىدا بىر مەزگىل تۇردى. 1945 - يىلى نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ھېچقانداق ئەيىبلەشكە ئۇچرىمىدى. بىراق، ئۇ فىلىم ئىشلەش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىندى. ئىشلىگەن فىلىملىرى گېرمانىيىدە مەنئى قىلىندى.

رېژىسسور ستار ئۆزى سۆيگەن كىنوچىلىق ساھەسىگە ئاخىر قايتىپ كەلدى ۋە فىلىم ئىشلەشكە كىرىشىپ كەتتى. ئۇ يۈز ياشتىن ئاشقان بىردىنبىر فىلىم تارقىتىش خادىمى بولۇپ قالدى. «سۇ ئاستىدىكى تەسىرات» ناملىق فىلىمى ئۇنىڭ ئالدىنقى 30 يىل ئىچىدە ئۆزى كىرىشتۇرگەن ھەم تاماملىغان فىلىم ئىدى.

«ئۆلۈم مېنى قورقۇتالمايدۇ، مەن ناھايىتى كۆپ ئوڭۇشسىزلىقلارنى باشتىن كەچۈردىم. ماڭا مۇشۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك» 97 ياشلىق رېژىسسور ستار شۇنداق دېگەنىدى.

«ئولىمپىيە» ناملىق فىلىم توغرىسىدا

بۇ فىلىم ئىككى سېرىيىلىك فىلىم. بىرىنچى سېرىيە ئولىمپىك تارىخىدىن باشلىنىپ، بۇ قەدىمىي تەنتەربىيە ھەرىكىتىنىڭ ئولىمپىيە شەھىرىنىڭ ئەنئەنىسى ئىكەنلىكى بايان قىلىنىش

بىلەن تۇگەيدۇ، ئىككىنچى سېرىيىدە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا تۈرلىرى بايان قىلىنىدۇ.

«ئولىمپىيە» ناملىق فىلىمنى كىشىلەر ھۆججەتلىك فىلىم دەپ قارىدى. لېكىن ئۇلچەم جەھەتتىن بۇ فىلىم ھۆججەتلىك فىلىم ئۇلچىمىدىن كۆپ ھالقىپ كەتكەن. چۈنكى بۇ فىلىم شۇ چاغدا نۇرغۇن تىپىك ھۆججەتلىك فىلىملەر ھازىرلىمىغان ئالاھىدىلىكلەرنى ئۆزىدە ھازىرلىدى، بولۇپمۇ كىرىشتۇرۇش ۋە تەقلىدي ئاۋاز جەھەتتە، رېفىن ستارنىڭ يۇقىرى كىرىشتۇرۇش ماھارىتى ئارقىلىق كىشىنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سالغان دەقىقىلەر گەۋدىلىك ئىپادىلەندى ۋە ئوخشاش بولمىغان تەنھەرىكەت تۈرلىرى ئارىلىققا قىستۇرۇلدى. رېفىن ستار ئۆزىگە پىشىق تونۇشلۇق بولغان ئۇسسۇل ئارقىلىق مۇزىكا بىلەن چۈشەندۈرگۈچىنىڭ سۆزىنى فىلىمغا يۇغۇرۇۋەتتى. ئۇ مەشھۇر كىنو مۇزىكىلىرى كومپوزىتورى ھېربوت ۋېندېرنىڭ مۇزىكىلىرىنى كۆرۈنۈشلەرگە بىرلەشتۈرۈپ، فىلىمدە ئاۋاز بىلەن كۆرۈنۈشلەرنىڭ ماس قەدەملىدە بولۇشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشتى. شۇ دەۋرلەردە ھەرىكەتچان كۆرۈنۈشكە ھەرقانداق بىر ئاۋازنى كىرىشتۈرۈش بەكمۇ تەس ئىدى. ئەمما بۇ ئىشنى رېفىن ستار ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئورۇندىدى. بۇنىڭدىن گېرمانىيىلىك ۋە چەت ئەللىك ئوبزورچىلار ھەيران بولۇشتى. كىنوچىلىق تېخنىكىسىدا يارىتىلغان بۇ يېڭىلىق ئۇنى كىنوچىلىق ساھەسىدىكى ھۆرمەتكە سازاۋەر ئەربابلارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا نائىل قىلدى. كىشىلەر بۇگۈنكى كۈندە «ئولىمپىيە» ناملىق بۇ فىلىمنى كۆرسە، ئۆزىنى 1936- يىلى ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك مۇسابىقىسى مەيدانىدا تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن «ئولىمپىيە» دىن ئىلگىرى ئىشلەنگەن ھۆججەتلىك فىلىملەر ئۆز جۇلاسىنى يوقاتتى.

شى چۇەنكۇن ۋە ئۇنىڭ «ئولىمپىك توكيودا» ناملىق فىلىمى

شى چۇەنكۇننىڭ 1964 - يىلى توكيودا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى توغرىسىدا ئىشلىگەن «ئولىمپىك توكيودا» ناملىق فىلىمى تارىختىن بۇيانقى ئەڭ مۇنەۋۋەر تەنتەربىيە فىلىمى بولۇپلا قالماي، بەلكى تارىختىن بۇيانقى ئەڭ مۇنەۋۋەر ھۆججەتلىك فىلىم. شى چۇەنكۇن بىرىنچى دەرىجىلىك كىنو سەنئەتكارى بولۇش سالاھىيىتى بىلەن فىلىم ئارقىلىق كىشىلەرگە ئۇلار ئىنتىزار بولغان نەرسىنىڭ ھەممىسىنى بەردى، بولۇپمۇ فىلىمدىكى شېئىر بىلەن سەنئەت كىشىلەرنى ئاجايىپ قايىل قىلدى.

فىلىمنىڭ بېشىدا زامانىمىزدىكى ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ تارىخى تەپسىلىي بايان قىلىنىپ، ئاندىن مۇھىم نۇقتا تېزلا توكيودا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە يۆتكىلىدۇ. ياپونىيە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ئۇزۇندىن بۇيان قاتناشماي كەلگەنىدى. ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى 1964 - يىلى توكيودا ئۆتكۈزۈلدى. «ئولىمپىك توكيودا» ناملىق فىلىمدا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ۋە ئولىمپىك ماھىرلىرى تەسۋىرلىنىش بىلەن بىللە توكيو شەھىرىمۇ تونۇشتۇرۇلدى.

شى چۇەنكۇن «ئولىمپىك توكيودا» ناملىق فىلىمنى ياپونىيە ئولىمپىك كومىتېتى ئەزالىرىغا، ياپونىيە ھۆكۈمەت تەركىبىدىكىلەرگە ۋە خان جەمەتىدىكىلەرنىڭ كۆرۈپ چىقىشىغا سۇنغاندا، تالاش - تارتىش يۈز بەردى. بۇ فىلىم ياپونىيە سىياسىي ساھەسىدە

دىكىلەرنىڭ مۇددىئاسى بويىچە ئىشلەنمىگەنىدى. فىلىمدە ياپون-
يە تەنتەربىيە ئۆمىكى، ئۇرۇشتىن كېيىن ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن
ئۇل مۇئەسسەسە ۋە ئىقتىسادقا مۇناسىۋەتلىك تەشۋىقات مۇھىم
نۇقتا قىلىنمىغانىدى. ئۇلار شۇڭا بەك خاپا بولۇشتى. بۇ فىلىم-
نىڭ ئالاھىدىلىكى شۇكى، سەنئەتلىك ئىشلەشكە كۈچ سەرپ
قىلىنىپ، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى توغرىسىدىكى بىۋا-
سىتە كۆرۈنۈشلەرگە ئورۇن ئاز بېرىلگەنىدى. مۇشۇ سەۋەبتىن
ياپونىيە سىياسىي ساھەسىدىكىلەر بۇ فىلىمدىن رازى بولمىدى.
ئۇلار بەزى كۆرۈنۈشلەرنى باشقىدىن تارتىش ھەققىدە شى چۈەن-
كۇنگە تەلەپ قويدى. لېكىن ئۇ ئارتىسلارنىڭ تارقىلىپ كەتكەن-
لىكىنى باھانە قىلىپ ئۇلارنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدى.

بۇ ھۆججەتلىك فىلىمدە ياپونىيە ئاياللار ۋالىبول كوماندىسە-
نىڭ شانلىق ئۇتۇقلىرىغا مۇناسىۋەتلىك ئۇزۇن كۆرۈنۈش قىس-
تۇرۇلغاندىن باشقا، ياپونىيە تەنتەربىيە ئۆمىكىنىڭ مۇۋەپپەقە-
يەتلىرى نۇقتىلىق ئىپادىلەنمىگەنىدى. فىلىمدە روداۋچە چېلە-
شىشتا ئالتۇن مېدال ئالغان گوللاندىيەلىك ماھىرغا ناھايىتى
كۆپ كۆرۈنۈش بېرىلىپ، روداۋچە چېلىشىشنىڭ باشقا تۇرلىرىدە
ئالتۇن مېدال ئالغان ياپونىيە ماھىرلىرى تولۇق ئەكس ئەتتۈرۈل-
مىدى. شۇ يىلى، ياپونىيەلىكلەر يېنىك ئاتلېتىكا تۈرىدە غايەت
زور غەلىبىنى قولغا كەلتۈرگەنىدى. بىراق، ھۆججەتلىك فىلىم-
دە ياپونىيەلىك يېنىك ئاتلېتىكا ماھىرلىرى ئەمەس، بەلكى سو-
ۋېت ئىتتىپاقى ۋە ياۋروپا ئەللىرىنىڭ يېنىك ئاتلېتىكا ماھىرلە-
رى بەكرەك گەۋدىلەندۈرۈلگەنىدى. ياپونىيە دۆلەتلىك تەنتەربىيە
ئۆمىكىدىكىلەرنىڭ ئولىمپىك مۇسابىقىدە ئىپادىسى ھەقىقەتەن
ياخشى بولغانىدى. ئەمما ئىلگىرىكى ئولىمپىك مۇسابىقىلىرىگە
قارىغاندا، بۇ قېتىمقى مۇسابىقىدە ياپونىيە تەنھەرىكەتچىلىرى ئې-
رىشكەن مۇۋەپپەقىيەتلەرنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولغان ـ بولمىغان-
لىقىنى كىشىلەر فىلىمدىن ھېس قىلالمايتتى.

بۇ فىلىمدە تارىخىي رېكورت يارىتىلغان تەنتەربىيە تۈرلىرى تونۇشتۇرۇلمىدى. «ئولىمپىك توكيودا» ناملىق بۇ فىلىمدە مۇ-كاپاتلاش توغرىسىدىكى كۆرۈنۈشلەر ئاندا - ساندا. شى چۈەنكۇن «بۇ تۈردە كىم يەڭدى»، «ئۇ تۈردە كىم ئالتۇن مېدال ئالدى» بۇلارغا قىزىقمىدى. ئەمەلىيەتتە، شى چۈەنكۇن سۈرەتكە ئالغان بۇ فىلىمدە 1964 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە مۇناسىۋەتلىك بىرمۇنچە ئىشلار ۋە داڭلىق تەنھەرى-كەتچىلەر تىلغا ئېلىنمىغانىدى. كىشىلەر بىر قىسىم تەنھەرىكەت تۈرلىرىنى مونتاژ شەكلىدىكى ئۇن - سىن ئارقىلىق ھېس قىلا-لايتتى. يەنە بىر قىسىم تەنھەرىكەت تۈرلىرى ئاساسلىق كۆرۈنۈش سۈپىتىدە بىۋاستە كۆرسىتىلمىدى. مەسىلەن، «ئولىمپىك توكيودا» ناملىق بۇ فىلىمدە شى چۈەنكۇن بەدەن ھالىتى ئىنتايىن نەپىس ئەكس ئەتكەن دەپ قارىغان يېنىك ئاتلېتىكا تۈرلىرىنىڭ بىر قىسىم كۆرۈنۈشلىرى كۆرسىتىلدى. بۇ كۆرۈنۈشلەردىن كىشىلەر تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ ئارىسىدىن بىرەيلەننىڭ ئالتۇن مې-دال ئالغانلىقىنى غۇۋا ھېس قىلالايتتى.

بۇ رېژىسسور ئاددىي ھەرىكەتلەردىن يۇمۇرلۇق كۆرۈنۈشلەر-نى تېپىشقا ئامراق ئىدى. تەنتەربىيە سارىيىغا ئەكىرىپ قويۇلغان كەپتەرلەر تاماشىبىنلار بىلەن ماھىرلارنى پاراكەندە قىلىۋەتتى. بۇ ئېچىلىش مۇراسىمىدا يۈز بەرگەن ئىش ئىدى. رېژىسسور تېلېكامېرانى بەدەن قىزىتىش ھەرىكىتى قىلىۋاتقان ماھىرلارغا قارىتتى. ماھىرلارنىڭ بەزىلىرى كېرىلىۋاتقان، بەزىلىرى پۇتلە-رىنى بېسىۋاتقان ۋە بەزىلىرى موللاق ئېتىۋاتقان ھالەتتە ئىدى. تاپىنىنى يەردىن توختىماي كۆتۈرۈپ، كاسسىلىرىنى تولغاپ، يورغىلاپ كېتىۋاتقان ماھىرلار ناھايىتى كالامپاي كۆرۈنەتتى.

كىشىلەر فىلىمدىن ئىنسان ماھىيىتى توغرىسىدىكى تەسىر-لىك ھېكايىلەرنى سېزىۋالالايدۇ. مەسىلەن، 22 ياشلىق قىسقا ئارىلىققا يۈگۈرۈش ماھىرى. ئۇ چاد ۋەكىللەر ئۆمىكىدىكى ئىك-

كى تەنھەرىكەتچىنىڭ بىرى. مۇستەقىل بولغىنىغا ئەمدىلا تۆت يىل بولغان دۆلىتىگە نىسبەتەن ئۇ خېلىلا چوڭ ئادەم ئىدى. شى چۈەنكۇن تېلېكامىرانى بۇ قىسقا ئارىلىققا يۈگۈرۈش ماھىرىغا قارىتىپ، تەنھەرىكەتچىلەر ئاشخانىسىدا بىر چەتتە بوينىنى قىسىپ تاماق يەۋاتقان بۇ ماھىرنى: ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ تارىخىي ئورنىنى ئويلاۋاتقانمىدۇ؟ ماھارىتىنى قانداق يۇقىرى كۆتۈرۈش توغرىسىدا پىكىر يۈرگۈزۈۋاتقانمىدۇ؟ ئۆيىدىكى سۇ تۇرۇبىسىنىڭ ئاققان ـ ئاقمىغانلىقىدىن ئەندىشە قىلىۋاتقانمىدۇ؟ دېگەن نۇقتىدا كۆزەتكەنىدى.

فىلىمنىڭ ئاخىرىدا مارافونچە يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى كۆرسىتىلدى. بۇ يازلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ئەڭ ئەنۇى تۈرلىرىنىڭ بىرى ئىدى. 1960 ـ يىلى ئېفىئوپىيىلىك يۈگۈرۈش ماھىرى رىمدا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە مارافونچە يۈگۈرۈش تۈرىدە چىمپىيون بولغانىدى. ئۇ ئېفىئوپىيە پادىشاھىنىڭ قوغدىغۇچىسى ئىدى. تەييارلىق مۇسابىقىسىدە نەتىجىسى گەۋدىلىك بولسىمۇ، لېكىن ئاياغ كىيگەنىدى (ئىلگىرىكى مۇسابىقىلەردە تەنھەرىكەتچىلەر يالاڭ ئاياغ يۈگۈرەيتتى). كۆپچىلىك ئۇنىڭ مارافونچە يۈگۈرۈشتە چىمپىيون بولىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانىدى. بۇ ھەقىقەتەن ئەملگە ئاشۇرۇش تەس بىر ھەرىكەت ئىدى. لېكىن، ئۇ بۇنى ئىشقا ئاشۇردى. ئۇ باشقا ماھىرلارنى ئارقىغا تاشلاپ ئالدىغا ماڭدى. باشقىلار بەرگەن سۈغا چىلانغان بۇلۇت ۋە ئىچىملىكلەرنى قوبۇل قىلمىدى.

شى چۈەنكۇن توكيودا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى «سۈرەتكە ئېلىش» تا ماقۇللانغان بىر قاتار ئۇسۇللىرى ئارقىلىق ئۆزئارا ھېسسىيات ئالماشتۇرۇۋاتقان ئىنسانلارغا قارىتا ئۆزىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى تەسىراتىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بەردى. ئولىمپىك تەنھەرىكەت توغرىسىدىكى خەۋەرلەر ماھىيەت جەھەتتە سىياسىي تۈس ئالاتتى. رىقابەت، دوست ـ دۈشمەن

ئارىسىدىكى شەپقەتسىز توقۇنۇش سۈپىتىدە ئىپادە قىلىناتتى. مەسىلەن، ئامېرىكا بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى. لېكىن، شى چۈەنكۇن پۈتكۈل كوللېكتىپنى، ھەربىكەتنى ھېس قىلغان كىشىلەرنى، جۈملىدىن سەھنىدىكى، كوچىلاردىكى تاماشىبىنلارنى مەدھىيىلىدى. ئۇلار غەلبە شادلىقىنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆردى ھەم بۇنىڭدىن تەڭ بەھرىمەن بولۇشتى. ئالتۇن مېدال ئېلىش- ئالماسلىق مۇھىم ئەمەس، ئولىمپىك تەنھەربىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىش مۇھىم ئىدى.

ئافرىقا ئەللىرى شى چۈەنكۇننى ئۆزىگە كۈچلۈك جەلپ قىلىدى. بۇ دۆلەتلەرنىڭ رىقابەتچى ماھىرلىرى نەچچە ئونغىمۇ يەتمەيتتى. لېكىن ئۇلار تۇرلۇك مۇسابىقىلەرگە قاتناشتى. يېپىلىش مۇراسىمى داغدۇغىلىق بولدى. چۈشەندۈرۈش سۆزى سالماق ۋە ۋەزمىن چىقتى. ئولىمپىك مۇقەددەس ئوتىنىڭ بارا - بارا ئۆچۈشىگە ئەگىشىپ، نۇرغۇن تەنھەربىكەتچىلەر ئۆزلۈكىدىن يىغىلىپ ئالقىش ياڭراتتى:

ئىنسانلارنىڭ بۇ چۈشى تۆت يىلدا بىر قېتىم ئەمەلگە ئاشىدۇ. مۇشۇ بىرگە يېتەرلىك دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟

تىنچلىق، دوستانىلىق، شۇنىڭدەك بولمىغۇر گەپ - سۆزلەرمۇ بولۇندى. بىراق، شى چۈەنكۇن ئولىمپىك روھىنىڭ ئەڭ ئادىمىيلىك تەرىپلىرىنى ئەينەن سۈرەتكە ئالدى. بۇ نۇقتا ھەرقانداق بىر فىلىمدە «ئولىمپىك توكيودا» ناملىق بۇ فىلىمدىكىگە ئوخشاش چوڭقۇر ئەكس ئەتتۈرۈلمىگەنىدى. تەنتەربىيىگە ھېرىسمەنرەك رېژىسسور مۇھىم نۇقتىنى ئادەتتە ئالتۇن مېدالغا ئېرىشىش، مۇكاپات تارقىتىش قاتارلىق كۆرۈنۈشلەرگە قارىتاتتى. ئەمما، «ئولىمپىك توكيودا» ناملىق فىلىم كىشىلەرنى پۈتۈنلەي يېڭى بولغان ھېس - تۇيغۇدىن بەھرىمەن قىلدى. بۇ فىلىمدە دەقىقە ئارىلىقىدا يۈز بەرگەن ئۇششاق ئىشلار ئارقىلىق ئولىمپىك تەنھەربىكەت مۇسابىقىسىنىڭ تەپسىلاتى كونكرېت ناما-

يان قىلىندى ھەم 20 ـ ئەسىرنىڭ 60 ـ يىللىرىدىكى ياپونىيە-لىكلەرنىڭ ئىدىيىۋى ھالىتى ئۆز ئىپادىسىنى تاپتى. ئامېرىكا رادىئو شىركىتىنىڭ نەشر ئەپكارى «تەنتەربىيە دۇنياسى» ئىش-لىگەن مۇۋەپپەقىيەت شادلىقى ۋە مەغلۇبىيەت ئازابى ئەكس ئەتتۈ-رۈلگەن سىنئالغۇ لېنتىلىرىدە ئولىمپىك روھىنىڭ ماھىيىتى يورۇتۇپ بېرىلمىگەنىدى. شى چۈەنكۇن ئاخىرقى نۇقتىغا يۈگۈ-رۈپ بېرىش كويىدا ئازابلىنىۋاتقان ماھىرلار، شۇنىڭ بىلەن بىرگە تۇرلۇك كۆرۈنۈشلەر ئارقىلىق ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق تە-سىراتىنى نامايان قىلدى.

ئولىمپىك ۋە سودا

«سودا ئاتىسى» يوبروس

پېتىر يوبروس 1937 - يىل 9 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئامېرىكا ئىللىنوئىس شتاتىغا قاراشلىق ئېيۇننىستوندا دۇنياغا كېلىپ، كالىفورنىيىده چوڭ بولدى. پېتىر يوبروسنىڭ ئاتىسى ۋىكتور يېنىدىن قامۇسنى ئايرىمايتتى. قامۇستىن سوئال چىقىرىپ بالىلىرىنىڭ ئەقلىنى سىنايتتى. پېتىر نۇرغۇن يىللاردىن كېيىن ئولىمپىك كومىتېتىدىكى خادىملارنى مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن روھلاندۇرغانىدى. ئاپىسى لاۋرا لارسېن ئارغۇن، ئۇ پېتىر تۇغۇلغاندا ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قېلىپ، پېتىر تۆت ياشقا كىرگەندە قازا قىلىپ كەتكەن.

پېتىر يوبروسنىڭ بويى 11. 5 ئىنگلىزچىسى، بەدەن ئېغىرلىقى 185 فوت. گولف توپ ماھىرى. ئۇ يالتىڭاچ سۇ چۆمۈلۈشكە، راگونا دېڭىز ساھىلىدا (راگونا دېڭىز ساھىلى مالتادىكى بىر ئارال، دۇنيادىكى دېڭىز جانلىقلىرى ناھايىتى ياخشى قوغدالغان جاي، مارجىنى بىلەن داڭلىق) ئارا بىلەن بېلىق تۈتۈشقا ئامراق. ئۇ 1978 - يىلىدىن بۇرۇن تەنتەربىيىنى ئەمەك ئورنىدا كۆرۈپ كەلگەن.

شۇ يىلى، لوس ئانگېلېس ئولىمپىك كومىتېتى تەشكىلىي كومىتېتقا مەسئۇل بولالايدىغان بىر كىشى ئىزدەپ يۈرگەنىدى. ئۇچىلار شىركىتى پېتىر يوبروسنى كۆرسەتتى. پېتىر يوبروس باشتا بۇنى رەت قىلدى. كىرىمىنىڭ 70% دىن ئايرىلىپ قېلىشىنى (ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ ئىش ھەققى 140 مىڭ ئامېرىكا

دوللىرى ئىدى) ، بىر پاتمان ئاۋارىچىلىكلەرنى بىر تەرەپ قىلىشنى كىممۇ خالىسۇن؟ مەزكۇر كومىتېتنىڭ يەنە بىر قېتىم بېسىم ئىشلىتىشى بىلەن پېتىر يوبروس بۇ خىزمەتنى قولىغا ئېلىش قارارىغا كەلدى. كۆپ ئۆتمەي ئۇ ئۆزىنىڭ ئولىمپىك ھەرىكىتىگە خالىس خىزمەت قىلىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. ئۇ دەسلەپتە ئادەم ۋە مالىيە مەنبەسى يوق كۆپ قىينالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە لوس ئانگېلېس شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ھۆكۈمەت كىرىمىدىن بىر تىيىن بەرمەسلىكنى قارار قىلغانىدى. بىرىنچى ھەپتىدە پېتىر يوبروس ۋە ئۇنىڭ خىزمەتداشلىرى كاتەكتەك يېڭى ئىشخانىسىنىڭ سىرتىدا قالدى. كەلگەن تېلېفونىنى ئېلىش ئىمكانىيىتى يوق ئىدى. ئۆي ئىگىسى لوس ئانگېلېستىكى شەھەر ئاھالىلىرىگە ئوخشاش ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى زىيان تارتىدىغان ئىش ئورنىدا كۆرەتتى ھەم پېتىر يوبروس ۋە ئۇنىڭ خىزمەتداشلىرىنى ئىجارە ھەققىنى بېرەلمەيدۇ دەپ ئويلايتتى.

پېتىر يوبروس شۇ يىلى 42 ياشتا ئىدى. تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىدىن نۇرغۇن ئىقتىسادىي يارەمگە ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى بىلگەن پېتىر يوبروس تېلېۋىزىيە شىركەتلىرىنى رىقابەتكە سېلىپ قويدى. خىزمەتداشلىرى مەسلىھەتلىشىپ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى سۈرەتكە ئېلىش ھەققىنى 1 مىليارد 500 مىليون ئامېرىكا دوللىرىغا بېكىتتى. لېكىن پېتىر يوبروس سۈرەتكە ئېلىش ھەققىنى ئۇنىڭدىنمۇ يۇقىرى بېكىتتى. ئۇ ۋە ئۇنىڭ خىزمەتداشلىرى سۈرەتكە ئېلىش پۈرسىتىنى تالىشىش پائالىيىتىنى پىلانلىدى. ئاخىر ئامېرىكا رادىئو شىركىتى 2 مىليارد 250 مىليون ئامېرىكا دوللىرى باھا بىلەن سۈرەتكە ئېلىش ھوقۇقىنى سېتىۋالدى. پېتىر يوبروس تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ھەمكارلىقىنى ئاساس قىلىپ، دىققىتىنى ئەڭ چوڭ كىرىم مەنبەسى — ئامېرىكىدىكى چوڭ شىركەتلەرگە قاراتتى.

ئىقتىدار ئېگىنى شەكىللەندۇرۇش ئۈچۈن، پېتىر يوبروس ياردەم بېرىدىغان سودىگەرلەرنىڭ سانىنى بولۇشىغا قىسقارتتى. ياردەم بېرىدىغان سودىگەرلەر سانى 30 بىلەن چەكلەندى (1980 ـ يىلى پولەيسىد كۆلى بويىدا ئۆتكۈزۈلگەن قىشلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسىگە 381 سودىگەر ياردەم بەرگەنىدى). پېتىر يوبروس ياردەمگە بېرىلىدىغان پۇلنى مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرىدى. ھەربىر سودىگەر بولمىدى دېگەندە 4 مىليون ئامېرىكا دوللىرى بېرىشى كېرەك ئىدى.

پېتىر يوبروس ياردەم بېرىدىغان ئورۇنلار بىلەن ئۆزى سۆزلىشەتتى ۋە ھەربىر پارچە توختامغا ئۆزى قول قويىاتتى. خىزمەتداشلىرى ئۇنى ئۆزلىرىگە تونۇش بولغان ئادەتتىن تاشقىرى قايىل قىلىش كۈچى ۋە باشقىلارنىڭ نۇقتىئىنەزىرىنى چىقىش قىلىدىغان سەمىمىيلىكى بىلەن ھۆرمەتلەيتتى. مەسىلەن، ئۇ ئىچىملىك شىركىتىگە تېلېۋىزىيە ئۈلاپ تارقىتىش شىركىتىگە ئوخشاش مۇئامىلە قىلىپ، ئىككى شىركەتنى تالاشقا سېلىپ قويىدى. كوكوكولا شىركىتى پېتىر يوبروسنىڭ كۈچلۈك ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىقى بىلەن خېير ـ ساخاۋەت يولىدا جان پىدا قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ مۇسابىقىنى سۈرەتكە ئېلىش ھوقۇقىغا 12 مىليون 600 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى باھا قويىدى. ئامېرىكا سودا ئىشلىرى ئۇسكۇنىلىرى شىركىتى بۇ ئىشقا ئارىلاشماسلىق قارارىغا كەلدى. پېتىر يوبروس ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە مەزكۇر شىركەتنىڭ ئۇسكۇنىلىرىدىن پايدىلىنىشنى بەكمۇ خالايتتى. ئۇ مەزكۇر شىركەت رەئىسى فرانك كالغا تېلېفون قىلدى. پېتىر يوبروس ئۇنىڭغا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ياردەم بەرگەن ئورۇننى پۈتۈن يەر شارىدىكى كەلگۈسى ئەۋلادلارنىڭ ئېتىراپ قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى ھەم بۇ ئىشقا ياپونىيە ئۇسكۇنىلەر شىركىتىنىڭ قىزغىنلىقىنى ئەسكەرتىپ قويىدى. ئامېرىكا سودا ئىشلىرى شىركىتى ئاخىر توختام تۈزدى. ۋەتەنپەرۋەرلىك

يۇزىسىدىن پېتىر يوبروسىنىڭ بۇ ئىشقا ئامېرىكا شىركىتىنى ئارىلاشتۇرغۇسى بار ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ چېت ئەل شىركەتلىرى-نىڭ ياردىمىنى قوبۇل قىلىش توغرىسىدىكى ئاگاھلاندۇرۇشى تولىمۇ قورقۇنچلۇق ئىدى. ئېسىمىن كودالك 4 مىليون ئامېرىكا دوللىرى ياردەم بېرىدىغان سۆزەت شىركىتى يوقلۇقىنى ئېيتىپ يالۇۋۇپ كەلگەندە، پېتىر يوبروس قىلچە ئارىسالدى بولماي ياپونىيە فۇكۇياما سۆزەت شىركىتىنى تاپتى.

مەبلەغ مەسىلىسى ھەل بولغاندىن كېيىن، خەلقئارا دوستانە مۇناسىۋەتنى ئورنىتىش مۇھىم مەسىلە بولۇپ قالدى. ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى باشلانغۇچە، پېتىر يوبروس نۇرغۇن ۋاقىت ئاجرىتىپ بىرمۇنچە دۆلەتلەرنىڭ تەنتەربىيە مىنىستىرلىرى بىلەن كۆرۈشتى. ئۇ تەنتەربىيە ئىشلىرىنىڭ مۇھىملىقىنى ۋە دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى تەنتەربىيە ئىشلىرى ئەمەلدارلىرىنىڭ ھوقۇقىنىڭ چوڭلۇقىنى بايقاپ ھەيران قالدى. «تەنتەربىيە ھەرىكىتى باشقا دۆلەتلەردە قۇدرەتلىك كۈچ ئىكەن» دېدى پېتىر يوبروس. چېت ئەل ئەمەلدارلىرى بەزىدە پېتىر يوبروستىن ئۇنىڭ ئامېرىكا دىپلوماتىيە سىياسىتىنىڭ ئايرىم يەرلىرىنى ئۆزگەرتىشىگە ياردەم بېرەلەيدىغان ياكى ياردەم بېرەلمەيدىغانلىقىنى سورىغاندا، ئۇ بۇ ئىش ئامېرىكا تەنتەربىيە ئەمەلدارلىرىنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى باشلىنىشتىن ئىككى ئاي ئاۋۋال، سوۋېت ئىتتىپاقى باشچىلىقىدىكى سوتسىيالىستىك دۆلەتلەر 5 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى بىرلەشمە قارشىلىق بىلدۈردى. بۇ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئۇچۇن ئاپەت خاراكتېرلىك تەھدىت ئىدى. مۇسابىقىدىن چېكىنىدىغان دۆلەتلەرنىڭ سانىنى ئىمكان بار ئازايتىش شۇ چاغدىكى مۇھىم ئىشلارنىڭ بىرى ئىدى. بېلەتنىڭ سېتىلىشىغا تەسىر كۆرسىتىدىغان ھەرقانداق خەۋپنى توسۇش، تاماشىبىنلارنىڭ مۆلچەرلەنگەن سانىغا يەتمەي

قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئامېرىكا رادىئو شىركىتىگە 70 مىليون ئامېرىكا دوللىرى قايتۇرۇلدى. جىددىي ئەھۋاللارغا قارىتا پېتىر يوبروسنىڭ قول ئاستىدىكى خادىملاردا روھىي تەييارلىق بار ئىدى. ئۇلار دەرھال ھەرىكەتكە كەلدى. تەجرىبىلىك دىپلوماتلار ھەرقايسى دۆلەتلەرگە ئەۋەتىلدى. قانۇنىي ۋەكىل چارلىز لى جۇڭگوغا، ئامانەت قەرز مەبلىغى ئىجرائىيە ئەمەلدارى ئانتون فرانكلىن شەرقىي گېرمانىيىگە، پېتىر يوبروس ئۆزى كۈبا‌غا باردى. چۈنكى ئۇنىڭ كۈبا رەھبىرى كاستىروسىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى رەھبەرلىرىگە بويسۇنىدىغانلىقى توغرىسىدا گەپ قىلغانلىقىدىن خەۋىرى بار ئىدى. لېكىن كاستىرو لاتىن ئامېرىكىسىدىكى باشقا دۆلەتلەرنى مۇسابىقىدىن چېكىنىپ چىقىشقا مەجبۇرلىمايدىغانلىقىنى دېگەنىدى. كاستىروىنى قايىل قىلىش نۆۋىتىكى جىددىي ئىش ئىدى. پېتىر يوبروس ئافرىقىدىكى 40 تىن كۆپ دۆلەتنىڭ تەنھەرىكەتچىلىرىنى توشۇشقا مەخسۇس ئايروپىلان ئەۋەتتى.

مۇسابىقە باشلىنىشتىن ئىككى ھەپتە ئىلگىرى، ئۈچ ئولىمپىك كەنتى تەنھەرىكەتچىلەرگە ئېچىۋېتىلدى. پېتىر يوبروسنى شۇم خەۋەر كۈتۈپ تۇراتتى. شۇ چاغلاردا جىددىي كەيپىيات پەللىگە يېتكەنىدى. «شۇ چاغدا مەنده بىر خىل تۇيغۇ بار ئىدى، — دېگەنىدى پېتىر يوبروس، — ھەرقانداق چاغدا كۈتۈلمىگەن ئىش يۈز بېرىدىغاندەك تۇيغۇدا ئىدىم». 1972 ـ يىلى مىيونخېندا يۈز بەرگەن ئىش ئۇنىڭ ئېنىق يادىدا ئىدى. شۇ چاغدا ئىسرائىلىيىلىك تەنھەرىكەتچىلەر مۇسابىقىنىڭ ئوننىچى كۈنى تۈتۈپ كېتىلگەنىدى. ئېچىلىش مۇراسىمى باشلىنىشتىن بىر كۈن بۇرۇن، تەنتەربىيە مەيدانىدىكى بىر مۇنارغا ئوت كەتتى. ئوت يالقۇنى ئاسمان ـ پەلەك كۆتۈرۈلدى. «شۇ چاغدا مەن تېررورلۇقنى ئويلىغانىدىم» دېگەنىدى پېتىر يوبروس شۇ ئىشلارنى ئەسلەپ.

مۇسابىقە باشلىنىشتىن بىر سائەت بۇرۇن بىردىنلا «ئولىمپىك مۇقەددەس ئوتىنى تۇتاشتۇرۇشقا بولمايدۇ» دېگەن خەۋەر كەلدى. كېيىن تەكشۈرگۈچى خادىم مەشئەل ئۇستىدە ئىككى تال توك سىمىنىڭ گاز باكىغا چېتىپ قويۇلغانلىقىنى بايقاپ قالغان. شۇ چاغدا پېتىر يوبروسنىڭ «پەرۋەردىگارىم، ئاخىر يۇز بەردى. يۇز بېرىدىغان ئىش راستتىنلا يۇز بەردى» دەپ ھەسرەتلەنگەنلىكى باش دىرېكتور ۋېشنىڭ ھېلىھەم يادىدا. خەۋپسىزلىك تارماقلىرىنىڭ خادىملىرى نەق مەيدانغا ئۇسۇپ كىردى. ئەمەلىيەتتە تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ بىر تېخنىكى نەچچە تال سىمنى بەرەرسىگىمۇ دەپ قويماي شۇ يەرگە تاشلاپ قويغانىكەن. شۇنىڭ بىلەن، بۇزغۇنچىلىق سۈيقەستى توغرىسىدىكى پىتنە - پاسات تارقالدى. پارتلىتىش ۋەھىمىسى ئۇستىدىكى تەكشۈرۈش 80 قېتىمدىن ئاشتى. ئىسرائىلىيە ۋە تۈركىيە تەنھەرىكەتچىلىرى ياتاقلىرىدىن نەچچە قېتىم كۆچۈرۈلدى.

پېتىر يوبروسمۇ بەك ئالدىراش بولۇپ كەتتى. قول توپ كۆرۈۋاتقان تاماشىبىنلار ئولتۇرغان سەھنە ئۆرۈلۈپ كەتكەندە (ئالتە تاماشىبىن يارىلانغان) پېتىر يوبروس نەق مەيدانغا باردى. ئۇ تىك ئۇچار ئايروپىلان بىلەن يۇقىرى سۈرئەتلىك تاشيولدىكى قاتناش ئەھۋالىنى تەكشۈرەتتى (ئاخبارات ۋاستىلىرى مۆلچەرلىگەن قاتناش توسۇلۇپ قېلىش ئەھۋالى يۇز بەرمىگەندى)، كىشىلەرنىڭ قىزغىنلىقىنى ئۇرغۇتۇش ئۈچۈن ئۇ ھەر كۈنى بىر-بىرىگە ئوخشاشمايدىغان فورما كىيىپ يۈرەتتى. بىر كۈنى ئاپتوبۇس شوپۇرلىرىنىڭ فورمىسىنى كىيسە، ئەتىسى ئاشپەزلەرنىڭ ئاق خالتىنى، يەنە بىر كۈنى كۇرسانتلارنىڭ كۆك بىلەن سېرىق رەڭ ماسلاشتۇرۇلۇپ تىكىلگەن كۆڭلەكنى كىيەتتى. ئېلىكترون ئەسۋاب بېلىدىن ئايرىلمايتتى. بۇ ئەسۋاب ئۇنىڭغا جىددىي مەلۇماتلارنى ئۇرۇپ چىقىرىپ بېرەتتى.

پېتىر يوبروس ئۆزى ئۈچراشقان ھەرقانداق نەرسىنى بىر

ئامال قىلىپ ئىشقا ئايلاندۇراتتى. ئۇ قىيىن مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا ئامراق ئىدى. ئىشقا ئاشمىقى تەس نىشانغا ئىنتىلەتتى ۋە بۇنىڭدىن خۇش بولاتتى. ئۇ پۈتكۈل يەر شارى يۈكلىگەن ۋەزىپىنى ئىلگىرى سۈرگۈچى، ئامېرىكىلىق ئەسەبىي كارخانىچى ئىدى. ئۇ ئۆز مەھسۇلاتلىرىنىڭ دۇنيادىكى يۇقىرى ئۆرلەشكە ئىنتىلىدىغان كۈچ ئىكەنلىكىگە قەتئىي ئىشىنەتتى. ئۇ كۆپچىلىكنى بىر يەرگە جەم قىلىپ، ئۇلارنى يۇز بېرىش مۇمكىنچىلىكى بولمىغان ئىشنىڭ يۇز بېرىش ئېھتىمالى بارلىقىغا قايىل قىلغاندا، ھەممە ئىش راستتىنلا يۇز بېرەتتى.

پېتىر يوبروس ئۆزىنى ئۇياتچان ھەم شەپقەتسىز ئادەم دەپ بىلەتتى. ئۇنىڭ بىلەن ھەمكارلاشقانلار ئۇنى ئۆزىگىمۇ ھەم باشقىلارغىمۇ رەھىم قىلمايدىغان ئادەم دەپىشەتتى. ئۇنىڭ ئېزىلەڭگۈ ئىستىلىنىڭ كەينىدە قەتئىيلىك بار. ئۇ مۇشۇ قەتئىيلىكى بىلەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە يېتەكچىلىك قىلىش تەك ئېغىر ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقتى. پۈتۈن دۇنيا ئالقىش ياڭراتقاندا، ئۇنىڭ كۆزلىرى نەمدەلدى.

TOP پىلانى

TOP پىلانى پرىنسىپى ئىنتايىن ئاددىي. بۇ خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى، قىشلىق، يازلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسى ۋە ئەينى چاغدىكى 156 دۆلەتلىك ئولىمپىك كومىتېتلىرىنىڭ بارلىق ھوقۇقىنىڭ تۆت يىلنى دەۋرىي قىلغان ئومۇمىي بازار پىلانىغا باغلاپ قويۇلغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ پىلان ئولىمپىك ھەرىكىتىگە قاتناشقان كارخانىلارنى يەر شارى خاراكتېرلىك پونكىت-سىمان سودا - سېتىق پۇرسىتى بىلەن تەمىن ئېتىدۇ.

TOP پىلانى ھەرقايسى ئولىمپىك تەشكىلىي كومىتېتلىرىنىڭ ئۆز يېرىدە بازار ئېچىپ، تىجارەت قىلىشتا ئۇلگىگە ئايلا-

دى. ھەرقايسى ئەللەرنىڭ پايدىسى مۇناسىپ دەرىجىدە ئاشتى. پولەيسىد كۆلى بويىدا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە پايدا 50 مىليون 650 مىڭ ئامېرىكا دوللىرىغا يەتكەن بولسا، سولت ـ لېيىك ـ ستىتدا پايدا 8 مىليارد 50 مىليون ئامېرىكا دوللىرىدىن ھالقىپ كەتتى. مەزكۇر پىلان ھازىر دۇنيا-دىكى بىر قىسىم ئەڭ مۇھىم سودا تەشكىلاتلىرىنىڭ جۇملىدىن كوكوكولا شىركىتى، كوداك شىركىتى، ماك دونال، سۇئېچ قول سائىتى شىركىتى، ۋېساكا شىركىتى ۋە ئۈچ يۈلتۇز قاتارلىق شىركەتلەرنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى.

TOP پىلانى بازار ئىستراتېگىيىسىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. بۇ پىلان كارخانىلارنى سەھنە بىلەن تەمىن ئېتىپ كەلدى. كارخانىلار مۇشۇ سەھنىدە ئۆز كارخانىلىرىنى تېز روناق تاپقۇزالايدۇ، مەھسۇلاتلىرىنىڭ داڭقىنى چىقىرىپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرىگە مەدەت بېرەلەيدۇ. ئامېرىكا فىڭكاڭ سۇغۇرتا شىركىتىنىڭ رەئىسى ۋە باش ئىجرائىيە ئەمەلدارى داۋىد ئالىكساندىرو TOP پىلانىنى تەسۋىرلەپ «دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ سودا پۈرسىتى شۇنىڭدا» دېگەن (ئامېرىكا فىڭكاڭ سۇغۇرتا شىركىتى ئامېرىكىدىكى 9 ـ ئورۇندا تۇرىدىغان ئۈچۈر سۇغۇرتىسى شىركىتى. 1862 ـ يىلى قۇرۇلغان. بۇ شىركەت ئۆمۈر سۇغۇرتىسى، ياشانغانلار كۈتۈنۈش سۇغۇرتىسى، سالامەتلىك سۇغۇرتىسى ۋە ئۇزۇن مۇددەتلىك غەمخورلۇق سۇغۇرتىسى قاتارلىق ئەنئەنىۋى تىجارەت تۈرلىرى بىلەن مەشغۇل بولىدۇ. 20 ـ ئەسىرنىڭ 80ـ يىللىرى، شىركەت كۆپ خىل مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقاردى. 1995 ـ يىلى، بۇ شىركەت پاي چېكىنى تىزگىنلەش شىركىتى — فىڭكاڭ مۇلۈك باشقۇرۇش شىركىتىنى تەشكىللىدى. شىركەت پارچە سۇغۇرتا كەسپى ۋە پۈل ـ مۇئامىلە مۇلازىمىتى، مەبلەغ سېلىش ۋە ياشانغانلار كۈتۈنۈش سۇغۇرتىسى، سودا سۇغۇرتىسى ۋە خەلقئارالىق تەشكىلات قاتارلىق تۆت سودا تەشكىلاتىنى

دىن تەركىب تاپتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، تەسىر دائىرىسىنى كېڭەيتتى. مەزكۇر شىركەتنىڭ ئامېرىكىدىكى 50 شتاتتا ھەم 40 نەچچە دۆلەتتە تارماقلىرى بار).

بۇلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى كۆپ سودا مۇناسىۋىتى بىلەن ئەمەس، بەلكى ناھايىتى ئاز سودا مۇناسىۋىتى ئارقىلىق قولغا كەلتۈرۈلدى. بازار ئاچىدىغان كارخانىچىلارنىڭ سانى زور مىقدارda تۆۋەنلىتىلدى. ئىستراتېگىيە تەرەققىي قىلىپ ۋايىغا يەتتى. بىر قىسىم نېگىزلىك مەسىلىلەردە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ مۇشۇنداق ئۆزگىچە پرىنسىپقا ئايلىنىشىغا پايدىلىقلا بولسا، قارار قىلىندى.

TOP پىلانى ئاڭلىماققا مانا مۇشۇنداق ئاددىي. لېكىن ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس.

ئامېرىكىنىڭ 1988 - يىلى كانادا كارگالدا ئۆتكۈزۈلگەن قىشلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسىنى ئۇلاپ تارقاتىش ھوقۇقى شۇ چاغدا ھالقىلىق مەسىلە بولۇپ قالغانىدى. بۇ ۋەقە 1984 - يىلى 1 - ئايدا يۈز بەرگەنىدى. ئامېرىكىنىڭ ئامېرىكا رادىئو شىركىتى، دۆلەتلىك رادىئو شىركىتى ۋە كولومبىيە رادىئو شىركىتى قاتارلىق ئۈچ چوڭ تېلېۋىزىيە تۈرىدىكىلەر جەنۇبە كۆلى بويىدىكى 120 يىللىق تارىخقا ئىگە خان ئوردىسى سارىيىغا جەم بولدى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى رەئىسى سامارانچ بىلەن ئامېرىكا رادىئو شىركىتى ئوتتۇرىسىدىكى تۇنجى قېتىملىق سۆھبەت باشلاندى. سامارانچ خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ ئاشكارا خېرىدار چاقىرىش جەريانىنى بىۋاستە كونترول قىلىدىغان ۋاقتى بولدى دەپ قارار قىلدى. بۇ جەريانغا خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى دېك پود رەھبەرلىك قىلدى.

خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى پۈرسەتپەرەسلەرگە پۈرسەت بەرمىدى. سۆھبەتنى خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ باش شە-

تابى — شۇبتسارىيىنىڭ لوزاننا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈش قارار قە-
لىندى. مەقسەت: ئۇچ رادىئو شىركىتىنى جەڭگە سېلىپ قو-
يۇش ئىدى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى خېرىدارلىقنى تالە-
شىشقا كەلگەن ۋەكىللەر بىلەن ئۇلارنىڭ نيۇيوركتىكى باش شە-
تابى بىلەن بولغان ئالاقىنى كېسىپ تاشلاشنى ئۈمىد قىلاتتى.
رادىئو شىركەتلىرىنىڭ سۆھبەت ۋەكىللىرىنى نيۇيوركتىكى
پۇل- مۇئامىلە باشقۇرغۇچى خادىملاردىن ئايرىپ تاشلاش ئىنتا-
يىن مۇھىم ئىدى. بولمىسا، پۇل - مۇئامىلە باشقۇرغۇچى خادىم-
لار بىر ئامال قىلىپ خېرىدار خىراجىتىنىڭ ئۆرلىشىنى چەكلەپ
قويىاتتى.

ئامېرىكا رادىئو شىركىتىدىكى رونى ئالىك بۇ جەريانىنى
مۇنداق تەسۋىرلىگەنىدى: «ئۇچ چايان بىر بوتۇلكىدا ئۆزئارا
ئۇرۇشتى. ھەممە ئىش ئاخىرلاشقاندا، ئىككى چايان ئۆلۈپ،
ئۇچىنچىسى ھېرىپ ھالىدىن كەتتى.»

ئاشكارا خېرىدار چاقىرىش ۋە ئاشكارا خېرىدار چاقىرىشقا
قارشى تۇرۇش ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن كۈرەش 11 سائەتتىن
ئېشىپ كەتتى. ئالتىنچى قېتىملىق سۆھبەتتە ئامېرىكا رادىئو
شىركىتى غەلبە قىلدى. چايانىدىن بىرسىلا قالدى. لېكىن زەھەر
ئۇنىڭ قۇيرۇقىدا ئىدى. ئامېرىكا رادىئو شىركىتى غەلبىسى
ئۈچۈن 3 مىليارد 90 مىليون ئامېرىكا دوللىرى بەدەل تۆلىدى.
بۇ خىراجەت سارايىۋودا ئۆتكۈزۈلگەن قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرە-
كەت مۇسابىقىسىنىڭ ئۇلاپ تارقىتىش ھوقۇقىغا كەتكەن خىرا-
جەتتىن 2 مىليارد 175 مىليون ئامېرىكا دوللىرى كۆپ بولدى.
شۇنىڭ بىلەن خىراجەت ھەققى 337% ئاشتى.

بۇ تېلېۋىزىيە ئۇلاپ تارقىتىش تارىخىدا، مەيلى تەنتەربىيە
پائالىيىتى ياكى باشقا پائالىيەتلەر بولسۇن، يەككە پائالىيەت
تۇرىگە تۆلەنگەن ئەڭ يۇقىرى ھەق ئىدى.

كارگالدا ئۆتكۈزۈلۈش ئالدىدا تۇرغان قىشلىق ئولىمپىك

تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ئاشكارا خېرىدار چاقىرىش قىزغىنلىقى بىلەن ئولىمپىك ھەرىكىتى بىر قېتىملىق بۇرۇلۇش ياسىدى. ئامېرىكا رادىئو شىركىتى نەزىرى بىلەن قارىغاندا، بۇ ئاپەت خاراكتېرلىك ۋەقە ئىدى. ئاخىرىدا، كارگالدىكى ئولىمپىك قىشلىق تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۇلاپ تارقىتىش مەسئۇلىيىتىنى ئامېرىكا رادىئو شىركىتى جەمئىي 65 مىليون ئامېرىكا دوللىرى زىيان تارتتى. بۇ رادىئو شىركىتىنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۇلاپ تارقىتىش تارىخىدا تۇنجى قېتىم زىيان تارتىشى ئىدى. ئامېرىكا رادىئو شىركەتلىرى خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ كارگالدا ئۆتكۈزۈلىدىغان قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۇلاپ تارقىتىش سۆھبىتىدە قوللانغان ئۇسۇلىنى خېلى يىللارغىچە ئەپۇ قىلىۋېتەلمىدى ھەم ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۇلاپ تارقىتىش ھوقۇقىنى تالىشىش بازىرىغا ۋە خېرىدار چاقىرىش تۈرلىرىگىمۇ ئاكتىپ قاتناشمىدى.

بۇ ناھايىتى چوڭ ساۋاق. ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ئالاھىدە ھوقۇقى ئولىمپىك قىممىتى ئۇستىگە قۇرۇلغان. بۇ ئالاھىدە ھوقۇق كۆڭۈل قويۇلۇپ قوغدالغان ئۇزۇن مۇددەتلىك مۇناسىۋەت ئارقىلىق ساقلاپ قېلىنىدۇ. سودا چوقۇم ئۆزئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئاساسىدا بولىدۇ. ئىقتىسادىي جەھەتتىكى مۇۋەپپەقىيەت ھەقىقەتەن مۇھىم، بىراق، بۇنداق مۇۋەپپەقىيەت «تەڭ بەھرىمەن بولۇش»نى ئاساس قىلىشى، ھەمكارلاشقۇچى تەرەپمۇ ئىقتىسادىي جەھەتتە مۇناسىپ مۇۋەپپەقىيەتنى ئۆز ئىچىگە ئېرىشىشى كېرەك.

زامانىمىزدىكى ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ قىممىتى ۋە يارەمگە ئېرىشىپ كېلىۋاتقان دۇنياۋى زور ھەرىكەت بىلەن ئاخبارات پائالىيىتى ئارىسىدا روشەن جىددىي ھالەت مەۋجۇت. بۇ جىددىي ھالەت ئەمدى زىددىيەتلەر توقۇنۇشى ئەمەس، بەلكى ھەرىكەت ھالەتتىكى تەڭپۇڭلۇق بولۇپ قالدى. مۇشۇ قاراشنى تەن ئالمىغان ئولىمپىك ھەرىكىتى كۆزەتكۈچىلىرى بارغانسېرى كۆپىيىپ

كېتىۋاتماقتا. ئۇ بىر قاتار ئالاھىدە قىممەت قارىشىغا ئىگە ئو-
لىمپىك مۇسابىقىسى بىلەن مۇسابىقە پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ
مەھسۇلاتلىرىنى قولدىن چىقىرىشقا ئالدىرايدىغان سودا ئەمەلىي
گەۋدىسىگە ئورتاق بولغان مۇناسىۋەتكە ۋەكىللىك قىلىدۇ.

پاتنېت ھوقۇقى تولىمۇ مۇھىم. يارەم بەرگۈچى كارخانە-
چىلار ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە مەبلەغ سالسا بولا-
دۇ، بولمامدۇ، مەھسۇلاتلىرىنى سېتىش پائالىيەتلىرىنىڭ
ئاخىرقى مىنۇتلاردا رىقابەتچىلەر تۈپەيلى مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ
كەتمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلىنامدۇ، قىلىنمامدۇ؟ مۇشۇنى بە-
لىشكە ئىنتىلىدۇ.

ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى تەنتەربىيە مەيدانىدا ھەر-
قانداق شەكىلدىكى ئېلان تەشۋىقات پائالىيەتلىرىگە يول قويماي
كەلدى. ئولىمپىكنىڭ بەلگىسى — دۇنيا خەلقىگە تونۇشلۇق بەش
ھالقا — تەنتەربىيە مەيدانىنىڭ مەڭگۈلۈك چولپىنى. يارەم
بەرگۈچى ھۆكۈمەت تەرەپ كارخانىچىلار تۈزۈمىگە قاتتىق رىئايە
قىلىدۇ. كۆز بويامچىلىق قىلىش چەكلەنگەن. سىدنېيدا ئۆتكۈ-
زۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ئېچىلىش مۇرا-
سىمىدىن ئۈچ كۈن بۇرۇن، ئولىمپىك خەلقئارا كومىتېتى مۇسا-
بىقىنى ئېچىملىك بىلەن تەمىنلەش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان
ئېيروماك شىركىتىنىڭ 30 مىڭ كىشىلىك فورما تىكتۇرۇپ،
فورمىنىڭ كۆزگە كۆرۈنىدىغان سول مەيدە تەرىپىگە مەزكۇر
شىركەتنىڭ بەلگىسىنى سېلىپ قويغانلىقىنى بايقاپ قالغان. بۇ
تېخنىكىلىك جەھەتتە ماك دونال شىركىتىنىڭ پاتنېت ھوقۇقىغا
خىلاپ ھەرىكەت ئىدى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى بىر تۈر-
كۈم تەككۈچىلەرنى يېغىپ، فورمىدىكى بەلگىنى تەكتۇرۇۋېتە-
دۇ.

پاتنېت ھوقۇقىنى قوغداش ئېڭى ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ
قىممەت قۇرۇلۇشى ۋە ئۇنى قوغداش جەريانىدا ناھايىتى كۆپ پايدا
يارىتتى.

تۆتىنچى باب ئولىمپىك ۋە تەنھەرىكەت پەن - تېخنىكىسى

قىسقىچە چۈشەنچە

قەدىمكى زاماندا، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتناشقان تەنھەرىكەتچىلەر مۇسكۇلىنىڭ كۈچى، بەدەن قۇۋۋىتى ۋە سۈرئەتكە تايىنىپ زەيتۇن شېخىدىن توقۇلغان تاجغا ئېرىشىپ، كىشىلەرنىڭ زوقىنى قوزغايتتى. فرانسىيىلىك مائارىپشۇناس پېتىر دې گوبردام: كىشىلەرنىڭ ئىككى مىڭ يىلدىن بېرى مۇشۇنداق «ھەرىكەت ئېتىقادى»نى تەبرىكلەپ كەلگەنلىكىنى دېگەنىدى.

100 يىلدىن بۇيان، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ھەرىكەت بىلەن ئىلىم - پەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، ئىلىم - پەن تەتقىقاتى، تېخنىكا ۋە ھەرىكەت بىر گەۋدىگە ئايلاندى، بۇ ھال تۆت يىلدا بىر قېتىم ئۆتكۈزۈلۈپ كېلىنىۋاتقان كاتتا تەنتەربىيە مەرىكىسىنى كىشىلەر تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز يۇكسەكلىككە كۆتۈرىدى.

زامانىمىزدىكى پۈتكۈل ئولىمپىك تارىخىدا، تېخنىكا ئىزچىل ھالدا كاتتا كۆرۈنۈشلەرگە ۋە ئاجايىپ ماھارەتلەرگە ھەمراھ بولۇپ كەلدى. ئەڭ بالدۇر ئۆتكۈزۈلگەن ئۇچ قېتىملىق خەلقئارا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە، ئىككى قېتىملىق مۇسابىقە تېخنىكىنىڭ كۈچىنى كۆرسىتىش سورۇنى ۋە دۇنيا كۆرگەزمىسىنىڭ تەركىبىي قىسمى بولدى دەپ سانالدى. ئۇزۇن مەزگىللەردىن بېرى، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى يېڭى تېخنىكا

ۋە يېڭى ئىلىم - پەن ئۇتۇقلىرى نامايان قىلىنىدىغان سەھنە بولۇپ كەلدى. 1912 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە تەنھەرىكەتچىلەر ئېلېكترونلۇق ۋاقىت ھېسابلىغۇچىنىڭ پايدىسىنى كۆردى. تاماشىبىنلارمۇ تۇنجى قېتىم ياڭراتقۇدىن ھۈزۈرلاندى.

تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ نەتىجىسىنى باھالاش ئۈچۈن كەشپ قىلىنغان يۇقىرى سۈرئەتلىك كىنو 1928 - يىلى دۇنياغا كەلدى. رادىئو بىلەن تېلېۋىزور ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئەڭ دەسلەپ سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلغانىدى. 1964- يىلى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى سۈنئىي ھەمراھ ئارقىلىق پۈتۈن دۇنياغا تارقىتىلىدىغان بولدى. سەككىز يىلدىن كېيىن تاماشىبىنلار سانى 10 مىليارددقا يەتتى.

مارافونچە يۈگۈرۈش ماھىرىنىڭ ئايىغىدىكى مىكرو ئۆزەكتىن تارتىپ سۈ ئۈزۈش كۆلچىكىدىكى ئادەتتىن تاشقىرى سەزگۈر تەگلىك ۋە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ كەينىدىكى «007» شەكلىدىكى خاسىيەتلىك كىچىك قۇرۇلما مۇسابىقىدە مۇكاپاتلىنىدىغانلار بىلەن شاللىنىپ كەتكەنلەرنى پەرقلەندۈرۈشكە يارىدەم قىلىدۇ.

شۇڭا سۈ ئۈزۈش كومانداسىدىكى كۈچ ئۇلاپ ئەركىن سۈ ئۈزۈش ماھىرى يېنىدىكى ھەمراھىدىن بىر سېكۇنت ئاۋۋال سۈغا سەكرىگەن، بۇ دەرھال ئۆلچەش نەتىجىسىدە سېزىۋېلىنغان. سۈ ئۈزۈش كۆلچىكىگە قوزغىتىش تەگلىكى قويۇش 1987- يىلى ئاۋسترالىيىنىڭ بورسىباندا ئۆتكۈزۈلگەن ئەنگلىيە فىدېراتسىيىسى تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە بىرىنچى قېتىم يولغا قويۇلغان. سېزىش ئاپپاراتى سۈ ئۈزۈش ماھىرى سۈغا سەكرەيدىغان سۇپىدىكى خاتىرىلىگۈچكە، ئۈلترا ئېپىز سۈلياۋ قوزغاتقۇچ سۈ ئۈزۈش كۆلچىكىنىڭ ئاستى قىسمىدىكى تېمىغا قويۇلىدۇ. شۇنىڭدا سۈ ئۈزۈش ماھىرىنىڭ سۇدىن قۇرۇق يەرگە چىققان

ۋاقتىنى ھېسابلاپ چىققىلى بولىدۇ. بۇنىڭ توغرىلىق دەرىجىسى 0.01 سېكۇنتقا يېتىدۇ. بۇ قوزغاتقۇچ تەگلىك كۆپتۈرمە شەكلىدە لايىھىلەنگەن. سېزىش ئاپپاراتى سۇنىڭ ئۇرۇلۇشىدىن ئەمەس، بەلكى تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ بارماقلىرىنىڭ تەسىرىدىن ھەرىكەتكە كېلىدۇ. سېكۇنتىغا 100 پارچە سۈرەت تارتىدىغان فوتو ئاپپارات سۈغا سەكرەش سۈپىسى بىلەن قوزغاتقۇچنى سۈرەتكە ئېلىپ، قوزغىتىش سىستېمىسىنى يېقىندىن قوللايدۇ.

يېنىك ئاتلېتىكا مۇسابىقىسىدە ئىشلىتىدىغان فوتو ئاپپارات ناھايىتى سەزگۈر. بۇ فوتو ئاپپاراتلارنىڭ سۈرەتكە تارتىش سۈرئىتى بەك تېز، سېكۇنتىغا 1000 پارچە سۈرەت تارتىدۇ. ئاخىرقى نۇقتىدىكى سىزىققا 8 مىللىمېتىر قالغاندا سۈرەتكە تارتىشتىن توختايدۇ. تەنھەرىكەتچىلەر ئاخىرقى نۇقتىدىكى سىزىقتىن ئۆتۈپ كەتكەندە، فوتو ئاپپارات سان ـ ساناقسىز كىچىك خەتلەر ئارقىلىق تەنھەرىكەتچىنىڭ گەۋدىسىنى شەكىللەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئاۋۋال تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ تاپىنى، قولى، ئاندىن كېيىن بۇرنىنىڭ ئۇچى سۈرەتكە ئېلىنىدۇ، ھەتتا تەنھەرىكەتچىنىڭ چېچىمۇ چەتتە قالمايدۇ. سۈرەت ناھايىتى ئېنىق ھەم سۈپەتلىك، نەچچە مىڭ پارچە سۈرەت ئېلېكترون سىستېما ئارقىلىق قۇراشتۇرۇلۇپ، ئاخىر بىر پارچە سۈرەت تەييار بولىدۇ. ھۆكۈمەت تەرەپنىڭ ئاخىرقى نۇقتىدىكى سىزىقتا قالدۇرغان خاتىرىسىدە تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ بەدىنى مۇشۇ سەۋەبتىن ئېگىز ـ پەس كۆرۈنۈپ قالىدۇ. چۈنكى بۇ سۈرەتلەر ھەقىقىي سۈرەت ئەمەس، مەلۇم بىر شەيئىگە قارىتا مۇئەييەن ۋاقىتتا ھالقىغان بىر دەملىك كۆرۈشچانلىق قايتا ئىجاد قىلىنىدۇ. بۇ تېخنىكا يەلكەنلىك كېمە مۇسابىقىسى، قېيىق مۇسابىقىسى ۋە ۋېلىسىپىت مۇسابىقىسى قاتارلىق تۈرلەردىمۇ قوللىنىۋاتىدۇ.

تەنھەرىكەت كىيىملىرىدىكى پەن - تېخنىكا

ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى مودىلاشقان تەنھەرىكەت ئەسۋابلىرىنىڭ مەيدانغا كېلىشىدە بۆشۈك بولۇپ قالدى. كارخانىچىلار ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى تۈپەيلى مەھسۇلاتلىرىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك قىممىتىنى يۇقىرى كۆتۈرەلەيدىغان ۋە نۇرغۇن پايدا ئالالايدىغان ئىمكانىيەتكە ئېرىشتى. جۇملىدىن كىيىم - كېچەك ساھەسىدىكىلەر مەھسۇلات يارىتىش ئۇچۇن مىليونلاپ مەبلەغ سېلىشتىن ئايانمايدىغان بولۇشتى. كارخانىچىلار ئايرىم تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ يېنىمۇ ئوبدان مۇسابىقىلىشىشى ئۇچۇن ئۇلارنى ئەڭ يېڭى ھەم ئەڭ يۇقىرى پەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرىنىڭ مەھسۇلى بولغان كىيىم - كېچەك ۋە باشقا مەھسۇلاتلار بىلەن تەمىن ئېتىپ كەلمەكتە.

تېمپېراتۇرا چۇشۇرەلەيدىغان كاژانكا، سۇنىڭ قارشىلىقىنى سۇندۇرالايدىغان سۇ ئۆزۈش كىيىمى ۋە بەدەنگە يېپىشىپ تۇرىدىغان تەنھەرىكەت كىيىملىرى ... 2004 - يىلىدىكى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە، ھەرقايسى كىيىم - كېچەك كارخانىلىرى يۇقىرىدىكىدەك يۇقىرى پەن - تېخنىكىلىق تەنھەرىكەت كىيىملىرىنى بازارغا سالدى ۋە بۇ كىيىملەر ئارقىلىق تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ نەتىجىسىنى كۆپ تەرەپلىمە يۇقىرى كۆتۈرگىلى بولىدىغانلىقىدىن بېشارەت بەردى. خەۋەرلەرگە قارىغاندا، يۇقىرى پەن- تېخنىكا ئارقىلىق تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ نەتىجىسىنى 3% يۇقىرى كۆتۈرگىلى بولىدىكەن. بۇ نۇقتا ناھايىتى مۇھىم. چۇنكى مىس مېدال ئالىدىغان تەنھەرىكەتچى مۇشۇ تۈپەيلى ئالتۇن مېدال ئالالايدۇ، ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق. 2004 - يىلى، ئافېنا-

دا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە شامالدىن، سۇدىن ساقلىنالايدىغان، ئاسان يىرتىلمايدىغان، ئاسراش ۋە ياماش قۇلاي بولغان ھەم ئۇلترا بىنەپشە نۇردىن ساقلىنالايدىغان تەنھەرىكەت كىيىملىرى مەيدانغا كەلدى.

سۇ ئۈزۈش كىيىملىرى: سۇ ئۈزۈش ماھىرلىرىنىڭ نەتىجىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، بەدەننى ئوراپ تۇرىدىغان سۇ ئۈزۈش كىيىمى 2004 ـ يىلى ئافىنادا ئۆتكۈزۈلگەن تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە بىرىنچى قېتىم تاللاندى. ئادىداس شىركىتى «رېئاكتىپسىمان ئۇقۇمىدىكى سۇ ئۈزۈش كىيىملىرى»نى يۇرۇشلەشتۈرۈپ مەيدانغا چىقاردى. يۇرۇشلۇك بۇ كىيىملەر ماھىرلارنىڭ سۇدا سۈنىڭ قارشىلىقىنى سۈندۈرۈشىغا پايدىلىق قىلىنىپ لايىھىلەنگەنىدى.

2004 ـ يىلى، ئافىنادا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە، ئامېرىكا سوۋىدا شىركىتى «تىمساھ قاسىرىقى» ماركىلىق ئىككىنچى ئەۋلاد يۇرۇشلۇك سۇ ئۈزۈش كىيىملىرى (بىرىنچى ئەۋلاد سۇ ئۈزۈش كىيىملىرى 2000 ـ يىلقى سىدنېي ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئوتتۇرىغا چىققان) نى ئوتتۇرىغا چىقاردى. «تىمساھ قاسىرىقى» ماركىلىق سۇ ئۈزۈش كىيىمى سۈنى بەدەندىن ئىتتىرىدۇ. بۇنىڭ ئۈنۈمى سۇ بەدەنگە بېۋاستە تەگكەندىن ياخشى. بۇ كىيىم تىمساھنىڭ قاسىرىقىدىكى ئۇششاق چىشلارغا تەقلىد قىلىنىپ تىكىلگەن. بۇ ئادەتتە قاسىراقتىكى ئۇششاق چىشلار دەپ ئاتىلىدۇ. تىمساھنىڭ قۇيرۇق تەرىپىدىكى بۇ چىشلار سۈنى ئىتتىرىپ، سۈركىلىشنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ.

سۈنىڭ قارشىلىقىنى يەنىمۇ ئۈنۈملۈك ئازايتىش ئۈچۈن، سۇ ئىمكان بار بەدەنگە تېگىپ تۇرۇشى كېرەك. سۇ تەنھەرىكەتچىنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇلغاندا، ئىككى تەرەپكە بۆلۈنۈپ، قارشىلىق شەكىللەندۈرىدۇ. بۇ ناھايىتى چوڭ قارشىلىق. بەدەننىڭ مۇھىم

ئەزالىرى بۇرۇلما ھالەتتە بولسا، سۇ ئۇزۇش كىيىمى سۇنىڭ ئېقىمىنى ئۆزگەرتمەيدۇ. بەدەن سۇنىڭ ئېقىشىغا ماسلىشىدۇ. بەدەننىڭ پۇرۇلمە ھالەتتىكى ئەزالىرى ئاز - تولا سۇركىلىش پەيدا قىلسىمۇ، لېكىن ئاجىزلاشقان قارشىلىق سۇركىلىش پەيدا قىلغان يېتەرسىزلىكنى تولدۇرىدۇ. قارشىلىقنى ئازايتىش ئۈچۈن، دىر چەكلىك شىركىتى قارمىقىدىكى كالىفورنىيە سۇ ئۇزۇش كىيىملىرى شىركىتى «سۇ ئېقىمى» سۇ ئۇزۇش كىيىملىرىنى تەييارلىدى. بۇ سۇ ئۇزۇش كىيىملىرىگە ئىچى كاۋاك تۇرۇبا ئىشلىتىلگەن، قارشىلىق 10% ئاجىزلايدۇ. بۇ ئىچى كاۋاك تۇرۇبا بەدەن ئەتراپىدىكى سۇ ئېقىمىنىڭ كۈچىنى ئۆزگەرتىپ، قارشىلىقنى پەسەيتىدۇ.

ئىسسىقلىقتا چىداملىق تەنھەرىكەت كىيىملىرى:

«تۇكنىڭ رولى» ئارقىلىق بەدەندىكى نەملىكنى چىقىرىش، شامال ئۆتۈشكەندە، ئىسسىقلىقنى ھورغا ئايلاندۇرۇش، سالقىنلىقىنى ساقلاش تېخنىكىسى ھەرىكەت سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى. 2004 - يىللىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈش شەرىپىگە ئېرىشكەن شەھەر — ئافىنادىكى مۇسابىقىگە ئۇلگۈرتۈپ تەنھەرىكەت كىيىملىرى شىركەتلىرى ۋە تەنتەقىلات ئورۇنلىرى تۆت يىل ئىچىدە يۇقىرى ئىقتىدارلىق كىيىملەرنى ئىشلەپچىقاردى. ئۇنۇمىنى تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ ئۇچىسىدىكى ئىسسىقلىقتا چىداملىق كىيىملەردىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. بۇ تەنھەرىكەت كىيىملىرىگە نەملىكنى پارغا ئايلاندۇرۇش سىستېمىسى ئورنىتىلغان، بۇ بىر يېڭىلىق. مەزكۇر سىستېمىغا 3D تالا ئىشلىتىلگەن. ھاۋا ئېقىمى تېرىگە تېگىپ تۇرىدۇ. بەدەن سالقىن ۋە پائالىيەتچان ھالەتتە بولىدۇ. دۇمبە تەرەپتىكى مۇزلىتىش لىنىيىسى تۇرخۇنغا ئوخشاش ھاۋا ئېقىمىنىڭ پاتاقىغا تېگىپ تۇرۇشىغا كاپالەتلىك قىلىدۇ. نايىك شىركىتى ئىشلەپچىقارغان «قۇرغاق» تەنھەرىكەت كىيىملىرىگە

يۇقىرى ئىقتىدارلىق مىكرو تالا ئىشلىتىلگەن. بۇ كىيىم بەدەن چىققان تەرنى پارغا ئايلاندۇرۇپ، تېرىنىڭ قۇرغاقلىقىنى ساقلايدۇ.

2004 - يىلى ئافېنادا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئاۋسترالىيە تەنھەرىكەتچىلىرى ئورماك شىركىتى لايىھىلىگەن مۇزلىتىش ئۇسكۇنىسى ئورنىتىلغان تەنھەرىكەت كىيىملىرى بىلەن مۇسابىقە مەيدانىدا پەيدا بولدى. بۇ كىيىمنىڭ ئەستىرىگە قۇرغاق قوي يۇڭى ۋە مېرىنوس قوي يۇڭىنىڭ يۇقىرى ئىقتىدارلىق بىرىكمىسى، سىرتىغا ئىستىر ماتېرىيال قىلىنغان. كىيىم يەڭگىل، شامال ئۆتۈشۈشى راۋان، ئېلاستىكلىقى ياخشى ھەم ئۇلترا بىنەپشە نۇردىن ساقلىنىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئامېرىكا ۋەكىللەر ئۆمىكىدىكىلەر كىيگەن ئالاھىدە مۇزلىتىش مايكىسى ئۇلارنىڭ جاپالىق مەشىق قىلىشىغا ۋە مەشىق ۋاقتىنىڭ ئۇزاق بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلدى. بۇ مايكىنىڭ ئارىسىغا 12 بولاق يىلىم سېلىنغان. بۇ مايكا بەدەن تېمپېراتۇرىسىنى ساقلايدۇ، تەرلەشنى ئازايتىدۇ. تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ ياخشى نەتىجە قازىنىشىنى تەمىن ئېتىدۇ.

يەلكەنلىك قولۇاق تەنھەرىكەتچىلىرى كىيىمى:

ئىتالىيە ۋەكىللەر ئۆمىكىدىكىلەر مۇسابىقىگە بېسىلىشقا، ئۇپۇراشقا چىداملىق، ئەركىن نەپەس ئالغىلى بولىدىغان، سۇدىن، ئۇلترا بىنەپشە نۇردىن ساقلىنالايدىغان ئېلاستىكلىق كىيىملەر بىلەن قاتناشتى.

«تورماكىس» ناملىق تېز قۇرۇيدىغان تەنھەرىكەت كىيىملىرىمۇ بار. بۇ كىيىمنىڭ نەملىك ساقلاش ئىقتىدارى بەك ياخشى. تېرىنىڭ تېمپېراتۇرىسىنى تېز چۈشۈرىدۇ. ھەرىكەت ئۇستىدىكى تەنھەرىكەتچىنىڭ يۈرەك سوقۇشىنى ئاستىلىتىدۇ. گىدراتلىشىش رولىنى ساقلايدۇ. «قوي يۇڭى» بۇنىڭ ئەڭ ياخشى مىسالى. «تۇكنىڭ رولى» ياخشى بولغانلىقتىن نەم ھاۋانىڭ ئۆتۈشۈپ

تۇرۇشى چەكلىمىگە ئۇچرىمايدۇ (بۇ تەنھەرىكەتچىلەر ئۇچۇن بەك مۇھىم)، شۇنىڭ بىلەن تەنھەرىكەتچىلەر تۇرلۇك ھەرىكەتلەردە ئۆزىنى نورمال تۇتالايدۇ. 2004 - يىلى ئافغانىدا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ھۆكۈمەت تەرەپ بۇيرۇتقان ئادىداسلار ۋە تەنھەرىكەتچىلەرگە ئۆلچەپ تىكتۇرۇلگەن «شامال» تەنھەرىكەت كىيىملىرى ھەم تەنھەرىكەت ئاياغلىرى تومۇز ئىسسىقتا تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ بەدىنىنى سالقىن تۇتۇشقا ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى.

مەشىق داۋامىدىكى پەن - تېخنىكا

كانادالىق تۆمۇر ئادەم — ئوچ تۇردە مۇسابىقىگە چۈشۈپ كېلىۋاتقان كاسىبا بولەيك توققۇز يىلدىن بۇيان تېخنىكىلىق يار-دەمنى ئىزچىل تاللاپ، سۇ ئۇزۇش، ۋېلىسىپىت ۋە يۈگۈرۈش مۇسابىقىلىرىدە قاۋۇل تەنھەرىكەتچىلەرلا قولغا كەلتۈرەلەيدىغان نەتىجىلەرگە ئېرىشىپ كەلمەكتە. «مەن تاللىغان بۇ ئوچ تۈر بەكمۇ جاپالىق ھەرىكەت، — دەيدۇ بوي ئېگىزلىكى 170 سانتى-مېتىر كېلىدىغان، مۇئامىلىسى قىزغىن بولەيك، — لېكىن تولىمۇ غەلىتە بىر تۈركۈم ئادەم ئاجايىپ ئەپچىل بىر نەرسىنى ئىجاد قىلدى.»

بولەيك ۋېلىسىپىت مەشىق قىلغاندا، SRM ئېنېرگىيە سا-ئىتىنى ئىشلىتىدۇ. پرېسلانغان سانلىق مەلۇمات دىسكىسى ۋېلە-سىپىتىنىڭ رولىغا ئورنىتىلىدۇ. بۇ قۇرۇلمىنى گېرمانىيەدىكى بىر كارخانا ئىجاد قىلغان. بۇ قۇرۇلما ھەر قېتىم پېدالغا كەتكەن كۈچ بىلەن رېتىمنى ۋە تەنھەرىكەت ماھىرىنىڭ يۈرەك سوقۇشـ-نىڭ تېزلىكىنى ئۆلچەپ بېرەلەيدۇ. بولەيك ئۇخلىغان چاغلاردە-مۇ، ئۇششاق - چۈششەك كەشپىياتلارنى ئۆزى ئوچۇن خىزمەت قىلدۇرىدۇ. ئۇ ۋېكتورىيەدىكى ئۆيىگە قويۇلغان كارۋاتقا سۇل-ياۋدىن ياسالغان «دېڭىز يۈزىدىن ئېگىز چېدىر» ئورنىتىۋالغان. بىر پرېسلىغۇچ 15% ئوكسىگېن چىقىرالايدىغان ھاۋانى سۈمۈرە-دۇ. بۇ تەكشى دېڭىز يۈزىدىكى 21% ئوكسىگېن چىقىرالايدىغان ھاۋاغا سېلىشتۇرغاندا، دېڭىز يۈزىدىن 3000 مېتىر ئېگىزلىك-تىكى شالاڭ ھاۋاغا باراۋەر. بولەيك ئۇخلىغاندا، بەدىنى تۆۋەن سۈپەتلىك ئوكسىگېن ئارقىلىق بىر تالاي قىزىل قان دانچىلىرىنى

ئىشلەپچىقىرىدۇ. چۈنكى قىزىل قان دانچىلىرى بەدەندىن ئوكسىگېن ئارقىلىق ئۆتۈشۈپ، بەدەندىكى ھارغىنلىقنى پەسەيتىدۇ. بۇ ئۇسكۇنىلەرنىڭ باھاسى يۇقىرى ئەمەس، دېگىز يۈزىدىن ئېگىز چېدىر 7000 ئامېرىكا دوللىرى، SRM ئېنېرگىيە سائىتى 2900 ئامېرىكا دوللىرى، زاكاز قىلىنغان ۋېلىسىپىت 400 ئامېرىكا دوللىرى. «سەن بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىشلىتىپ بولالمايسەن، ئىشلەتمەسلىكىڭ، ئۇنداقتا سەن قاپاقباش، — دەيدۇ بولەيك، — بۇ نەرسىلەرنى ئىشلەتمەسلىكىڭ، سەن شۇبھىسىز باش پەللىدىن چىقىش سىزىقىدىلا بەش مېتىر كەينىدە قالىسەن.»

ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە غەلىبىگە ئېرىشىشنى ئۈمىد قىلغان تەنھەرىكەتچىلەرگە ئوخشاش بولەيكمۇ ئىلىم-پەن، تېخنىكا، ئىدىيە ۋە بەدەن بىر گەۋدىلەشكەن تەرتىپ بويىچە مەشىق قىلىدۇ.

ئادەم بەدىنىنىڭ رولىنى ئەڭ يۇقىرى چەكتە جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ئولىمپىك تربىيىلىرى ۋە تەنھەرىكەتچىلەر ماشىنا، كۆرۈنمە چاستوتا ۋە كومپيۇتېر قاتارلىق ئۇسكۇنىلەرنى كەڭ قوللانماقتا. مۇرەككەپ كابېل لىنىيىسىدە يېنىك ئاتلېتىكا تەرىھەرىكەتچىلىرى ئۆزى تەسەۋۋۇر قىلغاندەكىدىن تېز يۈگۈرەيدۇ. فرانسىيىدە يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەتچىلىرى دۇنياۋى يۈگۈرۈش چېمپىيونلىرى بىلەن خىيالىي مۇسابىقىلىشىلەيدىغان ئۇسكۇنە ئىجاد قىلىندى. كۆرۈنمە چاستوتىلىق يۇمشاق دېتال دۇنيىغا كەلگەندىن كېيىن، سۇ ئۇزۇش ۋە سۇغا سەكرەش تەنھەرىكەتچىلىرى ئۆز ھەرىكىتىنى ئايرىم-ئايرىم سۈرەت قىلىپ چىقىرالايدىغان بولدى. نۇرغۇن تەنھەرىكەتچىلەر بولەيكقا ئوخشاش تەخمىن قىلىنغان دېگىز يۈزى ئېگىزلىكىدە ئۇخلاپ، دېگىز يۈزى تۆۋەنلىكىدە مەشىق قىلماقتا. ھەربىر تەنھەرىكەتچى ئافېنادىكى يۇقىرى تېمپېراتۇرىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن ئىزدەندى.

شۇبتسارىيەدىكى «ئالتۇن مىللىتق بايلىقى» شىركىتى دۇنـ
يادىكى ئەڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ئولىمپىك ھەرىكىتى تېخنىكا
شىركىتى. مەزكۇر شىركەتنىڭ بىر قىسىم يۇمشاق دېتاللىرىنى
جۇملىدىن «ئالتۇن مىللىتق بايلىقى سۇ ئۇزۇش تېخنىكىسى»نى
گېرمانىيە، كورىيە ۋە تايلاند قاتارلىق يىگىرمە نەچچە دۆلەت
ئىشلىتىپ كەلمەكتە. ئامېرىكىدىكى 24 ـ نۆۋەتلىك ئولىمپىك
تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىش ئارزۇسىدا يۇرگەن تەنھەرـ
كەتچىلەر «ئالتۇن مىللىتق بايلىقى» شىركىتىنىڭ يۇمشاق دېتاـ
لىنى ئىشلىتىشنى ئويلىشىپ يۇرمەكتە. مەزكۇر شىركەتنىڭ
ئامېرىكىدىكى شۆبىسىنىڭ دىرېكتورى 2002 ـ يىلىدىكى قىشـ
لىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئۇلارنىڭ تېخنىكىسى
پۈتكۈل دۇنيادىكى تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ 45 ئالتۇن مېدال ئېلـ
شىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بەرگەنلىكى ئۈستىدە توختىلىپ: «بىز
بىر ئىشقا قايتا ـ قايتا چۈشەنچە بەردۇق» دېدى. كورىيە ئېغىر-
لىق كۆتۈرۈش ترېنېرى ئۆز كوماندىسىنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت
مۇسابىقىسىگە تەييارلىق كۆرۈش باسقۇچىدا «ئالتۇن مىللىتق بە-
لىقى» شىركىتىنىڭ يۇمشاق دېتالىنى ئىزچىل ئىشلىتىپ كېلـ
ۋاتقانلىقىنى دەپ كېلىپ: «ئارتۇق سۆزلەشنىڭ ئورنى يوق،
چۈنكى ھەممە نەرسە ئېكراندا ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ» دېدى.
كۆرۈنمە چاستوتىلىق تەھلىل ئاپپاراتىدا سەۋەنلىك ۋە كېـ
تىپ قالغان جايلارنى ئىزدەپ تاپقانلىق مۇسابىقىنىڭ تەڭ ئۇلۇش
غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرگەنلىك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ مەسـ
لىلەرنى ھەل قىلماق بەك تەس. ئەينى يىللاردا كانادالىق كېپـ
نەكچىلەپ سۇ ئۇزۇش ماھىرى ماك مىتىك 2000 ـ يىلى
سىدنېيدا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ
100 مېتىرلىق سۇ ئۇزۇش مۇسابىقە تۈرىدە مىللىمېتىر پەرق
بىلەن بەشىنچى بولۇپ قېلىپ، ئالتۇن مېدالنى قولدىن كەتكۈـ
زۈپ قويغانىدى. شۇ قېتىملىق مۇسابىقە تەھلىل قىلىنغاندىن

كېيىن، ئۇنىڭ تەنبېرى ماكىنىڭ ئەمەلىيەتتە 75 مېتىر ئارىلىقتا كەتكۈزۈپ قويغانلىقىنى يەكۈنلىدى. تەھلىل چۈشەندۈرۈشىدە، ماڭ 50 مېتىر ئارىلىقتا كەينىگە ئۆرۈلۈپ جىددىي نەپەس ئالغان، ئۇ جىددىي نەپەس ئارقىلىق ھارغىنلىقىنى پەسەيتىدىغان ئوكسىگېنغا ئېرىشەلمىگەن. ماڭ «كۈچلۈك ئۆپكە» شىركىتى ئىشلەپچىقارغان ئەسۋابنى ئىشلەتكەن. بۇ ئەسۋابنى ئىشلەتكەن ئادەم كۈچلۈك نەپەس ئالىدۇ ھەم چوڭقۇر تىنىدۇ. مۇشۇ ئەسۋابنى بىر ھەپتە ئىشلەتكەندىن كېيىن، ماكقا ئۆپكىسىنىڭ ھەرىكەت مىقدارى ئاشقاندەك تۇيۇلغان.

بۇ ئۇسۇللارنىڭ رولى بولامدۇ، بولمامدۇ؟ ھەربىر ئالىملىرى ۋە بىر قىسىم تەنبېرلار مۇشۇ تېخنىكىلار ئارقىلىق تەنھەرىكەتچىلەر ئۆز ئىپادىسىنى ئاز - تولا كۆتۈرەلەيدىغانلىقىنى، بۇنىڭ ھالقىلىق ئىكەنلىكىنى تەن ئېلىشتى. ۋېكتورىيە تىنچ ئوكيان تەنھەرىكەت مەركىزىنىڭ مۇدىرى دوكتور گودېن سلەيۋېت «كۆپ بولغاندا 5% يۇقىرى كۆتۈرۈلىدۇ. ناۋادا 1% يۇقىرى كۆتۈرۈلسە، سەككىزىنچى بولۇپ قالىدىغان تەنھەرىكەتچى ئالتۇن مېدال ئالالايدۇ» دېدى.

بەشىنچى باب ئولىمپىك تراگىدىيىسى ۋە تراگىدىيىلىك شەخس

گىتلىرنىڭ قۇربانى — مۇسابىقىگە قاتنىشالمىغان ئولىمپىك ماھىرى

20 ـ ئەسىرنىڭ 30 ـ يىللىرىنىڭ باشلىرى ئىدى. بوگـ مان گىرمانىيە يېنىك ئاتلېتىكا كوماندىسىنىڭ ئايال تەنھەرىكەتـ چىسى ئىدى. ئۇ 1936 ـ يىلى بېرلىندا ئۆتكۈزۈلىدىغان خەلقئا ـ را ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىش ئۈچۈن تەييار بولۇپ تۇراتتى. بىراق، ھاكىمىيەت ناتسىستلارنىڭ قولىغا چۈـ شۈپ كەتكەندىن كېيىن، بوگمان ۋە باشقا يەھۇدي ماھىرلارغا گىرمانىيە تەنتەربىيە ھەرىكىتى كۇلۇبىغا، ھەتتا مۇسابىقىگە قاتـ نىشىشقا يول قويۇلمايدىغانلىقى ئۇقتۇرۇلدى. بوگمان قارشـ لىق بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن، ئەنگلىيىگە ۋەكىل بولۇپ مۇسابىقـ گە قاتنىشىش ئۈمىدىدە لوندونغا كۆچۈپ كەتتى. 1935 ـ يىلى، ئۇ ئەنگلىيە ئېگىزگە سەكرەش چىمپىيونى بولدى.

بۇ ناتسىستلار يەھۇدي تەنھەرىكەتچىلەرنى تازىلاش سىياسـ تىنى يۈرگۈزۈۋاتقان، ئامېرىكىدا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابـ قىسىگە بايقۇت قىلىش ھەرىكىتى پەيىدا قىلىپ، بوگماننى ئۆز ئىچىگە ئالغان 21 يەھۇدىينىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابـ قىسى مەشىق لاگېرىدا مەشىق قىلىشىغا قوشۇلدى. بوگمان گېر ـ مانىيىگە يەنە قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر تەھـ دىتكە ئۇچرىغانىدى (ئائىلىسىدىكىلىرى شۇ چاغدا گېرمانـ

يىده ئىدى).

بوگمان ئاجايىپ نەتىجىلەرگە ئېرىشكەن بولسىمۇ، لېكىن ناتسىستلار ئۇنىڭ غەيرىي يەھۇدىي تەنھەرىكەتچىلىرى بىلەن مۇسابىقىلىشىشگە يول قويمىدى. ئامېرىكىنىڭ باشقا دۆلەتلەر بىلەن بىرلەشمە بايقۇت ئېلان قىلىش تەھدىتى ئاستىدا، ناتسىستلار ئىلاجسىزلىقتىن بوگمانىنى دۆلەتلىك ئولىمپىك كوماندىسىنىڭ ئەزالىقىغا تەكلىپ قىلدى. بوگماندىن باشقا يەنە يەھۇدىي ئايال قىلىچۇازلىق ماھىرى — ھېلىن مايلېرمۇ بار ئىدى. ھېلىن مايلېر ئامېستېردامدىكى مۇسابىقىدە قىلىچۇازلىقتا چېمپىيون بولغانىدى. ئولىمپىك مۇسابىقىسى 1936 - يىلى بېرلىندا ئۆتكۈزۈلگەندە، جامائەت پىكرىنىڭ بېسىمى بىلەن ئۇنىڭ گېرمانىگە ۋەكىل بولۇپ مۇسابىقىگە قاتنىشىشىغا ئامال يوق يول قويۇلغانىدى.

1936 - يىلى 6 - ئايدا، بوگمان ئېگىزگە سەكرەش تۈرىدە گېرمانىيە رېكورتىنى بۇزۇپ تاشلىدى. 6 - ئاينىڭ 16 - كۈنى (ئامېرىكا كوماندىسى ياۋروپادىكى باشقا دۆلەتلەرگە ماڭغاندىن كېيىن) بوگمان گېرمانىيە ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ بىر پارچە خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى. خەتتە: «يېقىنقى مەزگىللەردىكى خىيالىڭىزنى ئەسلەپ بېقىڭ، سىز دۆلەتلىك كوماندىغا تاللىنىمەن دەپ خام خىيال قىلماڭ» دېيىلگەنىدى. خەت: «ياشىسۇن، گېتلېر!» دېگەن سۆز بىلەن ئاياغلاشقانىدى.

بۇ كىشىنى ئۇمىدسىزلىككە سالىدىغان خەت ئىدى. بوگماننىڭ يىگىتى رامبوتېر (ئۇمۇ يەھۇدىي تەنھەرىكەتچى) ئەسلەپ: «شۇ چاغدا ناتسىستلار گېرمانىيىسىگە ۋەكىل بولۇشنى ئويلىساق ئۆزۈمىزدىن يىرگىنىپ كېتەتتۇق. لېكىن شۇنداقتىمۇ، مەن جېنىمنىڭ بېرىچە مۇسابىقىگە قاتنىشىش پۇرسىتىگە ئېرىشىشىنى ئويلايتتىم ... مېنىڭ مۇددىئايىم باشقىلارنىڭكىگە ئوخشايتتى ... مەن كىشىلەرگە يەھۇدىيلارنىڭمۇ ئاجايىپ ئىشلار-

نى قىلالايدىغانلىقىنى ئىسپاتلىماقچى ئىدىم. تالانتىمنى قورال قىلىپ ناتسىستلارنىڭ ئېدىئولوگىيىسىگە قارشى چىقماقچىدىم» دېگەنىدى. ناتسىستلار ھەجۋىي رەسىملەر ئارقىلىق يەھۇدىيلارنى «پور كۆتەك، ئىچ مايماق، بىچارە چىراي» دەپ مازاق قىلاتتى. بوگمان دەرھال رەددىيە بېرىش خىيالىغا كەلدى. كېيىن ئۇ: «بۇ ئاسان يېرىتىۋەتكىلى بولىدىغان نىقاب. ئۇلارنىڭ ئەزەلدىن مېنى دۆلەتلىك ئولىمپىك كوماندىسىغا قوبۇل قىلىش خىيالى يوق ئىدى» دېگەنىدى.

ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى بىلگەن بوگمان 1937 ـ يىلى ئامېرىكىغا كۆچۈپ كەتتى ۋە ئېگىزگە سەكرەش تۈرى بىلەن چويۇن توپ تۈرىدە مەملىكەت بويىچە چىمپىيون بولدى. 1938ـ يىلى، ئۇ يەنە ئېگىزگە سەكرەش بويىچە ئۇدا چىمپىيون بولدى. كۆپ ئۆتمەي بوگمان يىگىتى — بىرونو رامبوتېر بىلەن جەم بولدى. ئۇ 1980 ـ يىلى خەلقئارالىق مەشھۇر يەھۇدي تەنھەرىكەتچىلەر خاتىرە سارىيىنىڭ خاتىرە ئىزنىكىگە مۇيەسسەر بولدى.

بوگمان گېرمانىيىدىن ئايرىلغان چاغدا، بۇ ئىككى يەھۇدي تەنھەرىكەتچىسى (برونو رامبوتېر قىسقا مۇساپىگە يۈگۈرۈش ماھىرى ئىدى. لېكىن دۇنياۋى ماھىر ئەمەس ئىدى) كېيىنكى كۈنلەردە ئۆزلىرىنىڭ جەم بولۇش ـ بولماسلىقىغا بىر نېمە دېيەلمەيتتى. رامبوتېر ئاخىر ئامېرىكىغا كەلدى. ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى نيۇيوركتا ئولتۇراقلىشىپ قالدى.

1996 ـ يىلى، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئاتلانتادا ئۆتكۈزۈلگەن چاغدا، گېرمانىيە ئولىمپىك كومىتېتى بوگمانىنى مۇسابىقىگە ئەزىز مېھمان سۈپىتىدە قاتنىشىشقا تەكلىپ قىلدى. بوگمان تەكلىپنى قوبۇل قىلدى. ئۇ مۇخبىرغا: «مەن ئەمدى پۈتكۈل گېرمانىيىلىكلەردىن نەپرەتلەنمەيمەن. مەن ئىلگىرى خېلى يىللارغىچە مۇشۇنداق ھېسسىياتتا بولغانىدىم. ئالدىن

قىلار ئۆتكۈزگەن خاتالىقلارنىڭ مەسئۇلىيىتىنى گەرمانىيە يېشىلىرى ئۈستىگە ئېلىسا بولمايدۇ. شۇڭا بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلدىم ... ئاتلانتاغا بېرىش مېنىڭ روھىي ھالىتىم ئۈچۈن پايدىلىق. بۇ مەندىكى ئەرۋاھقا ئوخشاش ھەمراھ بولۇپ كېلىۋاتقان دۈشمەنلىك قاراشنى سۈسلاشتۇرىدۇ» دېگەنىدى.

مىيونخېن ۋەقەسى — زامانىمىزدا يۈز بەرگەن ئولىمپىك تارىخىدىكى كىشىنى غەزەپلەندۈرىدىغان تراگېدىيە

1936 ـ يىلىدىن كېيىن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى 1972 ـ يىلى يەنە گېرمانىيىدە ئۆتكۈزۈلدى. ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلىگەندە، ناتسىستلارنىڭ چېكىدىن ئاشقان زورلۇق ـ زومبۇلۇقلىرى كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان بولىدۇ. شۇ چاغدا ئادولف گېتلىر ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدىن پايدىلىنىپ دۇنيا سەھنىسىدە شىمالىي ياۋروپا مىللەتلىرىنىڭ «ئىرقىي ئۈستۈنلۈكى»نى كۆز ـ كۆز قىلماقچى بولغانىدى.

كۆپلىگەن گېرمانىيىلىكلەر 1972 ـ يىلىدىكى مىيونخېن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە بۇرۇن گېتلىر پەيدا قىلغان ئىرقىي جاراھەت ئاسارىتىنىڭ يوقاپ كېتىشىنى ئۈمىد قىلىشاتتى. شۇ چاغدا دۇنيانىڭ ھەممىلا يېرىدە سىياسىي ۋەزىيەت داۋالغۇپ تۇرۇۋاتقان ھالەتتە ئىدى: ۋېيتنام ئۇرۇشى كەسكىن كېتىۋاتاتتى، ئىرقىي كەمسىتىش ئامېرىكىدا ئېغىر ئىدى، ئوتتۇرا شەرقتە زوراۋانلىق ئۈزلۈكسىز يۈز بېرىپ تۇرۇۋاتاتتى. گېرمانىيە پرېزىدېنتى گوستاف ھىنسمان ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى «ھەرقايسى مىللەتلەر ئارىسىدا تىنچلىقتا بىللە تۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ ۋە يېڭى تۈرمۇش يولىغا قەدەم قويۇشنىڭ ئابىدىسى» دەپ تونۇپ، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ مىيونخېندا ئۆتكۈزۈلۈشىنى قىزغىن قارشى ئالدى.

1972 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى، تەخمىنەن تاڭ سەھەر سائەت تۆت يېرىملاردا، «زۇلمەتلىك سېنتەبىر» تېررورلۇق

تەشكىلاتىنىڭ پەلەستىنلىك 8 ئەزاسى مىيونخېندىكى ئولىمپىك كەنتى ئەتراپىدىكى توساق سىمنى كېسىپ، مۇسابىقىگە قاتنا-شىش ئۈچۈن كەلگەن ئىسرائىلىيە ماھىرلىرى چۈشكەن ئىككى بىناغا كىرىپ، ئىسرائىلىيىلىك ئىككى ماھىرنى ئېچىنىشلىق ھالدا ئۆلتۈرۈۋەتتى. چېلىشىش ماھىرى جوزېف رومانو بىر تېررورچىنىڭ قولىدىكى قورالنى تۇتۇۋالغان بولسىمۇ، ئوق تە-گىپ ئۈمۈ قازا قىلدى. چېلىشىش ترېنېرى موش ۋېنبورگ قولىدىكى پىچاق بىلەن بىر تېررورچىغا ھۇجۇم قىلدى، نەتىجىدە ئۈمۈ ھاياتىدىن ئايرىلدى. ئىككى مېھمانخانا ئىگىلىنىپ بولغا-دىن كېيىن، تېررورچىلار 9 ئىسرائىلىيىلىك ماھىرنى گۆرۈگە تۇتۇۋالدى.

«زۈلمەتلىك سېنتەبىر» تەشكىلاتىنىڭ تېررورچىلىرى ئىسرائىلىيە تۈرمىسىدىكى 200 پەلەستىنلىكنى ۋە گېرمانىيە تۈرمىسىدىكى 2 پەلەستىنلىكنى قويۇپ بېرىش تەلىپىنى ئوتتۇرا-غا قويدى.

ئىسرائىلىيە تەرەپ تېررورچىلارنىڭ تەھدىتىگە ھەيران بول-دى. ئۇلار تېررورچىلارنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدى. ئىسرائىلىيە گېرمانىيە ھۆكۈمىتىگە گۆرۈگە ئېلىنغان تەنھەرىكەتچىلەرنى قۇ-تۇلدۇرۇش ھەرىكىتىگە ئىسرائىلىيە ئالاھىدە قوراللىق قىسىملە-رىنىڭ ھەمكارلىششىنى ئىلتىماس قىلدى. گېرمانىيە ھۆكۈمە-تى بۇ تەكلىپنى رەت قىلدى. گۆرۈگە ئېلىنغانلارنى قۇتۇلدۇ-رۇش تەجرىبىسى بولمىسىمۇ، گېرمانىيە ھۆكۈمىتى ئۆزىنىڭ ساقچى كۈچلىرىنى ئىشقا سېلىشنى ئويلايتتى.

گېرمانىيە جامائەت خەۋپسىزلىكى مىنىستىرى مانفىرىت سىلبور ۋە مىسىر ئولىمپىك تەنھەرىكەت ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى ئەھمەد تونى بىلەن تېررورچىلار ئوتتۇرىسىدا سۆھبەت باشلاندى. گېرمانىيە تېررورچىلارغا نۇرغۇن پۇل بېرىلىدىغانلى-قىنى، ئۇلارنىڭ گۆرۈگە ئېلىنغانلارنى قويۇپ بېرىشنى تەلەپ

قىلدى. خەۋەرلەرگە قارىغاندا، تېررورچىلار پۇلنىڭ ئۇلار ئۈ-
چۈن كېرەكسىز نەرسە ئىكەنلىكىنى، بۇ ئىشقا جانلىرىنى ئاتىۋەت-
كەنلىكىنى ئېيتقان، تېررورچىلار ئۆزىنى قاھىرەگە ئاپىرىپ
قويۇشنى تەلەپ قىلدى. گېرمانىيە بۇنى دۇشمەننى ھىيلە بىلەن
ئۇۋۇسىدىن ئايرىشنىڭ پۇرستى دەپ بىلىپ، تېررورچىلارنى
مېھمانخانىدىن ئالداپ ئاچقىپ ئۇلارنىڭ سالاھىيىتىنى ئاشكارە-
لاش مەقسىتىدە تېررورچىلارنىڭ تەلىپىگە قوشۇلدى.

5 ـ چىسلا كەچ سائەت 10 دا، تېررورچىلار بىلەن گۈرۈگە
ئېلىنغانلار چۈشكەن ئىككى تىك ئۇچار ئايروپىلان فوستىن فورد-
بولوك ھاۋا ئارمىيە بازىسىغا قاراپ يولغا چىقتى. بازىدا ئۇلارنى
يەنە بىر ئايروپىلان ساقلاپ تۇراتتى. بۇنىڭدىن باشقا، بازىدا
گېرمانىيە ساقچىلىرى، بەش مەرگەن تەييار بولۇپ تۇراتتى.
ئۇلار تېررورچىلارنى يوقىتىش ئۈچۈن بازىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغا-
نىدى. بۇ مەرگەنلەرنىڭ ھېچقايسىسى كەسپىي تەربىيە كۆرمىگە-
نىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قوراللىرىمۇ ئىلغار ئەمەس ئىدى. قارىغا
ئېلىش دۇربۇنى ھەم كېچىدە كۆرۈش ئەسۋابىمۇ يوق ئىدى.
تېررورچىلار ئايروپىلاندىن چۈشۈشى بىلەن گېرمانىيە تەرەپ تېر-
رورچىلارنىڭ 8 ئادەم ئىكەنلىكىنى بايقاپ ھەيران بولۇشتى.
چۈنكى ئۇلار تېررورچىلارنى 5 ئادەم دەپ بىلەتتى. ئىككى تەرەپ
ئېلىشتى. تېررورچىلارنىڭ 2 سى ئۆلۈپ، بىرسى يارىلاندى.
تاڭ ئاتاي دېگەن چاغدا بىر تېررورچى تىك ئۇچار ئايروپىلاندىن
سەكرەپ چۈشۈپ، شۇ ئايروپىلانغا قول بومبىسى ئاتتى. ئايروپە-
لان گۈرۈگە ئېلىنغان 4 ئادەم بىلەن بىللە پارتلاپ كەتتى. تىك
ئۇچار ئايروپىلان كۆيۈۋاتقان چاغدا، قالغان تېررورچىلار يەنە بىر
تىك ئۇچار ئايروپىلاندىكى گۈرۈگە ئېلىنغانلارغا ئوت ئاچتى.

گېرمانىيە ساقچى تەرەپ 5 تېررورچىنى يوقاتتى. 3نى قولغا
ئالدى. 11 ئىسرائىلىيە تەنھەرىكەتچىسى زىيانكەشلىككە ئۇچرە-
دى. ئۇلارنىڭ 9ى ئايرودرومدا قازا قىلدى. گېرمانىيىلىك بىر

ساقچى ئوق تېگىپ ھاياتىدىن ئايرىلدى. تاڭ سەھەر سائەت ئۈچ بولغاندا، ئامېرىكا رادىئو شىركىتى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ بىقە ئوبزورچىسى دىم مايكاي نەق مەيداندىن ھەسرەت بىلەن كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ: «ئۇلار كېتىپ قالدى، ھەممىسى كېتىپ قالدى» دەپ خەۋەر بەردى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى: «يازلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسى داۋام قىلسۇن» دەپ قارار چىقاردى. قىساس ئېلىنىشتىن ئەنسىرىگەن ئىسرائىلىيە كوماندىسى بىلەن مىسىر كوماندىسى 6 - ۋە 7 - چىسلا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدىن چېكىنىدى.

ئارىدىن 30 يىل ئۆتۈپ كەتتى. كىشىلەر بۇ پاجىئەنى ۋاقىتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بارا - بارا ئۇنتۇدى. 1972 - يىلى مىيونخېندا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى مۇناداق بىر ئىشنى چۈشەندۈرۈپ بەردى: شۇ قېتىملىق تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە كىشىنى تاڭ قالدۇرغان ماڭ شېپتىس، جەلپكار ناۋكا كوبوت ۋە سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى داۋامىدا ئىزچىل توقۇنۇشۇپ كېلىۋاتقان ئامېرىكا بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى ۋاسكېتبول تۇرنىدە مۇسابىقىگە چۈشكەندىن باشقا قورقۇنچلۇق تېررورچىلارنىڭ قەستلەپ ئۆلتۈرۈش دېلوسىمۇ ئوتتۇرىغا چىقتى. ئامېرىكا كوماندىسى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى كوماندىسى ئارىسىدا ۋاسكېتبول مۇسابىقىسى بولۇۋاتاتتى. بۇ كومېدىيە تۈسىنى ئالغان مۇسابىقە بولغانىدى. مۇسابىقە ئاخىرلىشىشقا 6 سېكۇنت قالغاندا، سوۋېت ئىتتىپاقى كوماندىسى 48 : 49 نەتىجە بىلەن ئالدىنقى ئورۇندا تۇراتتى. ئامېرىكا كوماندىسىدىكى داۋگىل كولىنس پاس بېرىلگەن توپنى گارغا ئېتىش ئالدىدا تۇراتتى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىككى ۋاسكېتبولچىسى كولىنسنى يېقىتىۋەتتى. كولىنس گارغا ئىككى قېتىم توپ ئېتىپ، ئىككىلا تۇپىنى گارغا كىرگۈزدى. پۈشتەك چېلىندى. ئامېرىكا كوماندىسى 49 : 50 نەتىجە بىلەن غەلبە قىلدى. كوماندا ئەزالىرى

خۇشاللىقىدا ئالقىش ياڭراتتىشتى. لېكىن ۋېنگىرىيىلىك رېپىر مۇسابىقىنىڭ ئاخىرلاشمىغانلىقىنى، يەنە بىر سېكۇنت بارلىقىنى، مۇسابىقىنىڭ داۋام قىلىدىغانلىقىنى دېدى. سوۋېت ئىتتىپاقى كوماندىسىدىن بىرەيلەن گارغا يىراقتىن توپ ئاتتى. توپ قېيىپ كېتىپ گارغا كىرمىدى. يەنە ئامېرىكا كوماندىسى غەلىبە قىلدى. شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئەنگلىيىلىك بىر ئەمەلدار ئوتتۇرىغا چىقىپ: ۋاقىت ھېسابلىغۇچتا چاتاق بارلىقىنى، مۇسابىقە ئاخىرلىشىدىغانغا يەنە 3 سېكۇنت بارلىقىنى، مۇسابىقىنى داۋاملاشتۇرۇش كېرەكلىكىنى جاكارلىدى. ئامېرىكا كوماندىسى قايتا ـ قايتا نارازلىق بىلدۈردى. ئۇلار يەنىلا بوي سۇندى. ئىككى كوماندا ئۇچىنچى قېتىم مەيدانغا چۈشكەندە، سوۋېت ئىتتىپاقى كوماندىسىدىكى بىرەيلەن گار تۇۋىدە تۇرغان ئالېكساندىر بىلوۋغا پاس بەردى. ئالېكساندىر توپنى قىينالمايلا گارغا كىرگۈزۈۋەتتى. سوۋېت ئىتتىپاقى كوماندىسى 51:50 نەتىجە بىلەن گۈمانغا تولغان چېمپىيونلۇق شەرىپىگە ئېرىشتى. ئامېرىكا كوماندىسى مۇكاپات تارقىتىش مۇراسىمىدا كۈمۈش مېدالنى ئېلىشنى رەت قىلدى.

«ئۇلارنىڭ مۇشۇنداق بىر ئىشنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشنى كۆرگۈم بار، — دەيدۇ ئىسرائىلىيىگە ۋەكىل بولۇپ مۇسابىقىگە قاتناشقان قوش سالاھىيەتلىك ئامېرىكىلىق مەرھۇم ئېغىرلىق كۆتۈرۈش ماھىرى دەيۋى بوردىنىڭ ئاتىسى دوكتور بىنجامىن بوجا، — ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئاشۇ تەنھەرىكەتچىلەر ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى تېررورلۇقنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغانلار ئۈچۈن بىرەم سۈكۈت قىلسا بولاتتى.»

«1972 ـ يىلى مىيونخېندا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە يۈز بەرگەن گۇناھسىز ماھىرلارنى قەستە-

لەش دېلوسى ئولىمپىك ھەرىكىتى قىممىتىگە بىۋاستە زەربە بولدى، — دېگەنىدى روگ ئۆزىنىڭ بىر بايانىتىدا، — ئۇلارغا بولغان ھۆرمەت ۋە كەلگۈسىگە بېشارەت بېرىش يۈزىسىدىن، مىيونخېن ۋەقەسىدە زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلارنى مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالماسلىقىمىز كېرەك.»

ئالتىنچى باب ئولىمپىك جۇڭگودا

جۇڭگودا، مۇشۇ كۈنگە قەدەر ھەرقانداق بىر تەنتەربىيە ئاتالغۇسىدا مودا بولۇپ كەتكەن «ئولىمپىك» دېگەن كەسپىي ئاتالغۇ يوق. نۆۋەتتە، مۇشۇ مەدەنىيەت ئاتالغۇسى بولمىسىمۇ، بۇنى ھەر كەسىپتىكىلەرنىڭ ھەممىسى بىلىدۇ: ئېلىمىز خەلقى ئولىمپىك تەنھەرىكىتى مۇسابىقىلىرىنى كۆرىدۇ؛ ئولىمپىك چېمپىيونلىرى مىللىي قەھرىمان دەپ سانىلىدۇ؛ چېمپىيونلار ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن، گۈۋۈيۈەن ئۇلارنىڭ شەرىپىگە كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزىدۇ. بۇ كاتتا زىياپەتكە ئېلىمىزنىڭ يۇقىرى قاتلام رەھبەرلىرى قاتنىشىدۇ. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى ھەيئىتى ئەزالىرى، بولۇپمۇ ئولىمپىك كومىتېتى رەئىسى ھەم ئۇنىڭ خانىمى گويا پادىشاھ ۋە خانىشلارغا ئوخشاش قىزغىن قارشى ئېلىنىدۇ. تېلېۋىزور ۋە گېزىت ـ ژۇرناللاردا ئولىمپىك تەنھەرىكىتى مۇسابىقىسىگە ئائىت خەۋەرلەر ئۇزۇلمەي بېرىلىپ تۇرىدۇ. ھەرىيلى 6 ـ ئاينىڭ 2ـ كۈنى ئۆتكۈزۈلىدىغان ئولىمپىك كۈنىدە ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ بەش ھالقىلىق بەلگىسى چۈشۈرۈلگەن كالتە يەڭ مايكا كىيىشكەن كىشىلەر توپ ـ توپ بولۇشۇپ ئۇزۇنغا يۇگۈرەيدۇ. ھەرىيلى ئولىمپىك كومىتېتى رەئىسىنىڭ ياردەمىدە، خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى رەئىسىنىڭ نامىدا ئون مىڭلىغان ماھىرلار بىر قېتىملىق لەۋھە تالىشىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزىدۇ. ئېلىمىز خەلقى ئېلىمىزنىڭ ئولىمپىك چېمپىيونلىرى ئۈستىدىلا ئەمەس، جۈملىدىن دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى تەنتەربىيە ئەزىمەتلىرى ئۈستىدىمۇ قىزغىن پاراڭ قىلىشىدۇ.

مۇبالىغە قىلماي دېيىشكە بولىدۇكى، «ئولىمپىك» دېگەن بۇ تېرمىن ئېلىمىز جەمئىيىتىنىڭ ھەرقايسى قاتلاملىرىغا چوڭقۇر سىڭىپ، ھەرقايسى كەسىپتىكىلەرگە تونۇشلۇق بولۇپ كەتتى.

تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈش

ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ئېلىمىزنىڭ قايسى يىلى تۇنجى قېتىم قاتناشقانلىقىنى كۆپچىلىكنىڭ بىلگۈسى كېلىدۇ. بەزىلەر 1896 - يىلى تۇنجى قېتىم ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى تىلغا ئالسا، يەنە بەزىلەر چىڭ سۇلالىسى (1644 — 1911) نىڭ ئاخىرقى يىللىرى، سىشى تەيخۇ (1835 — 1906) ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان چاغلارنى تىلغا ئالىدۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ تەكلىپنامىسىنى قوبۇل قىلىپ ئالغاندا، ئوردىدىكىلەر «ئولىمپىك» نىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى بىلەلمىگەن. «ئولىمپىك» نىڭ يۇگۇرۇش مۇسابىقىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئىكەنلىكىنى بىلگەندە، سىشى تەيخۇ ئىختىيارسىز قاقاقلاپ كۈلۈپ تۇرۇپ: «ئورىدا يۇگۈر - يېتىم ئىشلارنى قىلىدىغان دورغىلارنى ئەۋەتەيلى، ئۇلار بەك تېز يۇگۈرەيدۇ» دېگەنىكەن. بۇ كىشىلەرنىڭ قارشى ئېلىشىغا سازاۋەر بولالمايلا بۇ دۇنيادىن كېتىپ قالغان سىشى تەيخۇ توغرىسىدىكى بىر لەتىپە بولۇشى مۇمكىن. چىڭ سۇلالىسى خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ تەكلىپنامىسىنى تاپشۇرۇۋالغانمۇ، يوق، بۇ بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر بىر تېپىشماق.

مۇشۇ مەسىلىگە جاۋاب تېپىش ئۈچۈن، دۆلەتلىك يېنىك ئاتلېتىكا تربىنېرى لوئېنجۇن بېيجىڭ خان سارىيىغا بېرىپ چىڭ سۇلالىسى ئارخىپلىرىنى تەكشۈرۈپ كۆرگەن، بىر دۆۋە ماتېرىال

يياللار ئالدىدا قاراڭغۇ جاڭگالغا كىرىپ قالغانده‌ك بولۇپ قالغان.
1995 ـ يىلى، ئېلىمىز ئولىمپىك كومىتېتىدىكى بىر قىسىم ئەمەلدارلار لوزاننا خەلقئارا ئولىمپىك مۇزېيىنى ئېكسكۇرسىيە قىلغاندا، ئوخشاش بولمىغان نۇقتىدا تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن. ئۇلار ئامبارچىدىن: بىرىنچى نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە هەربىر دۆلەت تەكلىپكە بىنائەن قاتناشقان ئەمەس دېگەن جاۋابقا ئېرىشكەن.

تېپىلغان مۇناسىۋەتلىك هۆججەتلەرگە قارىغاندا، ئېلىمىز بىرىنچى نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ تەكلىپنامىسىنى تاپشۇرۇۋالمىغان بولۇشى مۇمكىن، بەزى كىتابلاردا «لى خۇڭجاڭ باشچىلىقىدىكى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ ياۋروپا ۋەئامېرىكىغا بارغان» لىقى يېزىلغان. شۇ چاغدا، لى خۇڭجاڭ چىڭ سۇلالىسى هۆكۈمىتىنىڭ خېبېيدا تۇرۇشلۇق باش هەربىي ۋالىيىسى ئىدى. ئۇ 1896 ـ يىلى ياۋروپاغا زىيارەتكە بارغان، فرانسىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرى ئۇنىڭغا: بىرىنچى نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ياۋروپادا ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ فرانسىيىگە يەنە كېلىشىنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى ئېيتقان. ئەمما، ئېلىمىزنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىغا تەكلىپ قىلىنغان ـ قىلىنمىغانلىقى تىلغا ئېلىنمىغان.

ئۇنداقتا، ئېلىمىز تەكلىپكە بىنائەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە بىرىنچى قېتىم قايسى يىلى قاتناشقان؟ مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللاردا خاتىرىلىنىشىچە، 1922 ـ يىلى، ئېلىمىز تاشقى ئىشلار ئەمەلدارى ۋاڭ جېڭنىڭ خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ هەيئەت ئەزالىقىغا سايلانغان. شۇ كۈندىن باشلاپ، ئېلىمىزنىڭ تەنتەربىيە تەشكىلاتلىرى خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ رەسمىي ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشتى. 10 ـ نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى 1922 ـ يىلى لوس ئانگېلېس‌تا ئۆتكۈزۈلگەن چاغدا، ئېلىمىز تەنھەرىكەتچىلەرنى ئولىمپىك

تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ئەۋەتىش توغرىسىدىكى تەكلىپنامىنى بىرىنچى قېتىم تاپشۇرۇۋالدى. لېكىن، 9 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئامېرىكىدا ئۆتكۈزۈلگەن چاغدا، ئېلىمىز سۇئ رۇخەي ئىسىملىك بىر تاشقى ئىشلار ئەمەلدارىنى ئەۋەتتى. ئۇ كۆزەتكۈچى سۈپىتىدە شۇ قېتىملىق مۇسابىقىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىغا قاتناشتى. ئۇنىڭدىن باشقا، خې خاۋخۇا ئىسىملىك چەت ئەلدىكى جۇڭگولۇق ئېلىمىزگە ۋەكىل بولۇپ ۋېلىسىپىت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىش ئۈچۈن ئۆزىنى تىزىملاتتى. ئەپسۇسكى، ئۇ يارىلىنىپ دوختۇرخانىدا يېتىپ قالدى. مەيلى نېمە بولسۇن، ئۇ تۇنجى جۇڭگولۇق ئولىمپىك تەنھەرىكەت ماھىرى. پروفېسسور ۋۇ ۋېنجوڭ ئۆزىنىڭ «جۇڭگونىڭ يېقىنقى يۈز يىللىق تەتقىقاتىي تارىخى» دېگەن كىتابىدا، ئېلىمىز سۇئ رۇخەينى ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتكەنلىكىنى، ئۇنىڭ كۆزەتكۈچى سۈپىتىدە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە بىرىنچى قېتىم قاتناشقانلىقىنى ئىسپاتلىدى. بۇ ئىشنى سۇئ رۇخەيمۇ ئۆزىنىڭ «دۇنيا تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرى توپلامى»دا تىلغا ئالغاندى.

ئېلىمىزنىڭ بىر ئەمەلدارى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە پەيدا بولغان، بىر تەنھەرىكەت ماھىرى 9 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك مۇسابىقىسىگە پىدائىي بولۇپ قاتناشقان بولسىمۇ، لېكىن، ئېلىمىز 1932 - يىلىلا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ۋەكىللەر ئۆمىكى ئەۋەتتى. ئەمەلىيەتتە، ئېلىمىز ھۆكۈمىتى شۇ نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ھەقىقىي قاتناشمىدى. شۇ چاغدا ياپونىيە تاجاۋۇزچىلىرى ئېلىمىزنىڭ شەرقىي شىمال رايونىنى بېسىۋېلىپ، قورچاق مانجۇرىيە دۆلىتىنى تىكلىگەنىدى. كىشىلەرگە بۇ پاكىتنى قوبۇل قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ياپونىيە تاجاۋۇزچىلىرى قورچاق ھۆكۈمەت نامىدا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە لىيۇ چاڭچۈننى ئەۋەتتى.

ئۇمىدلىك بۇ ماھىر 1932 - يىلىدىكى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ئۆزى يالغۇز باردى. ئەمما، بۇ ۋەتەنپەرۋەر تەنھەرىكەتچى «داگوكباۋ گېزىتى» دا بايانات ئېلان قىلىپ، ئاتالمىش قورچاق مانجۇرىيە دۆلىتىگە ۋەكىل بولۇپ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە پەيدا بولۇشنى رەت قىلدى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە، ۋەتەنپەرۋەر گېنېرال جاك شۆلياك ياپونىيە جاھانگىرلىكىنىڭ سۇيىقەستىنى پاش قىلىپ، لیۇ چاڭ-چۈننىڭ جۇڭگوغا ۋەكىل بولۇپ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشىغا ياردەم بېرىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. ئۇ شەرقىي شىمال ئۇنىۋېرسىتېتىدا سۆزلىگەن نۇتقىدا لیۇ چاڭچۈن بىلەن ئۇنىڭ تەربىيىسى سوك جۇنشانىڭ جۇڭگوغا ۋەكىل بولۇپ 10 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

جاك شۆلياك 2001 - يىلى 10 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئامېرىكىنىڭ ھونولۇلۇدا ۋاپات بولدى. ئۇ ئۇلۇغ ۋەتەنپەرۋەر گېنېرال بولۇپلا قالماي، ئېلىمىز كومانداسىنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشىغا ياردەم قىلغان بىرىنچى زات. ئېلىمىز خەلقىنىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن باھاسى ناھايىتى يۇقىرى. لیۇ چاڭچۈن 100 مېتىر ۋە 200 مېتىرلىق ئارىلىققا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىنىڭ تەييارلىق باسقۇچىدا 11:1 ۋە 22 سېكۇنتلۇق نەتىجە بىلەن شاللىنىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئېلىمىزنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشىدا يول ئاچقۇچى ئاۋانگارت بولۇپ قالدى. بۇ شۇ چاغدىمۇ ۋە كېيىنكى چاغلاردىمۇ جاپا - مۇشەققەتكە تولغان يول ئىدى.

ئېلىمىزنىڭ ھەر نۆۋەتلىك يازلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرىدىكى ئىپادىسى

10 - نۆۋەتلىكتىن 16 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرى

1932 - يىلى، ئېلىمىز 10 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتناشتى. گەرچە مۇسابىقىگە بىرلا ماھىر قاتناشقان بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئىش دۇنيانىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىدى. بۇنداق بولۇشنى ئېلىمىز ھۆكۈمىتىمۇ ئويلىمىغانىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، كىشىلەر مۇشۇنداق چوڭ بىر دۆلەتنىڭ مۇسابىقىگە بىر ماھىرنىڭ كەلگەنلىكىدىن ئەپسۇسلانغانىدەك بولۇشتى. 1935 - يىلى، 11 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى باشلىنىشتىن بىر يىل بۇرۇن، ئېلىمىز ھۆكۈمىتى مۇسابىقە تەييارلىق ئىشلىرى ئۈچۈن 2 مىليون يۈەن راسخوت ئاجراتتى ھەم ئەڭ ماھىر تەنھەرىكەتچىلەرنى تاللاپ، نۆرغۇن مەشىق كۆرسىلىرىنى تەسىس قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆمەك تەشكىل قىلىنىدى. بۇ ئۆمەك تەركىبىدە يېنىك ئاتلېتىكا، سۇ ئۈزۈش، ۋاسكېتبول، پۈتبول، ئېغىرلىق كۆتۈرۈش، بوكس ۋە ۋېلىسىپىت تۈرلىرى بويىچە 69 تەنھەرىكەتچى، 39 كۆزەتكۈچى ۋە ئېلىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى جانبازلىق ماھىرلىرىدىن 9 كىشى بار ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا مۇخبىر ۋە ساياھەتچىلەر بولۇپ جەمئىي 150 ئادەم بېرلىنغا قاراپ يولغا چىقتى.

ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، جانبازلىق ئۆمىكىدىكىلەر دانىيە، شۋېتسىيە، چېخوسلوۋاكىيە،

ژېنگىرىيە، ئاۋستىرىيە ۋە ئىتالىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە باردى. ئۇلار بارغانلىكى دۆلەتلەردە ئەلچى سۈپىتىدە قىزغىن قارشى ئېلىنىدى. ھەرقايسى دۆلەتلەر ئۇلارنىڭ قۇرۇق قول كۆرسەتكەن ئېسىل نومۇرلىرىغا ۋە قىلىچۋازلىق ھەم نەيزىۋازلىق جەھەتتىكى ماھارەتلىرىگە يۇقىرى باھا بېرىشتى. كېيىن، بۇ ئۆمەك ئەزالىرى مەشھۇر جانبازلىق ئۇستازلىرىغا ئايلاندى. بەزىلىرى پروفېسسور، بەزىلىرى دۆلەتلىك كومانداننىڭ باشلىقى بولدى. جۈڭگو جانبازلىق بىرلەشمىسىنىڭ باشلىقى جىڭ خۇەيشەن ۋە بېيجىڭ تەنتەربىيە ئىنستىتۇتىنىڭ 89 ياشلىق پروفېسسورى جاڭ ژېنگۈاڭ شۇ ئۆمەكتىن چىققانىدى. تەنتەربىيە مۇئەللىمى ۋە ئالىم سۈپىتىدىكى كۆزەتكۈچىلەر ياۋروپادا ئالتە ھەپتىدەك تۇرىدى. ئۇلار تۇرلۇك تەنتەربىيە ئەسلىمىلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىدى، ھەرقايسى ئالىي مەكتەپلەرنىڭ تەنتەربىيە باشقۇرۇش چارىلىرىنى ۋە بەدەن ئىقتىدارى مەشىق ئۇسۇللىرىنى ئۆگەندى. ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى، شۇ قېتىمقى ئۆگىنىش ھەم زىيارەتنىڭ ئۇلارنىڭ ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىنكى خىزمەتلىرى ئۈچۈن پايدىسى چوڭ بولدى.

تەنتەربىيە مۇسابىقىسىگە قاتناشقان ئېلىمىز ماھىرلىرى بەرەرمۇ مۇكاپاتقا ئېرىشەلمىدى. فۇ باۋلۇدىن باشقا ماھىرلارنىڭ ھەممىسى تۇنجى مۇسابىقىدىلا شاللىنىپ كېتىشتى. فۇ باۋلۇ خادىغا تايىنىپ ئېگىزگە سەكرەشتە 4.015 مېتىرلىق نەتىجە بىلەن مەملىكەتلىك رېكورتنى ساقلاپ كېلىۋاتقان ماھىر ئىدى. بېرلىندىكى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئۇنىڭ نەتىجىسى 4 مېتىرغا يەتمىدى. ئۇ ۋەتەنگە قايتىپ ئۇزۇن ئۆتمەي ھاۋا ئارمىيىسىگە قاتنىشىپ، ياپونغا قارشى ئۇرۇشتا قازا قىلدى. ئېلىمىز ئۆمىكىدىلەرنىڭ باشقا تۇرلەردىكى ئىپادىسىمۇ كىشىنى بەك مەيۇسلەندۈرىدۇ. مەسىلەن، مارافونچە يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىگە چۈشكەن ماھىرىمىز ئاخىرقى نۇقتىغا چىمپىيون بولغۇچە-

دىن بىر سائەت كېيىن يېتىپ باردى. ئېلىمىز ۋەكىللەر ئۆمىكى دوكلات قىلغاندا «بىز نۆلدىن باشقا ھېچنېمە ئېلىپ كېلەلمىدۇق، بۇ بەك ئازابلىق ئىش بولدى» دېدى.

2 ـ دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىغانلىق سەۋەبىدىن 12 ـ، 13ـ نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرى ئۆتكۈزۈلمىدى. 1947 ـ يىلى، ئېلىمىز ياندۇرقى يىلى ئۆتكۈزۈلىدىغان 14 ـ نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىش ئۈچۈن تەييارلىقنى باشلىۋەتتى. رېكورتنى نۆلدىن بۇزۇپ تاشلاش ئۈچۈن، ئېلىمىز تەنتەربىيە كوماندىسى 10000 مېتىرلىق، 400 مېتىرلىق ئارلىلىققا يۈگۈرۈش، مارافونچە يۈگۈرۈش، 400 مېتىرلىق توساق ئاتلاپ يۈگۈرۈش، 100 مېتىرلىق ئارلىلىققا ئەركىن سۇ ئۈزۈش ۋە 1000 مېتىر ئارلىلىقتىكى ۋېلىسىپىت مۇسابىقە تۈرلىرىدە مەشىق قىلدى. ۋاسكېتبول ۋە پۈتبول تۈرلىرىدە تاللاش مۇسابىقىلىرىنى ئۈيۇشتۇرۇپ مەشىقنى كۈچەيتتى.

لېكىن، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىش ئىشىغا قىزغىن مۇئامىلە قىلمىدى. ئاران 25 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى راسخوت ئاجراتتى. 70 مىڭدىن 80 مىڭغىچە ئامېرىكا دوللىرى كەملەيتتى. بۇ ۋەكىللەر ئۆمىكىدىكىلەرنى پايدىسىز ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى.

يەنە بىر جەھەتتىن، ئېلىمىز خەلقىنىڭ، بولۇپمۇ تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قىزغىنلىقى يۇقىرى بولغانلىقتىن قىسمەن راسخوتنى مەملىكەت ئىچىدە ئىئانە توپلاش يولى ئارقىلىق ھەل قىلىشقا توغرا كېلەتتى. خامچوتنى تەڭپۇڭلاشتۇرۇش ئۈچۈن ۋاسكېتبول كوماندىسى بىلەن پۈتبول كوماندىسى شىياڭگاڭ، شىگوك، مانىلا، بانكوك، سىنگاپور، ياڭگۇاڭ ۋە كالكوتتا قاتارلىق شەھەرلەردە سەييارە مۇسابىقە ئۆتكۈزدى. ۋاسكېتبول كوماندىسى 15 مەيدان، پۈتبول كوماندىسى 32 مەيدان مۇسابىقىگە چۈشۈپ، ئىشىك بېلىتىدىن كىرگەن

كىرىم بىلەن مەبلەغ توپلىدى. 7 ـ ئايدا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ئولگۇرۇپ لوندونغا باردى، چىقىمنى ئازايتىش ئۈچۈن 48 ئادەمگە 4 تونىنا يېمەكلىك ئېلىۋالدى.

مۇسابىقە نەتىجىسى كىشىنى ئۈمىدسىزلەندۈرۈپ قويدى. پۈتكۈل كوماندا بىرمۇ نەتىجە قازىنالمىدى. لىللا گەپ قىلغاندا، تەنھەرىكەتچىلەر پۈتۈن كۈچى بىلەن تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. لو ۋېنئاۋنى مىسال قىلساق، ئۇ گاچا ئىدى، ئۇ 10000 مېتىرلىق يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىگە چۈشتى. لاتا چەملىك ئاياغ كىيگەن بۇ تەنھەرىكەتچىنىڭ پۈتى يۈگۈرۈش داۋامىدا سۇ كۆتۈرۈپ كەتتى. ئېلىمىز ۋاسكېتبول كوماندىسى مۇسابىقىگە چۈشكەن كوماندىلار-نىڭ 18 ـ چىسى بولدى. ئېلىمىزنىڭ ۋېلىسىپىت تۈرى ماھىرى خې خاۋخۇا ئاخىرقى نۆقتىغا يېقىنلاپ كۈمۈش مېدالغا ئېرىشىدە-غان چاغدا، ئويلىمىغان يەردىن ۋېلىسىپىتتىن يىقىلىپ چۈشتى.

جۈڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى قەرز ئېلىپ ۋەتەنگە قايتتى. بۇ ئىنتايىن ئېغىر ئىش ئىدى. لېكىن ئېلىمىز ماھىرلىرى ئاق كۆڭۈل ۋە دوستانە ئەنگلىيە خەلقىنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ. ئەنگلىيە-لىك بالىلار ئۇلارغا ئىمزاسىنى قويدۇردى. لوندون ئاھالىلىرى ئۇلارنى تاماققا تەكلىپ قىلدى. ئۇلار بېرمىنھام سارىيىدا خان جەمەتىدىكىلەرنىڭ قوبۇل قىلىشىغا مۇيەسسەر بولدى. بۇ ئىشلار شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى، 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى توختىتىلغان 12 يىل داۋامە-دا، دۇنيا خەلقى تىنچلىققا تولغان دۇنيا قۇرۇشنىڭ مۇھىملىقە-نى تونۇپ يەتكەن.

1948 ـ يىلى ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابە-قىسىدىن كېيىن، ئېلىمىزدە ئالەمشۇمۇل ئۆزگىرىشلەر يۈز بەر-دى. گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئاغدۇرۇپ تاشلىنىپ، ياندۇرقى يىلى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلدى. يېڭى جۇڭگودا خەلقنىڭ ساغلاملىقىغا ۋە تەنتەربىيە ئىشلىرىغا يېتەرلىك ئەھمىيەت بېرىل-

دى. ئولىمپىك ھەرىكىتىگە ئاكتىپ پوزىتسىيە تۇتۇلدى. جۇڭگو ئولىمپىك كومىتېتى 1952 - يىلى خىلىنسكىدا ئۆتكۈزۈلىدە- غان ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشنى قارار قىل- دى. جۇڭگو ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ بەزى ھەيئەت ئەزالىرى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىلەن بىللە تەيۋەنگە قېچىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن مەسىلە يۈز بەردى: ئاشۇ ھەيئەت ئەزالىرى ئولىم- پىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە جۇڭگو ئولىمپىك كومىتېتى ئە- مەس، بەلكى جۇڭگوغا ئۆزلىرىنىڭ ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقى توغرۇلۇق جار سالدى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى دېڭىز قىرغىقىنىڭ ئىككىلا تەرىپىگە تەكلىپنامە ئەۋەتمەسلىكنى قارار قىلدى. بۇنىڭغا دېڭىز قىرغىقىدىكى ھەر ئىككىلا تەرەپ قوشۇل- مىدى. 7 - ئاينىڭ 17 - كۈنى، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابە- قىسى ئۆتكۈزۈلۈشتىن ئىككى كۈن ئىلگىرى، خەلقئارا ئولىم- پىك كومىتېتى بېلەت تاشلاش ئارقىلىق جۇڭگو ئولىمپىك كومە- تېتىنىڭ جۇڭگوغا ۋەكىللىك قىلىپ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇ- سابىقىسىگە قاتنىشىدىغان بىر دىنبىر ۋەكىللەر ئىكەنلىكىنى قارار قىلدى. 7 - ئاينىڭ 18 - كۈنى، جۇڭگو ئولىمپىك كومىتېتى بۇنىڭدىن خەۋەر تاپتى ھەم خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ تەكلىپنامىسىنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۇ چاغدا ئېلىمىزدە رېئاكتىپ ئايروپىلان يوق ئىدى. ئېلىمىز ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ خىلىنىس- كىدىكى ئېچىلىش مۇراسىمىغا ئۇلگۈرۈپ بېرىش ئىمكانىيىتى يوق ئىدى. بېرىش - بارماسلىق مەسىلىسىدە ئېلىمىز ئولىمپىك كومىتېتى ئارىسالدى بولۇپ قالدى. ئاخىر بېرىش قارار قىلىن- دى. مۇسابىقە رەسمىي باشلىنىش ۋاقتىدىن ئۆتۈپ كەتكەن بول- سىمۇ، ئېلىمىز ماھىرلىرى ئاخىر ئولىمپىك كەنتىگە باردى. بىرىنچى قېتىم كۆتۈرۈلگەن بەش يۈلتۇزلۇق قىزىل بايراقنىڭ سېيماسى ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ تارىخىغا پۈتۈلدى. جۇ ئېنلەي ز ۇڭلى كۆرسەتكەندەك، بۇ ئىش ماھىيەت جەھەتتىن ئۇلۇغ غەلە- بە ئىدى.

1954 ـ يىلى ئافېنادا ئېچىلغان خەلقئارا ئولىمپىك كومىـ تېتىنىڭ 49 ـ قېتىملىق يىغىنىدا، خەلقئارا ئولىمپىك كومىـ تېتى ئېلىمىز ئولىمپىك كومىتېتىنى ئېتىراپ قىلىش قارارىنى قوبۇل قىلدى. ئېلىمىز 1956 ـ يىلى موربېنىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان 16 ـ نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە تەكلىپ قىـ لىنىدى. ئېلىمىز ئولىمپىك كومىتېتى تەييارلىق كۆرۈپ، مۇسا ـ بىقىگە قاتنىشىش ئۈچۈن بىر ۋەكىللەر ئۆمىكى تەشكىللىدى.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ئېلىمىزگە ۋەكىل بولۇپ كىم قاتنىشىدۇ دېگەن مەسىلە ئاخىرقى ھېسابتا ھەل بولدى، ئەمما كۆتۈلمىگەن ئىش يۈز بەردى. خەلقـ ئارا ئولىمپىك كومىتېتى تىزىملىكىدە ئىككى جۈڭگو ئولىمپىك كومىتېتى پەيدا بولۇپ قالدى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىدىكى بەزى خادىملار 49 ـ قېتىملىق يىغىندا ماقۇللانغان قارارغا قارىـ ماي «ئولىمپىك خىتابنامىسى»غا خىلاپلىق قىلىپ، تەيۋەننى تىزىملىككە كىرگۈزۈپ قويغانىدى. بۇ ئىشقا ئېلىمىز تەنھەرىكەتـ چىلىرى ۋە خەلقى سەۋر قىلىپ تۇرالمايتتى. چۈنكى بۇ پرىنسـ پاللىق مەسىلە ئىدى. ئېلىمىز ۋەكىللەر ئۆمىكى شۇ چاغدا گۇاڭجۇغا جەم بولۇپ، موربېنىغا قاراپ يولغا چىقىش ئالدىدا تۇراتتى. ۋەكىللەر ئۆمىكى ئېتىراز بىلدۈرۈپ، ئولىمپىك تەنھەـ رىكەت مۇسابىقىسىدىن چېكىنىپ چىقتى. دۇنيادا ئىككى جۇڭگو بولسا بولمايتتى. شۇڭا، ئىككى جۇڭگو ئولىمپىك كومىتېتى بولسا تېخىمۇ بولمايتتى. ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئىككى جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى بولماسلىق كېرەك ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن، ئېلىمىز 16 ـ نۆۋەتلىك ۋە كەينىدىكى بىرقانچە نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرىگە قاتنىـ شىشنى ئەمەلدىن قالدۇردى. بۇ خەلقئارا جەمئىيەتنىڭ نارازىلىـ قىنى قوزغىدى. دۇنيادا بىرلا جۇڭگو بارلىقى، ئۇنىڭ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ئىكەنلىكى، تەيۋەن بولسا جۇڭگونىڭ بىر

قىسمى ئىكەنلىكى ھەممە ئادەمگە ئايان ئىدى. بۇ بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىغا ئەزا 119 دۆلەت ئورتاق ئېتىراپ قىلغان پاكىت ئىدى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى نېمىشقا «ئولىمپىك خىتابنامىسى»غا خىلاپلىق قىلىپ، ئېلىمىزنى چەتكە قاقىدۇ؟ جۇڭگوغا ئوخشاش مۇشۇنداق چوڭ دۆلەت قاتناشمىسا، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى قانداقسىگە يەر شارى خاراكتېرلىك كاتتا يىغىلىش بولالىسۇن؟ ئېلىمىزنىڭ تەنتەربىيە ئىشلىرى سالماق ئىلگىرىلەپ كېتىۋاتاتتى. 1979 ـ يىلى يىل ئاخىرىغىچە ئېلىمىز تەنھەرىكەتچىلىرى رەسمىي مۇسابىقىنىڭ 200 دىن ئارتۇق تۈرىدە دۇنيا رېكورتىنى بۇزۇپ تاشلىدى. بۇ مەسىلە خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىدىكى تالاي مۇھىم ئەربابلارنى چوڭقۇر ئويغا سېلىپ قويدى.

ئاخىر، 1979 ـ يىلى ناگويادا ئۆتكۈزۈلگەن بىر قېتىملىق يىغىندا، خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى ئىجرائىيە كومىتېتى ئېلىمىزنىڭ خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىدىكى ئورنىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، تەيۋەندىكى ئولىمپىك كومىتېتىنى «جۇڭگو تەيبېي ئولىمپىك كومىتېتى» دەپ ئاتاش، يىغىن بايرىقى، يىغىن مارشى ۋە يىغىن گىربىنى بۇرۇنقىغا ئوخشاشمايدىغان قىلىش توغرىسىدا قارار ماقۇللىدى. شۇنىڭ بىلەن ئېلىمىز خەلقئارا ئولىمپىك چوڭ ئائىلىسىگە يېڭىۋاشتىن قايتىپ كەلدى. 1979 ـ يىلى ئېلىمىز ئولىمپىك ھەرىكىتى تەرەققىياتىدا تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە بۇرۇلۇش يۇز بەردى. ئېلىمىز ئولىمپىك كومىتېتى دەرھال 1980 ـ يىلى 2 ـ ئايدا ئامېرىكىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان 13ـ نۆۋەتلىك قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ھەم شۇ يىلى 8 ـ ئايدا موسكۋادا ئۆتكۈزۈلىدىغان 22 ـ نۆۋەتلىك يازلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىدىغانلىقىنى قارار قىلدى.

22 - نۆۋەتلىكتىن 25 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرى

22 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە، ئېلىمىز 22 مۇسابىقە تۈرىنىڭ 19 نغا ئەتراپلىق تەييارلىق كۆرىدى. بۇ ئېلىمىزنىڭ خىلىنىسكىدا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدىن كېيىن، 22 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى ئىپادىلىدى. ئېلىمىزنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتناشماي كەلگەنىگە 28 يىل بولغانىدى. لېكىن، سوۋېت ئىتتىپاقى ئافغانىستانغا تاجاۋۇز قىلغانلىقتىن، جۇڭگو ئولىمپىك كومىتېتى ۋە ئېلىمىز ماھىرلىرى نۇرغۇن دۆلەتلەردىكى ماھىرلار قاتارىدا موسكۋا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە بىرلەشمە بايقۇت ئېلان قىلدى. شۇ ئارقىلىق زوراۋانلىققا قارشى تۇرۇپ، ئولىمپىك پرىنسىپلىرىنى قوغدىدى.

جۇڭگو ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىدىكى قانۇنىي ئورنى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، جۇڭگو تەنتەربىيە ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ مۇسابىقىگە قاتنىشىش سالاھىيىتى ئېتىراپ قىلىنغاندىن كېيىن، جۇڭگو ئولىمپىك كومىتېتى ماھىرلارنى لوس ئانگېلېسقا ئەۋەتتى. ئۇلار 1984 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن 23 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتناشتى. ئېلىمىز دەل مۇشۇ جايدا، 1932 - يىلى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە تارىختىن بۇيان بىرىنچى قېتىم قاتناشقانىدى. شۇ چاغدا مۇسابىقىگە بىرلا ئادەم قاتناشقانىدى. ئاردىن يېرىم ئەسىر ئۆتكەندىن كېيىن، مۇكەممەل ۋەكىللەر ئۆمىكى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ نامىدا ئامېرىكىنىڭ بۇ شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقتى. جۇڭگو تەنتەربىيە ۋەكىللەر ئۆمىكى 250 كىشىدىن تەركىب تاپقانىدى. ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئولىمپىك

تەنھەربىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ باققان ئەمەس ئىدى. ئېلىمىزنىڭ بىرىنچى قېتىم ئومۇمىي دائىرىدە يازلىق ئولىمپىك تەنھەربىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشى ئېلىمىز تەنتەربىيە ساھەسىدە چوڭقۇر تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە تۇنجى قەدەمنى قويغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. بۇ ھال دۇنيادىكى ھەرقايسى ئەللەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى ھەم ۋەكىللەر ئۆمىكى ئولىمپىك تەنھەربىكەت مۇسابىقىسىگە ساپ ھاۋا ئېلىپ كەلدى دەپ قارالدى. لوس ئانگېلېستىكى مۇسابىقىدە، ئېلىمىز ماھىرى شۇ خەيفىڭ ئەرلەر ئەركىن قارىغا ئېتىش تۈرىدە بىرىنچى بولۇپ ئالتۇن مېدالغا ئېرىشتى. ئالتۇن مېدالنى شۇ خەيفىڭگە خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى رەئىسى سامارانچ ئۆز قولى بىلەن بەردى. بۇ ئۆتمۈشتىكى ئەھۋالغا روشەن سېلىشتۇرما بولدى. جۇڭگولۇقلار ئولىمپىك ھەربىكىتى تارىخىدا بىرىنچى قېتىم ئالتۇن مېدالغا ئېرىشكەنىدى. بۇ ئالتۇن مېدال «نۆلدىن بۆسۈش» دەپ ئاتالدى. بۇنىڭدىن ئىلھاملانغان ئېلىمىز خەلقى شادلىققا چۆمۈلدى. ئېلىمىز ماھىرلىرى يەنىمۇ كۆپ ئالتۇن مېدال ئالدى. جۇملىدىن يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەربىكەتچىسى لى نىڭ ئۇچ ئالتۇن مېدال، ئاياللار ۋالىبول كوماندىسى بىر ئالتۇن مېدال ئالدى. جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى 15 ئالتۇن مېدال، 8 كۈمۈش مېدال ۋە 9 مىس مېدال ئېلىپ، ئالغان مېدالىنىڭ كۆپلۈكى جەھەتتە 4 - ئورۇندا تۇردى. بۇ ئېلىمىز ماھىرلىرىنىڭ ئىقتىدارلىق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى.

1988 - يىلى، جۇڭگو ئولىمپىك ماھىرلىرى مۇرەككەپ ھېسسىيات بىلەن سىئولدا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەربىكەت مۇسابىقىسىنى تۇغىتىپ ۋەتەنگە قايتتى. ماھىرلار يېنىك ئاتلېتىكا، ئېغىرلىق كۆتۈرۈش، ئاياللار ۋالىبول مۇسابىقىسى قاتارلىق مۇھىم تۈرلەردە كۆزلىگەن نىشانغا يېتەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇزۇندىن بۇيان كىشىلەر ئۇنتۇلۇپ كەتكەن ساھەدە، بولۇپمۇ سۇ ئۈزۈش، قولۇاق ھەيدەش تۈرلىرىدە ئاجايىپ چوڭ

بۆسۇش هاسىل قىلىندى. ئۇلار ئالغان ئالتۇن مېدال سانى تۆت يىل ئاۋۋال لوس ئانگېلېستا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئالغان ئالتۇن مېدال سانىدىن ئاز بولسىمۇ، سىدنېي ئولىمپىكى تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن مىسلى كۆرۈلمىگەن نەتىجە ئېلىمىز ئولىمپىك ماھىرلىرىنىڭ غايەت زور تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكىنى ئىپادىلەپ بەردى.

25 ـ نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى 1992ـ يىلى بارسېلونادا ئۆتكۈزۈلدى. مۇسابىقىنىڭ كۆلىمى تارىختىن بۇيان بۇنداق چوڭ بولۇپ باقمىغانىدى. ئېلىمىز تەنتەربىيە ۋەكىللەر ئۆمىكى 128 ئەر ماھىر ۋە 133 ئايال ماھىردىن تەركىب تاپقانىدى. ئۇلار 16 ئالتۇن مېدال، 22 كۈمۈش مېدال، 10 مىس مېدال ئېلىپ، ئالغان مېدال سانىنىڭ كۆپلۈكى بىلەن تۆتىنچى بولدى. بۇ ئېلىمىز ماھىرلىرىنىڭ نۇرغۇن تەنتەربىيە تۈرلىرىدە زور دەرىجىدە ئىلگىرىلىگەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. سۇئۇزۇشنى مىسال قىلساق، سىئولدىكى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە، ئېلىمىز ماھىرلىرىنىڭ ھېچقايسىسى ئالدىنقى سەككىزنىڭ ئىچىگە كىرەلمىگەنىدى. بارسېلونادىكى مۇسابىقىدە، ئېلىمىز ماھىرلىرى 7 ئالتۇن مېدال ئالدى. ئاياللار تۈرىدە، جۇاڭ يۇڭ 54.64 سېكۇنتلۇق نەتىجە بىلەن 100 مېتىرلىق ئارىلىققا ئەركىن سۇ ئۈزۈشتە دۇنياۋى رېكورتنى يېڭىلىدى؛ جيەن خوڭ 58.62 نەتىجە بىلەن 100 مېتىرلىق ئارىلىققا كېپىنەكچىلەپ سۇ ئۈزۈشتە چېمپىيون بولدى؛ لىن لېي 200 مېتىرلىق ئارىلىققا ئارىلاشما سۇ ئۈزۈشتە 2 مىنۇت 11 سېكۇنت 64 دەقىقە نەتىجە بىلەن دۇنياۋى رېكورت يارىتتى؛ ياڭ ۋېنيي 50 مېتىرلىق ئارىلىققا ئەركىن سۇ ئۈزۈشتە 24.79 سېكۇنتلۇق نەتىجە بىلەن ئۆزى ساقلاپ كېلىۋاتقان دۇنيا رېكورتىنى بۇزۇپ تاشلىدى. فۇ مىڭشيا سەكرەش پەشتېمىدا سۇغا سەكرەپ ۋە گاۋمېي سەكرەش تاختىيىدا سۇغا سەكرەپ ئايرىم ـ ئايرىم

هالدا ئالتۇن مېدال ئالدى؛ سۇن شيۇۋي سەكرەش پەشتىقىدا سۇغا سەكرەپ ئالتۇن مېدال ئالدى. تىكتاپ توپ تۇرىدە، ئەرلەر جۇپ ئويناش، ئاياللار جۇپ ئويناش ۋە ئاياللار يەككە ئويناشتا ۋاڭ تاۋ، لۇي لىن، دىڭ ياپىڭ، چياۋ خوڭ ۋە دىڭ ياپىڭ چىمپيون بولدى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى رەئىسى سامارانچ ۋەدىسىگە ئاساسەن ئاياللار يەككە تىكتاك توپ مۇسابىقىسىدە چىمپيون بولغان دىڭ ياپىڭغا ئالتۇن مېدالنى ئۆز قولى بىلەن بەردى. ئېلىمىز ماھىرلىرى قارىغا ئېتىش، يېنىك ئاتلېتىكا، يورغىلاپ مېڭىش ۋە رودا‌ۋاچە چېلىشىش تۇرلىرىدە ئالتۇن مېدال ئالدى، يېنىك ئاتلېتىكا، ئېغىرلىق كۆتۈرۈش، پەي توپ ۋە ئاياللار ۋاسكېتبول تۇرىدە كۇمۇش مېدال ئالدى.

26 - نۆۋەتلىكتىن 28 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرى

1996 - يىلى، مۇھەممەد ئەلى ئولىمپىك مۇقەددەس ئوتىنى تۇتاشتۇرغاندا، ئولىمپىك تەنھەركەت مۇسابىقىسىنىڭ كومېدىيىلىك پەردىسى ئېچىلدى. گەرچە بىر تېررورچى بومبا تاشلاپ بىر ئادەمنىڭ قازا قىلىشىغا، 110 ئادەمنىڭ يارىلىنىشىغا سەۋەبچى بولغان بولسىمۇ، ئەمما ئاتلانتادا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن ئاجايىپ مۇۋەپپەقىيەتلەر ھېلىھەم كىشىلەرنىڭ يادىدا. كار لوئىس ئوخشاش بىر تۇرىدە ئۈدا تۆت قېتىم چىمپيون بولغان ماھىر، 9 ئالتۇن مېدال ئالغان تەنھەرىكەتچى؛ نايمو سۇلايمانوف 3 ئالتۇن مېدال ئالغان ئېغىرلىق كۆتۈرۈش ماھىرى؛ مايكىل جون 200 مېتىرلىق ئارىلىققا يۈگۈرۈشتە دۇنياۋى رېكورتنى بۇزۇپ تاشلاپ، 200 مېتىرلىق ۋە 400 مېتىرلىق ئارىلىققا يۈگۈرۈشتە قوش چىمپيون بولدى.

16 كۈنلۈك مۇسابىقە ئاياغلاشقاندا، ئېلىمىز 16 ئالتۇن مېدال، 22 كۈمۈش مېدال ۋە 12 مىس مېدال ئالدى. ئالغان ئالتۇن مېدال ۋە مۇكاپاتلارنىڭ ئومۇمىي سانى بىلەن دۇنيا بويىچە تۆتىنچى ئورۇندا تۇردى.

2000 ـ يىلى سىدنېيدا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ناھايىتى كۆپ ۋەكىللەر ئۆمىكى قاتناشتى. دۇنيا-دىكى 10651 ماھىر 300 تۈر بويىچە مۇسابىقىگە چۈشتى. خادىم-لار شۇنچىلىك كۆپ بولسىمۇ، لېكىن تەشكىللەش ئىنتايىن تەرتىپلىك بولدى. كىشىلەرنىڭ ئولىمپىك ھەرىكىتىگە بولغان ئىشەنچى ئاشتى. ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى تۈرلىرىدە، ئەمەلىي رىقابەت كۈچلىرى ئارىسىدا ئۆزگىرىش يۈز بەردى. كو-ماندىلىرىنىڭ سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرىلىقى ۋە ئەمەلىي كۈچىنىڭ زورلۇقى بىلەن ئالدىنقى ئورۇندا تۇرۇپ كېلىۋاتقان ئامېرىكا ۋە روسىيەدىن قالسا، ئېلىمىز ئۈچىنچى ئورۇنغا ئۆتتى. ئالغان ئالتۇن مېدال ئومۇمىي سانى ۋە مۇكاپاتلارنىڭ ئومۇمىي سانىدا رېكورت يارىتىلدى. جۇڭگو كوماندىسى 28 ئالتۇن مېدال، 16 كۈمۈش مېدال ۋە 15 مىس مېدال ئالدى. بۇ ھەقىقەتەن تارىخىي خاراكتېرلىك بۆسۈش ئىدى! ئۈچ ماھىرىمىز 8 تۈرده 12 قېتىم دۇنيا رېكورتىنى، ئالتە ماھىرىمىز 11 تۈرده ئولىمپىك رېكورتى-نى بۇزۇپ تاشلىدى. بۇ ئېلىمىزنىڭ ئۆتكەن تۆت نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدىن كېيىن قولغا كەلتۈرگەن غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى نامايان قىلىپ بەردى. شۇ قېتىم-لىق مۇسابىقىدە ئالغان ئالتۇن مېدال ۋە مۇكاپاتلارنىڭ ئومۇمىي سانى ئىلگىرىكى ھەر نۆۋەتلىك مۇسابىقىلەرنىڭكىدىن روشەن كۆپ ئىدى.

2004 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى، دۇنيانىڭ ھەرقاي-سى جايلىرىدىكى 202 دۆلەت ۋە رايونلاردىن كەلگەن 11099 تەنھەرىكەتچى گرېتسىيىنىڭ ئاففىنا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن 28-

نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتناشتى. گرېتـ
سىيە ئولىمپىك دۇنياغا كەلگەن جاي، ئافېنا ئولىمپىك تەنھەرـ
كەت مۇسابىقىسى گۈللەنگەن ماكان. تارىختا تۇنجى قېتىم ئولىمـ
پىك ئوتى يەر شارىدىكى قۇرۇقلۇقلارنى يورۇتقان. پۈتۈن دۇنياـ
دىكى 4 مىليارد تاماشىبىن شۇ قېتىملىق ئولىمپىك مۇسابىقىنىڭ
كاتتا مەرىكىسىنى كۆردى.

ئافېنادا، 235 ئېلىمىز ماھىرى 107 مۇسابىقە تۈرىدە ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىگە چۈشتى. 83 ئادەم 6 تۈرە دۇنياۋى رېكورتـ
نى، 17 تۈرە ئولىمپىك رېكورتىنى ياراتتى. 55 تۈرە 32 ئالتۇن مېدال، 17 كۈمۈش مېدال ۋە 14 مىس مېدال ئالدى. مۇكاپاتلارنىڭ ئومۇمىي سانى جەھەتتە ئېلىمىز ئامېرىكىدىن قالسا ئىككىنچى رەتكە تىزىلدى.

ئېلىمىز سۇغا سەكرەش، قارىغا ئېتىش، تىكتاك توپ، سېتكا توپ ۋە ئېغىرلىق كۆتۈرۈش تۈرلىرىدە ئۆز ئۈستۈنلۈكىنى ساقلىدى. قىلىچۋازلىق، ئايالار ۋېلىسىپىت مۇسابىقىسى، چېـ
لىشىش ۋە ئوقيا ئېتىش تۈرلىرىدە غايەت زور ئىلگىرىلەش كۆرۈلدى. ئېلىمىز كوماندىسى يېنىك ئاتلېتىكا، سۇ ئۈزۈش ۋە تۇلۇم ھەيدەش تۈرلىرىدە غايەت زور بۆسۈش ھاسىل قىلدى. لېۋشياڭ 110 مېتىرلىق ئارىلىققا توساق ئاتلاپ يۈگۈرۈشتە باشقا ماھىرلارنى كەينىدە قالدۇرۇپ چېمپىيون بولدى. بۇ ئېلىمىز ئەرلەر يېنىك ئاتلېتىكا مۇسابىقىسىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن بۆـ
سۈش خاراكتېرلىك نەتىجە ئىدى.

ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدىغىنى شۈكى، ئېلىـ
مىز ئايالار ۋالىبول كوماندىسى 20 نەچچە يىل جاپالىق تىرىشـ
چانلىق كۆرسىتىپ ئولىمپىك چېمپىيونلۇقىغا يېتىشتىن ئېرىشتى. بۇ رىقابەت روھىنىڭ ۋە يۈقىرى قاتلاملىق مەنىۋى ئىنتىلىشىنىڭ ئەڭ ياخشى مىسالى.

ئېلىمىز ئولىمپىك ماھىرلىرى ئافېنادا قولغا كەلتۈرگەن

ئاجايىپ نەتىجىلەر ئېلىمىز تەنتەربىيە ساھەسىدىكىلەرنىڭ ئىشەنچىنى ھەسسىلەپ ئاشۇردى ھەم ئېلىمىز تەنتەربىيە ئىشلىرىنىڭ بىر پۈتۈن رىقابەت ئەھلىي كۈچىنىڭ پۈختا تەرەققىي قىلىشى ۋە ئىلگىرىلىشى ئۈچۈن مۇستەھكەم ئاساس سېلىندى. شۇنداقلا ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ 2008 - يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلۈشىنى ئىلتىماس قىلىش ئۈچۈن، ماھارەت جەھەتتىكى ئەھلىي كۈچى نامايان قىلىندى.

ئېلىمىزنىڭ قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرىدىكى ئىپادىسى

بىر قىسىم تەنھەرىكەت تۈرلىرىنىڭ ۋە پرىنسىپلارنىڭ قو-
شۇلۇشى ۋە قىسقارتىلىشىغا ئەگىشىپ، قىشلىق ئولىمپىك تەنھە-
رىكەت مۇسابىقىسى ئۆزۈن تەرەققىيات مۇساپىسىنى باشتىن كە-
چۈردى. بەزى تەنھەرىكەت تۈرلىرى، مەسىلەن، 1924 ـ يىلى
بارلىققا كەلگەن مۇز چەينەك تەنھەرىكەت تۈرى يېقىندا ئەسلىگە
كەلدى. ئۇنىڭدىن باشقا پەشتاقتىن سەكرەپ قار تېيىلىش ۋە
فىگۇرا چىقىرىپ قار تېيىلىشقا ئوخشاش بەزى تەنھەرىكەت تۈرلە-
رىدە ئاساسەن ئۆزگىرىش بولمىدى. بۇنىڭدىن باشقا، فىگۇرا
چىقىرىپ قار تېيىلىش تۈرى ئايال تەنھەرىكەتچىلەر بىلەنلا چەك-
لەندى. پەشتاقتىن سەكرەپ قار تېيىلىش ۋە شىمالىي ياۋروپادا
ئومۇملاشقان ئىككى تەنھەرىكەت تۈرى ئەر تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ
مەخسۇس تۈرىگە ئايلاندى.

ئېلىمىز پولەيسىد كۆلى بويىدا ئۆتكۈزۈلگەن قىشلىق
ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە يېڭىدىن باش كۆتۈرگەن-
دى. 1992 ـ يىلى ئاربىۋېردا ئۆتكۈزۈلگەن قىشلىق ئولىمپىك
تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە مۇكاپاتلىنىش پۇرستىگە ئېرىشەلە-
دى. شۇ قېتىملىق قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسـ
دە، يې چياۋبۇ ئاياللار 500 مېتىرلىق ۋە 1000 مېتىرلىق
ئارىلىققا تېز مۇز تېيىلىش تۈرىدە، لى يەن ئاياللار 500 مېتىر-
لىق قىسقا ئارىلىققا تېز مۇز تېيىلىش تۈرىدە كۈمۈش مېدال
ئالدى.

ئېلىمىز شۇنىڭدىن تارتىپ نۇرغۇن كۈمۈش مېدال ۋە مىس

مېدال ئالدى. 10 كۈمۈش مېدال، 4 مىس مېدال ئېلىپ، ئالتۇن مېدال ئالالمىغان دۆلەت بولۇپ قالدى.

1994 ـ ۋە 1998 ـ يىلىدىكى قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىلىرىدە، ئېلىمىزنىڭ قىسقا ئارىلىققا تېز مۇز تېيىلىش ماھىرى «ئالتۇن مېدال ئالالماسلىق ۋەزىيىتى» گە خاتىمە بېرىدىغانلىقى نەچچە سېكۇنت قالغاندا مەغلۇب بولدى.

2002 ـ يىلى سولت ـ لېيىك ـ سىتىدا ئۆتكۈزۈلگەن قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە، ياڭ ياڭ 187.44 سېكۇنتلۇق نەتىجە بىلەن ئايالالار 500 مېتىرلىق قىسقا ئارىلىققا تېز مۇز تېيىلىش تۈرىدە ئاخىرقى نۇقتىغا بىرىنچى بولۇپ يېتىپ، ئېلىمىز 20 يىلدىن بېرى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن قىشلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسىنىڭ ئالتۇن مېدالىغا ئېرىشتى. ئاردىن بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ياڭ ياڭ ئايالالار 1000 مېتىرلىق قىسقا ئارىلىققا تېز مۇز تېيىلىش مۇسابىقىسىدە يەنە بىر قېتىم غەلىبە قىلىپ، ئېلىمىز ئۈچۈن ئىككى ئالتۇن مېدالنى قولغا كەلتۈردى.

2006 ـ يىلى دۆبلىندا ئۆتكۈزۈلگەن قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى 2 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى ئاياغلاشتى. ئېلىمىز شۇ قېتىملىق مۇسابىقىدە 11 مېدالغا ئېرىشكەن بولسىمۇ، بۇ 2004 ـ يىلى ئافىنادا ئۆتكۈزۈلگەن يازلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئېلىمىز تەنھەرىكەتچىلىرى ئېرىشكەن 63 مېدالغا سېلىشتۇرۇلغاندا ياخشى نەتىجە ئىدى. ئېلىمىز ئىتالىيە دۆبلىندا ئۆتكۈزۈلگەن قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە ئاجايىپ ئۈتۈقلارنى قولغا كەلتۈردى.

خەن شاۋپىڭ ئەركىن مۇز تېيىلىش ئەرلەر بوشلۇقتا ماھارەت كۆرسىتىش مۇسابىقىسىدە ئالتۇن مېدالغا ئېرىشىپ، تارىخىي خاراكتېرلىك رېكورتنى يارىتتى. لى نىنا بوشلۇقتا ماھارەت كۆرسىتىشتە كۈمۈش مېدال ئالدى. ئېلىمىز تەنھەرىكەتچىلىرى

ئالغان مۇكاپاتلار ئاساسەن مۇز تېيىلىش تۈرى دائىرىسى بىلەن چەكلەندى. 20 ياشلىق ۋاقتىمىزدا ئايالار قىسقا ئارىلىققا تېز مۇز تېيىلىش تۈرىدە «تولۇق نومۇر»غا ئېرىشتى. ئۇ 500 مېتىرلىق ئارىلىققا تېز مۇز تېيىلىش تۈرىدە كۈمۈش مېدال، 1500 مېتىرلىق ئارىلىققا تېز مۇز تېيىلىش تۈرىدە مىس مېدال ئالدى. ئۇنىڭ سەپدىشى ياڭ ياڭ 1000 مېتىرلىق ئارىلىققا تېز مۇز تېيىلىش تۈرىدە مىس مېدال ئالدى.

لى جياجۇن ئەرلەر 1500 مېتىرلىق قىسقا ئارىلىققا تېز مۇز تېيىلىش تۈرىدە مىس مېدال ئالدى. ئېلىمىزنىڭ باشقا ئىككى ماھىرى 500 مېتىرلىق ئارىلىققا مۇز تېيىلىش مۇسابىقە تۈرىدە مۇكاپاتلىنىش سەھنىسىگە چىقتى: ئۇلارنىڭ بىرسى كۇ-مۇش مېدال ئالغان ۋاڭ مەن، يەنە بىرسى مىس مېدال ئالغان رېن خۇي ئىدى. ئېلىمىزنىڭ فىگۇرا چىقىرىپ مۇز تېيىلىش ماھىرلىرىدىن جاڭ دەن، جاڭ ۋۇ قوش كىشىلىك فىگۇرا چىقى-رىپ مۇز تېيىلىش مۇسابىقىسىدە كۈمۈش مېدالغا، شېن شۆ بىلەن چاۋ خوڭبۇ مىس مېدالغا ئېرىشتى. شۇ چاغدا رېپېرلار ئارىسىدا سەتچىلىك يۈز بەرگەچكە، روسىيە بىلەن كانادا كومان-لىرى ئالتۇن مېدالغا ئىگە بولدى.

2006 - يىلى دۇبلىندا ئۆتكۈزۈلگەن قىشلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسىدە ئېلىمىز 11 مېدالغا ئېرىشتى. بۇ سان ئېلىمىز قاتناشقان ھەر نۆۋەتلىك قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقە-لىرىدە ئالغان ئومۇمىي سانىنىڭ يېرىمىنى تەشكىل قىلىدۇ. بۇ ئېلىمىز تەنھەرىكەتچىلىرىنىڭ ئۈزلۈكسىز كۆچىيىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئېلىمىزنىڭ قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇ-سابىقە تۈرلىرىدە ئىپادىسى قەدەممۇ قەدەم يۇقىرى كۆتۈرۈلمەك-تە. ئېلىمىز كومانىلىرىنىڭ 2010 - يىلى ۋانكوۋىردا ئۆتكۈ-زۈلىدىغان قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە دۇنيانى تاڭ قالدۇرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز.

ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئىلتىماس سۇنۇش

ئېلىمىز كومانداسىنىڭ 1984 - يىلى لوس ئانگېلېستا ئۆتكۈزۈلگەن يازلىق تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە قولغا كەلتۈرگەن ئاجايىپ نەتىجىلىرى ئېلىمىز خەلقىنىڭ ئولىمپىك ھەرىكىتىگە بولغان قىزغىنلىقىنى ئۇرغۇتتى. ئولىمپىك قىزغىنلىقى ئاخىر ئېلىمىزدا مەيدانغا كەلدى.

24 - نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، كۆپ تەرەپلىمە سەۋەبلەر تۈپەيلى، ئېلىمىزنىڭ ئولىمپىك ھەرىكىتى ئىشلىرى تەرەققىي قىلىپ يېپىيېڭى ۋەزىيەت يارىتىلدى. ئالدى بىلەن، ئېلىمىز تەنتەربىيە كومانداسىنىڭ سىئولدا ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىدە ئالاھىدە ئىپادىسى بىلەن تۆت يىل ئاۋۋال لوس ئانگېلېستىكى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە يارىتقان گەۋدىلىك نەتىجىلىرى بىلەن كۈچلۈك سېلىشتۇرما بولۇپ قالدى. بۇ ھال ئولىمپىك ھەرىكىتى ئالتۇن مېدالىغا مۇناسىۋەتلىك بىر مەيدان بەس - مۇنازىرىنى قوزغىدى. بۇنىڭدىن باشقا، ئېلىمىز 11 - نۆۋەتلىك ئاسىيا تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزدى. بۇ ئېلىمىزدە ئۆتكۈزۈلگەن كۆلىمى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدىن قېلىشمايدىغان خەلقئارالىق تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئىدى. بۇنىڭدىن خەلقئارالىق تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن كۆپ چىلىكنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولاتتى. 11 - نۆۋەتلىك ئاسىيا تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە جامائەت چىلىكنىڭ دىققەت - ئېتىبارى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقە-

سىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان خەلقئارالىق مۇسابىقىگە ئاغدۇرۇلدى. ئەمما، ئالدىنقى ئىككى نۆۋەتلىك مۇسابىقىنىڭ ئېلىمىزگە بەرگەن تەسىرى ھەرقانچە چوڭقۇر بولسىمۇ، بۇنىڭ تەسىرىنى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى 2000 - يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئىلتىماس سۇنۇشنىڭ كىشىلەرگە بېرىدىغان تەسىرىگە سېلىشتۇرغىلى بولمايتتى.

1993 - يىلى 9 - ئاينىڭ 23 - كۈنى يېرىم كېچىدە، مىليونلىغان ئېلىمىز خەلقى تېلېۋىزور ئالدىدا ئولتۇرۇپ خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ 2000 - يىلى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزىدىغان شەھەرنى تاللاش توغرىسىدا ئېچىلغان 101 - قېتىملىق يىغىنىنىڭ نەتىجىسىنى كۈتتى. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ رەئىسى سامارانچ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى 2000 - يىلى بېيجىڭدا ئەمەس، بەلكى سىدنېيدا ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقىنى جاكارلىغاندا، تالاي كىشىلەر ئۆزىنىڭ ھېسسىياتىنى تۇتالمىدى، ھەتتا بەزىلەر ھۆكۈمەتكە يىغلاپ كېتىشتى، بۇ ھالەتنى چۈشىنىشكە بولاتتى. ئۇلار تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن ھەقىقىي جاۋابقا تەشنا ئىدى. بېيجىڭ ستاتىستىكا ئىدارىسى 10000 ئاھالىنىڭ رايىنى سىنىغاندا 98.7% ئادەم ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئىلتىماس سۇنۇشنى قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. 1991 - يىلى 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، بېيجىڭدا 2000 - يىللىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئىلتىماس سۇنۇش كومىتېتى قۇرۇلدى. دۆلەتلىك تەنتەربىيە باش ئىدارىسى ۋە بېيجىڭ شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىدىن تەركىب تاپقان ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئىلتىماس سۇنۇش كومىتېتى بىر قاتار سايلام رىقابىتى جۈملىدىن ماتېرىيال تارقىتىش، ئولىمپىك ھەرىكىتى بىلىملىرىنى ئۆگىنىش قاتارلىق پائالىيەتلەرنى ئۇيۇشتۇردى. ئىلتىماس سۇنۇش

نەتىجىسىز ئاياغلاشقان بولسىمۇ، لېكىن ئېلىمىز خەلقى ئولىم-پىك ھەرىكىتى، ئولىمپىك روھى ۋە ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇ-سابىقىسى توغرۇلۇق چۈشەنچىلەرگە ئىگە بولدى.

ئىلتىماس سۈنۈش مۇۋاپىقىيەتسىز بولدى، بېيجىڭ ئانچە-كى پايدىسىز ۋەزىيەتتە سىدنېيغا ئۆتتۈرۈپ قويۇپ، ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈش پۈرسىتىدىن قۇرۇق قال-دى. بىراق، بېيجىڭنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئىلتىماس سۈنۈشى كىشىلەرنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە بولغان قىزغىنلىقىنى قوزغىدى. دۇ-يادىكى كاتتا مەرىكىلەرنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئىلتىماس سۈنۈش بىلەن ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىش پۈتۈنلەي ئوخشاشمايدۇ. كىشىلەرنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى توغرىسىدا تەپسىلىي ئۇچۇرلارنى ۋە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنى ئىگىلىشىگە توغرا كېلەتتى. شۇنداق قىلىپ، ئېلىمىزنىڭ ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ تەرەققىياتى يەنمۇ تېزلىشىپ، كىشى-لەرنىڭ قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى.

بېيجىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن 1999 ـ يىلى ئىككىنچى قېتىم يەنە ئىلتىماس سۈندى ۋە رازى بولارلىق نەتىجىگە ئېرىشتى. 2001 ـ يىلى موسكۋادا ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ 112 ـ قېتىملىق يىغىنىدا، بېيجىڭ شەرەپ بىلەن 2008 ـ يىلى 29 ـ نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلىدىغان شەھەر بولۇپ تاللاندى. بۇ ئېلىمىز ئولىمپىك تەرەققىياتى تارىخىدىكى ئابىدە ئىدى، بۇ دۇنيادىكى نوپۇسى ئەڭ كۆپ دۆلەتنى ئولىمپىك ھەرە-كىتى بىلەن زىچ باغلىدى. ئېلىمىز دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ تەرەق-قىي قىلىۋاتقان دۆلەت. شەرق مەدەنىيىتى مەنبەسى چوڭقۇر، ئىجتىمائىي ئىسلاھات سۈرئىتى تېز، ئېلىمىز بىلەن ئىلگىرى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلگەن دۆلەتلەر ئارە-

سىدا پەرق زور. ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈش ۋە شۇنىڭغا تەييارلىق قىلىشنىڭ ئېلىمىز ھەم دۇنيا تەنتەربىيە ئىشلىرىغا بولغان تەسىرى چوڭقۇر بولىدۇ. خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى باھالاش كومىتېتى: «بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلىدىغان ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى جۇڭگو ۋە دۇنيانىڭ تەنتەربىيە ئىشلىرى ئۈچۈن ئۆزگىچە ئولىمپىك ھەرىكىتى مىراسىنى قالدۇرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز. بېيجىڭنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئېسىل ئۆتكۈزىدىغانلىقىغا تىلەكداشمىز» دەپ كۆرسەتتى.

بېيجىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ نىشانى «يېشىل ئولىمپىك، پەن ـ تېخنىكا ئولىمپىكى ۋە ئىنسانىي ئولىمپىك». ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە تەييارلىق كۆرۈش كومىتېتى: بېيجىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ھەرقايسى مىللەتلەر ئارا مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشنى ۋە ئۆزئارا قوشۇلۇشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، جاھانىتچىلىكنىڭ مۇھىتنى قوغداش ئېڭىنى كۈچەيتىپ ۋە پەن ـ تېخنىكا تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ۋە قوللىنىشتا ئاكتىپ رول ئويناىدۇ، دەپ قارايدۇ.

بېيجىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن قايتا ئىلتىماس سۇنۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. بۇنىڭ ئەھمىيىتى ئولىمپىك روھىدىن ئورتاق بەھرىلىنىش، ئىنسانىي روھنى مەدھىيىلەش، شەرق بىلەن غەرب ئارىسىدىكى مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشنى كېڭەيتىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، ئېلىمىزنى ئېلىمىزنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت، ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي جەھەتتىكى تەرەققىيات ئەھۋالىنى ئومۇميۈزلۈك نامايان قىلىشىنىڭ ياخشى پۇرستى بىلەن تەمىن ئېتىدۇ. 2008 ـ يىلى ئۆتكۈزۈلىدىغان بېيجىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە تەييارلىق كۆرۈش باسقۇچىدا، بېيجىڭ پۈتكۈل دۇنياغا ئېچىۋېتىلگەن، زامانىۋى، مەدەنىي ھەم تەرەققىيات ئەھۋالى ياخشى

بولغان مەركىزىي شەھەر ھازىرلاشقا تېگىشلىك يېپىيېڭى ۋە ھايا-
تىي كۈچكە ئىگە ئوبرازىنىلا ئەمەس، بەلكى ھەقىقىي خەلقئارالىق
شەھەرگە ئايلىنىۋاتقانلىقىنى، ئولىمپىك تەنھەرىكىتى مۇسابىقە-
سىنى «يېشىل ئولىمپىك، پەن - تېخنىكا ئولىمپىكى ۋە ئىنسا-
نىي ئولىمپىك» قىلىپ ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىشىۋاتقانلىقىنى
نامايىش قىلىدۇ. تېخىمۇ مۇھىمى شۇكى، بۇ قېتىملىق ئولىم-
پىك تەنھەرىكىتى مۇسابىقىسى مىسلى كۆرۈلمىگەن كاتتا مەرىكە.
خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتى باھالاش ھەيئىتى كۆرسىتىپ ئۆتـ
كەنگە ئوخشاش بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلىدىغان ئولىمپىك تەنھەرىكىتى
مۇسابىقىسى ئېلىمىز ۋە پۈتكۈل تەنتەربىيە ساھەسىگە ئۆزگىچە
ئولىمپىك ھەرىكىتى مىراسى قالدۇرغۇسى.

2008 - يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلىدىغان ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ قۇت بەلگىسى — بەختلىك بالىلار

بەختلىك بالىلار 2008 - يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلىدىغان ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ قۇت بەلگىسى. ئولىمپىك بەلگىسى بولغان بەش ھالقىنىڭ رەڭگى ئۆرنەك قىلىنىپ ھەم شۇنىڭدىن ئىلھاملىنىپ يارىتىلغان بۇ بالىلار دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى بالىلارغا دوستلۇق، تىنچلىق ۋە ئېلىمىز خەلقىنىڭ گۈزەل ئارزۇ - تىلەكلىرىنى يوللايدۇ. ئۇلار ئېلىمىزدە ئەڭ قارشى ئېلىنىدىغان — بېلىق، مۇشۇكئېيىق، تىبەت بۆكىنى ۋە قارلىغاچتىن ئىبارەت تۆت ھايۋانغا ھەم ئولىمپىك مۇقەددەس ئوتىغا تەقلىد قىلىنغان. «بېي بېي» بېلىق، «جىڭ جىڭ» مۇشۇكئېيىق، «خۇەن خۇەن» ئولىمپىك مۇقەددەس ئوتى، «يىڭ يىڭ» تىبەت بۆكىنى، «نېي نېي» قارلىغاچ. بەش بالىنىڭ ئىسمى بىرلەشتۈرۈلسە، «بېيجىڭ سىزنى قارشى ئالىدۇ» دېگەن مەنە ئىپادىلىنىدۇ. سىز بۇنىڭدىن بېيجىڭنىڭ دۇنياغا سۈنغان دوستانە تەكلىپىنى ھەم ئولىمپىك ھەرىكىتىنىڭ ئەلچىسى بولغان بەختلىك بالىلارنىڭ دۇنيا خەلقىگە سۈنغان قىزغىن كۆڭلىنى ھېس قىلالايسىز. ھەربىر بالا بىر ياخشى تىلەككە ۋەكىللىك قىلىدۇ: گۈللىنىش، خۇشاللىق، قاينىق ھېسسىيات ۋە ساغلاملىق بىلەن ئامەت. ئۇلارنىڭ قىياپىتىگە ۋە باشلىرىدىكى بېزەكلەرگە دېڭىز - ئوكيان، ئورمان، ئوت، زېمىن ۋە ئاسمانىنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتى يوشۇرۇنغان. ئوبرازلارنىڭ لايىھىلىنىشىگە ئېلىمىزنىڭ ئەل ئىچى مەدەنىيىتى ۋە بېزەكچىلىكىنىڭ چوڭقۇر

تەسىرى سىڭگەن.

ئېلىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىدە «بېلىق» بىلەن «سۇ» گۈللىنىش ۋە مول ھوسۇلنىڭ سىمۋولى. شۇڭا بېي بېينىڭ تىلىكى: گۈللىنىش. «بېلىق» پاراۋانلىقنىڭ سىمۋولى. بېي بېينىڭ بېشىدىكى بېزەككە بېلىقنىڭ شەكلى چۈشۈرۈلگەن ئېلىمىزنىڭ قەدىمىي نەقىشى ئويۇلغان. بېي بېي مۇلايىم ھەم پاك، ئۇ سۇ ئۈستىدىكى ماھىرلار ۋە ئولىمپىك بەلگىسى — بەش خىل رەڭلىك بەش ھالقا ئارىسىدىكى كۆك ھالقا بىلەن گىرەلىشىپ كەتكەن.

جىڭ جىڭ ھەرقانداق جايدا كىشىلەرگە خۇشاللىق ئاتا قىلىدۇ. بەدەن ھالىتى ۋە قارا بىلەن ئاق رەڭ ئېنىق ئايرىلىپ تۇرىدىغان تېرىسىدىن ئۇنىڭ شادىمان ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئېلىمىزنىڭ دۆلەت گۆھىرى ھەم قوغدىلىدىغان مۇشۇك-ئېيىق دۇنيا خەلقىنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشىپ كەلمەكتە. ئۇنىڭ بېشىدىكى بېزەككە ئېلىمىزنىڭ سۈلالىسى دەۋرىگە مەنسۇپ ساپال بۇيۇملارغا چۈشۈرۈلگەن لىيەنخۇا گۈلى بەرگىلىرى نەقىشلەنگەن. ئۇ بىپايان ئورمان ۋە ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ ئىناق بىرگە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىغانلىقىنىڭ سىمۋولى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە جىڭ جىڭ كەلگۈسى ئەۋلادلارنىڭ تەبىئەتنى قوغداش ئارزۇسىغىمۇ ۋەكىللىك قىلىدۇ. جىڭ جىڭ ساددا ھەم ئۈمىدۋار. ئۇ ئولىمپىك بەلگىسى — بەش خىل رەڭلىك بەش ھالقا ئارىسىدىكى قارا ھالقىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ.

خۇەن خۇەن بەختلىك بالىلارنىڭ ئاكىسى. ئۇ ئوت سىياقىدىكى بالا. ئۇ ئولىمپىك مۇقەددەس ئوتىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ. قاينىاق ھېسسىياتقا تولغان ھەربىكەتنىڭ ئوبرازى. خۇەن خۇەن بەختلىك بالىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئورۇن ئالغان. ئۇ ئولىمپىك روھىنىڭ يادرولۇق ۋەكىلى. ئۇ كىشىلەرنى يەنمۇ تېز، يەنمۇ يۇكسەك ۋە يەنمۇ كۈچلۈك بولۇشقا ئۇندەيدۇ. ئۇ يەنە خۇشخۇي

هەم كىشىلەرنىڭ دىققەت - ئېتىبارىغا سازاۋەر. خوەن خوەننىڭ بېشىدىكى بېزەككە دۇنخۇالڭ تام رەسىملىرىدىكى ئوتنىڭ ئوبرازى چۈشۈرۈلگەن. ئۇ مەلۇم مەنىدە ئېيتقاندا ئامەتكە ۋەكىللىك قىلىدۇ. خوەن خوەن شوخ هەم تېتىك، توپ تۇرلىرىنىڭ هەممىسىنى پىششىق بىلىدۇ. ئۇ ئولىمپىك بەلگىسى — بەش خىل رەڭلىك بەش هالقىنىڭ ئارىسىدىكى قىزىل هالقىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ.

يىڭ يىڭ چاققان هەم چەبدەس، يۈگۈرۈش سۈرئىتى شامالدىن تېز تىبەت بۆكىنى، ئۇ ئېلىمىزنىڭ بىپايان زېمىنىنىڭ سىمۇولى. ئۇ ساغلاملىق ۋە تەبىئەت بىلەن ئىناق ئۆتۈش ئارقىلىق هاسىل بولغان كۈچ - قۇدرەتنىڭ ئىزگۈ تىلەكلىرىنى دۇنياغا يوللايدۇ. نازاكەتلىك يىڭ يىڭ چىڭخەي - شىزاڭ ئېگىزلىكىدىلا ياشايدىغان هايۋان تۇرىنىڭ جەۋهىرى، ئۇ ئېلىمىزدە ئەڭ بالدۇر قوغدالغان هايۋانلارنىڭ بىرى. تىبەت بۆكىنى يېشىل ئولىمپىكنى نامايان قىلىش ئۈچۈن تاللانغان. ئۇنىڭ بېشىدىكى بېزەكتە چىڭخەي - شىزاڭ ۋە شىنجاڭ قاتارلىق غەربىي - شىمالدىكى رايونلارنىڭ ئۆسلۈبى ئەكس ئېتىدۇ. چاققان هەم چەبدەس تىبەت بۆكىنى يېنىك ئاتلېتىكا ماهىرى. ئۇ ئولىمپىك بەلگىسى — بەش خىل رەڭلىك بەش هالقىنىڭ ئارىسىدىكى سېرىق هالقىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ.

هەر يىلى باهار ۋە ياز پەسىللىرىدە، بېيجىڭلىق ئۆسمۈرلەر پايتەخت ئاسمىنىدا چىرايلىق لەگلەكلەرنى ئۇچۇرىدۇ. بۇ لەگلەكلەرنىڭ ئارىسىدىكى ئالتۇن قۇيرۇقلۇق قارلىغاچ شەكلىدە لايىهىلەنگەن لەگلەك كىشىلەرنىڭ قارشى ئېلىشىغا بەكرەك مۇيەسسەر بولىدۇ. نېي نېي مۇشۇ ئەنئەنىۋى لايىهە بويىچە يارىتىلغان ئوبراز. ئۇنىڭ ئالتۇن قۇيرۇقى چەكسىز كەتكەن ئاسمانغا ۋەكىللىك قىلىدۇ. «ئۇدا سىزگە ئامەت تىلەيمەن» دېگەن تىلەكلەرنى تىلەپ كۆكتە پەرۋاز قىلىدۇ. نېي نېي ئاق كۆڭۈل هەم

نىيىتى تۇز، شادىمان ھەم چەبدەس، ئۇ تەنتەربىيە گىمناستىكا-سى ماھىرى. ئولىمپىك بەلگىسى — بەش خىل رەڭلىك بەش ھالقا ئارىسىدىكى يېشىل ھالقىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ.

2008 - يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلىدىغان ئولىمپىك تەنھەرە-كەت مۇسابىقىسىنىڭ شوئارى: ئوخشاش دۇنيا، ئوخشاش چۈش.

قوشۇمچە

ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقە تۈرلىرى

يازلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقە تۈرلىرى

سۇ ئۈستى ھەرىكەتلىرى

سۇ ئۈزۈش (ئەركىن ئۈزۈش، ئوڭدىسىغا ئۈزۈش، پاقىچىلاپ ئۈزۈش، كەپىنەكچىلەپ ئۈزۈش، شەخسىي ئارىلاشما ئۈزۈش، ئەركىن كۈچ ئۇلاپ ئۈزۈش، ئارىلاشما كۈچ ئۇلاپ ئۈزۈش)

سۇ توپ

سۇغا سەكرەش (10 مېتىر ئېگىزلىكتىكى پەشتاقتىن سەكرەش، 3 مېتىر ئېگىزلىكتىكى تاختايدىن سەكرەش، ئىككى كىشى 10 مېتىر ئېگىزلىكتىكى پەشتاقتىن سەكرەش، ئىككى كىشى 3 مېتىر ئېگىزلىكتىكى تاختايدىن سەكرەش)

فىگۇرا چىقىرىپ مۇز تېيىلىش

قارىغا ئېتىش

يېنىك ئاتلېتىكا

يۈگۈرۈش (100 مېتىر، 200 مېتىر، 400 مېتىر، 800 مېتىر، 1500 مېتىر، 5000 مېتىر، 10000 مېتىر، 4×100 مېتىرلىق ئارىلىققا كۈچ ئۇلاپ يۈگۈرۈش، 4×400 مېتىرلىق ئارىلىققا كۈچ ئۇلاپ يۈگۈرۈش، ئايالار 100 مېتىرلىق ئارىلىققا توساق ئاتلاپ يۈگۈرۈش، ئەرلەر 110 مېتىرلىق ئارىلىققا توساق ئاتلاپ يۈگۈرۈش، ئەرلەر 400 مېتىرلىق ئارىلىققا توساق ئاتلاپ

يۈگۈرۈش، ئەرلەر 3000 مېتىرلىق ئارىلىققا توسالغۇلۇق يۈگۈ-
رۈش)
سەكرەش (ئېگىزگە سەكرەش، خادا بىلەن ئېگىزگە سەك-
رەش، يىراققا سەكرەش، ئۈچ دەرىجىلىك يىراققا سەكرەش)
ئاتماق (چويۇن توپ ئېتىش، دىسكا ئېتىش، زەنجىر توپ
ئېتىش، نەيزە ئېتىش)
تولۇق تۇر (ئەرلەر ئون تۈرده تولۇق ماھارەت كۆرسىتىش،
ئاياللار يەتته تۈرده تولۇق ماھارەت كۆرسىتىش)
تاشيول مۇسابىقىسى تۈرلىرى (مارافونچه يۈگۈرۈش، 20
كىلومېتىر ئارىلىققا يورغىلاپ يۈگۈرۈش)

توپ تۈرلىرى ھەرىكىتى

پەي توپ (ئەرلەر يەككە ئويناش، ئاياللار يەككە ئويناش،
ئەرلەر جۈپ ئويناش، ئاياللار جۈپ ئويناش، ئارىلاشما ئويناش)
كالتەك توپ
ۋاسكېتبول
پۈتبول
قول توپ
ئەگرى كالتەك توپ
قورغان توپ
تىكتاك توپ (ئەرلەر يەككە ئويناش، ئەرلەر جۈپ ئويناش،
ئاياللار يەككە ئويناش، ئاياللار جۈپ ئويناش)
سېتكا توپ (ئەرلەر يەككە ئويناش، ئەرلەر جۈپ ئويناش،
ئاياللار يەككە ئويناش، ئاياللار جۈپ ئويناش)
ۋالىبول
قوملۇق ساھىلىده ۋالىبول ئويناش

ۋېلىسىپىت

تاشيول ۋېلىسىپىتى مۇسابىقه تۈرلىرى (ئەر - ئايال يەك-
كە، ئەر - ئايال كوللېكتىپ)

مەيدان مۇسابىقە تۈرلىرى (يەككە قوغلىشىش مۇسابىقىسى، كوللېكتىپ قوغلىشىش مۇسابىقىسى، ئەرلەر 1000 مېتىرلىق ئارىلىققا ۋاقىت ھېسابلاش مۇسابىقىسى، يەككە ۋاقىت ھېسابلاش مۇسابىقىسى، كوللېكتىپ ۋاقىت ھېسابلاش مۇسابىقىسى، ئەرلەر 1000 مېتىرلىق ئارىلىققا بىرىنچىلىكنى تالىشىش مۇسابىقىسى، ئاياللار 1000 مېتىرلىق ئارىلىققا بىرىنچىلىكنى تالىشىش مۇسابىقىسى)

دالا مۇسابىقىسى

ئات ئويۇنى (توساق ئاتلاش، فىگۇرا چىقىرىش، ئۇچ كۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان ئات ئويۇنى)

قىلىچۇازلىق (گۈللۈك قىلىچ، ئېغىر قىلىچ، قىلىچ ئېسىش)

گىمناستىكا

ماھارەت تالىشىش گىمناستىكا تۈرلىرى (ياغاچ ئات، ئاسما ھالقا، قوش تورنىك، يالاڭ تورنىك، ئەرلەر ـ ئاياللار ئەركىن گىمناستىكىسى، ئاياللار ـ ئەرلەر ياغاچ ئات، ئاياللار ئېگىز ـ پەس تورنىك، ئاياللار تەڭپۇڭ ياغاچ)

سەنئەتلىك گىمناستىكا (ئارقان، توپ، كالتەك، لېنتا، چەمبەر)

پۇتنى تۇزلەش

زامانىۋى بەش تۈر (قارىغا ئېتىش، قىلىچۇازلىق، سۇ ئۈزۈش، ئات ئويۇنى، دالا مۇسابىقىسى)

يەلكەنلىك كېمە (مىستىرا تاختىسى، فېللاندىيىلىكلەر دەرىجىسى، ئىنفىرا نۇر دەرىجىسى، 470 لىك دەرىجە، 49 كىشىلىك دەرىجە، كارنادو دەرىجىسى، يۇلتۇز دەرىجە، ياۋروپا دەرىجىسى، سولىن دەرىجىسى)

قارىغا ئېتىش (ئەرلەر كالىبىرلىق مىلتىق بىلەن دۇم يېتىپ ئېتىش، كىچىك كالىبىرلىق مىلتىق بىلەن 40 × 3

مېتىرلىق نىشانغا ئېتىش، گاز مىلتىق بىلەن 10 مېتىرلىق ئارىلىقتىكى نىشانغا ئېتىش، تاللىۋالغان تاپانچا بىلەن 50 مېتىرلىق ئارىلىقتىكى نىشانغا ئېتىش، تاپانچا بىلەن 25 مېتىرلىق ئارىلىقتىكى نىشانغا تېز ئېتىش، گاز تاپانچا بىلەن 10 مېتىرلىق ئارىلىقتىكى نىشانغا ئېتىش، 10 مېتىرلىق ئارىلىقتىكى ھەرىكەتچان نىشانغا ئېتىش، كۆپ يۆنىلىشلىك ئۇچار تەخسىسىمان نىشانغا ئېتىش، قوش يۆنىلىشلىك ئۇچار تەخسىسىمان نىشانغا ئېتىش، كۆپ يۆنىلىشلىك ئۇچار تەخسىسىمان قوش نىشانغا ئېتىش، ئايالار كىچىك كالىبىرلىق مىلتىق بىلەن 40 × 3 مېتىرلىق ئارىلىقتىكى نىشانغا ئېتىش، گاز مىلتىق بىلەن 10 مېتىرلىق ئارىلىقتىكى نىشانغا ئېتىش، تاپانچا بىلەن 25 مېتىر ئارىلىقتىكى نىشانغا ئېتىش، گاز تاپانچا بىلەن 10 مېتىرلىق ئارىلىقتىكى نىشانغا ئېتىش، كۆپ يۆنىلىشلىك ئۇچار تەخسىسىمان نىشانغا ئېتىش، قوش يۆنىلىشلىك ئۇچار تەخسىسىمان نىشانغا ئېتىش، كۆپ يۆنىلىشلىك ئۇچار تەخسىسىمان قوش نىشانغا ئېتىش)

تۆمۈر ئادەملەرنىڭ ئۈچ تۈرى (سۇ ئۈزۈش، ۋېلىسىپىت، يۈگۈرۈش)

ئېغىرلىق كۆتۈرۈش (ئەرلەر 56، 62، 69، 77، 85، 94، 105 ۋە 105 كىلوگرامدىن يۇقىرى دەرىجىلىكلەر؛ ئاياللار 48، 53، 58، 63، 69، 75 ۋە 75 كىلوگرامدىن يۇقىرى دەرىجىلىكلەر، بۇ تىنماي كۆتۈرۈش ۋە تىنىپ كۆتۈرۈش دەپ ئىككى تۈرگە ئايرىلىدۇ)

چېلىشىش (ئەرلەر ئەركىن ھالەتتە 54، 58، 63، 69، 76، 85، 97، 130 كىلوگراملىق دەرىجىلىكلەر؛ ئەنئەنىۋى چېلىشىش 54، 58، 63، 69، 76، 85، 97، 130 كىلوگراملىق دەرىجىلىكلەر)

بوكس (ئەرلەر 48، 51، 45، 57، 60، 63.5، 67،

71 ، 75 ، 81 ، 91 ۋە 91 كىلوگرامدىن يۇقىرى دەرىجىلىكلەر)

روداۋچە چېلىشىش (ئەرلەر 60 ، 66 ، 73 ، 81 ، 90 ، 100 ۋە 100 كىلوگرامدىن يۇقىرى دەرىجىلىكلەر؛ ئاياللار 48 ، 52 ، 57 ، 63 ، 70 ، 78 ، ۋە 78 كىلوگرامدىن يۇقىرى دەرىجىلىكلەر)

كورىيىچە بوكس (ئەرلەر 58 ، 68 ، 80 ۋە 80 كىلوگرامدىن يۇقىرى دەرىجىلىكلەر؛ ئاياللار 49 ، 57 ، 67 ۋە 67 كىلوگرامدىن يۇقىرى دەرىجىلىكلەر)

قېيىق (بىر ئادەم ئىككى پالاق تۇتۇش؛ ئىككى ئادەم بىر پالاق تۇتۇش، رولچى بولماسلىق؛ ئىككى ئادەم ئىككى پالاق تۇتۇش؛ تۆت ئادەم بىر پالاق تۇتۇش، رولچى بولماسلىق؛ تۆت ئادەم ئىككى پالاق تۇتۇش؛ سەككىز ئادەم بىر پالاق تۇتۇش، رولچى بولۇش؛ يەڭگىل قېيىقتا ئىككى ئادەم ئىككى پالاق تۇتۇش؛ يەڭگىل قېيىقتا تۆت ئادەم بىر پالاق تۇتۇش، رولچى بولماسلىق؛ تۆت ئادەم ئىككى پالاق تۇتۇش، رولچى بولۇش)

تۇلۇم (تۇلۇمنى 500 مېتىرلىق ئارلىققا يەككە ھەيدەش، 1000 مېتىرلىق ئارلىققا يەككە ھەيدەش، 500 مېتىرلىق ئارلىققا ئىككى ئادەم ھەيدەش، 500 مېتىرلىق ئارلىققا تۆت ئادەم ھەيدەش، 1000 مېتىرلىق ئارلىققا ئىككى ئادەم ھەيدەش، 1000 مېتىرلىق ئارلىققا تۆت ئادەم ھەيدەش، 500 مېتىرلىق ئارلىققا يەككە ئادەم ھەيدەش، 500 مېتىرلىق ئارلىققا ئىككى ئادەم ھەيدەش، 1000 مېتىرلىق ئارلىققا ئىككى ئادەم ھەيدەش)

قىشلىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقە تۈرلىرى

ئېگىز تاغدا قار تېيىلىش (ئومۇمىي ماھارەت، ئېگىز تاغ ئۇستىدىن پەسكە قاراپ چاڭغا تېيىلىش، چوڭ ئايلىنىش، چوڭ ئايلىنىشتىن ھالقىش)

ئەركىن مۇز تېيىلىش (بوشلۇقتا ماھارەت كۆرسىتىش، قار ئۈستىدە ماھارەت كۆرسىتىش)

دالىدا قار تېيىلىش (ئەرلەر 10 كىلومېتىرلىق ئارىلىق، 15 كىلومېتىرلىق ئارىلىق، 30 كىلومېتىرلىق ئارىلىق، 50 كىلومېتىرلىق ئارىلىق، 10×4 كىلومېتىرلىق ئارىلىققا كۈچ ئۈلاش؛ ئاياللار 5 كىلومېتىرلىق ئارىلىق، 10 كىلومېتىرلىق ئارىلىق، 15 كىلومېتىرلىق ئارىلىق، 30 كىلومېتىرلىق ئارىلىق، 5×4 كىلومېتىرلىق ئارىلىققا كۈچ ئۈلاش)

پەشتاقتىن سەكرەپ قار تېيىلىش (ئەرلەر 90 مېتىرلىق دەرىجە، 120 مېتىرلىق دەرىجە، كوللېكتىپ)

تاختايدىن سىيرىلىپ قار تېيىلىش (ئەرلەر U شەكىللىك مەيداندىكى تېيىلىش يولىدا ماھارەت كۆرسىتىش، ئاياللار U شەكىللىك مەيداندىكى تېيىلىش يولىدا ماھارەت كۆرسىتىش، ئەرلەر تېيىلىش يولىدا قوغلىشىپ مۇز تېيىلىش، ئاياللار تېيىلىش يولىدا قوغلىشىپ مۇز تېيىلىش، ئەرلەر پارالىل چوڭ ئايلىنىش، ئاياللار پارالىل چوڭ ئايلىنىش)

شىمالىي ياۋروپا تۈرى (پەشتاقتىن سەكرەپ تېيىلىش، دالىدا مۇز تېيىلىش)

زامانىۋى قىشلىق مۇسابىقە تۈرى (دالىدا قار تېيىلىش، نىشانغا ئېتىش)

رولى بار چانا (ئەرلەر ئىككى كىشىلىك، ئەرلەر تۆت كىشىلىك، ئاياللار ئىككى كىشىلىك)

رولسىز چانا (ئەرلەر يەككە، ئاياللار يەككە، ئەرلەر ئىككى كىشىلىك)

مۇز چەينەك

مۇز توپ

فىگۇرا چىقىرىپ مۇز تېيىلىش (يەككە، ئىككى كىشىلىك، مۇز ئۈستى ئۈسسۇلى)

قىسقا ئارىلىققا تېز تېيىلىش (ئەرلەر 500 مېتىر، 1000 مېتىر، 1500 مېتىر، 5000 مېتىرغا كۆچ ئۇلاپ يۈگۈرۈش؛ ئاياللار 500 مېتىر، 1000 مېتىر، 1500 مېتىر، 3000 مېتىرلىق ئارىلىققا كۆچ ئۇلاپ يۈگۈرۈش)

تېز مۇز تېيىلىش (ئەرلەر 500 مېتىر، 1000 مېتىر، 1500 مېتىر، 5000 مېتىر، 10000 مېتىر؛ ئاياللار 500 مېتىر، 1000 مېتىر، 1500 مېتىر، 3000 مېتىر، 5000 مېتىر)

图书在版编目(CIP)数据

奥运故事:维吾尔文/花爱萍等编;牙生·赛依提译. —乌鲁木齐:新疆青少年出版社,2008.5
ISBN978-7-5371-5841-1

Ⅰ.奥… Ⅱ.①花…②牙… Ⅲ.奥运会—通俗读物—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.G811.21-49

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2008)第 075453 号

责任编辑:艾尼瓦尔·艾山
艾克拜尔·塔西
责任校对:依巴达提·亚森
封面设计:阿力甫·夏

奥运故事(维吾尔文)
花爱萍 等编
牙生·赛依提 译

新疆青少年出版社出版
(乌鲁木齐市胜利路二巷 1 号 邮编:830049)
新疆新华书店发行
新疆翼百丰印务有限公司印刷
850×1168 毫米 32 开本 5.25 印张
2008 年 5 月第 1 版 2008 年 5 月第 1 次印刷
印数:1—3000

ISBN978-7-5371-5841-1 定价:9.00 元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: غالىب شاھ

OLYMPIC

ئولىمپىك ھەققىدە ھېكايىلەر

Beijing 2008

ISBN 978-7-5371-5841-1

9 787537 158411 >

باھاسى: 9.00 يۈەن